

CZEŚĆ I

ODNOWIĆ OBLICZE KOŚCIOŁA Owoce synodalnej refleksji

POWOŁANIE ŚWIECKICH W KOŚCIELE

1. Misja uświęcania świata

Chrześcijańskie powołanie wiernych świeckich realizuje się w zwykłych warunkach – rodzinnych, zawodowych, społecznych, gospodarczych, politycznych i kulturalnych – i ma prowadzić do uświęcania świata od wewnątrz. „Wszyscy jesteśmy powołani, by być świętymi, żyjąc z miłością i dając swe świadectwo w codziennych zajęciach, tam, gdzie każdy się znajduje. [...] Jesteś żonaty albo jesteś mężatką? Bądź świętym, kochając i troszcząc się o męża lub żonę, jak Chrystus o Kościół. Jesteś pracownikiem? Bądź świętym wypełniając uczciwie i kompetentnie swoją pracę w służbie braciom. Jesteś rodzicem, babcią lub dziadkiem? Bądź świętym, cierpliwie ucząc dzieci naśladowania Jezusa. Sprawujesz władzę? Bądź świętym, walcząc o dobro wspólne i wyrzekając się swoich interesów osobistych” (GE 14).

Do realizacji tego zadania niezbędna jest formacja dorosłych, która ma prowadzić do dojrzałej wiary. Chodzi o takie kształtowanie wiernych, by przyjęli ewangeliczne przesłanie i rozwijali w sobie życie w Duchu Świętym, a przez to oddziaływali na społeczeństwo. W archidiecezji lubelskiej formacja ta jest prowadzona wielorako. Tradycyjnym sposobem pozostaje uczestnictwo w życiu własnej wspólnoty parafialnej, a zwłaszcza w liturgii i słuchaniu słowa Bożego. Inną formą są nauki

dla rodziców i chrzestnych oraz cykliczne spotkania z rodzicami dzieci przygotowujących się do Pierwszej Komunii Świętej i bierzmowania.

W archidiecezji działają ponadto liczne wspólnoty pomagające wzrastać dorosłym wiernym świeckim w powołaniu do świętości i do misji uświęcania świata. Należą do nich: Żywy Różaniec, Legion Maryi, Dromowy Kościół – rodzinna gałąź Ruchu Światło-Życie, Akcja Katolicka, Parafialne Zespoły Caritas, Droga Neokatechumenalna, Odnova w Duchu Świętym, Koła Przyjaciół Radia Maryja, Grupy Ojca Pio, chóry i orkiestry parafialne, nadzwyczajni szafarze Komunii Świętej, parafialne koła biblijne, misyjne i inne.

Działa także kilkadziesiąt duszpasterstw specjalistycznych, które opiekują się konkretnymi grupami zawodowymi i społecznymi, choć wydaje się, że zaangażowanie wiernych świeckich w te inicjatywy jest niewystarczające, zwłaszcza na poziomie parafialnym. Tylko w nielicznych parafiach funkcjonuje duszpasterstwo nauczycieli. Natomiast przedstawiciele innych profesji podejmują formację w duszpasterstwach na poziomie archidiecezjalnym. Oryginalnym pomysłem jest działalność Szkoły Świętego Mikołaja, której celem jest formacja rodziców i wychowawców. W odrębnych strukturach i w sobie właściwym zasięgu, często niezależnym od obszaru archidiecezji, funkcjonują duszpasterstwa powołane dla poszczególnych służb mundurowych (policja, straż pożarna, Krajowa Administracja Skarbowa).

Znaczącą rolę formacyjną w archidiecezji odgrywa Ognisko Miłości (Les Foyer de Charité) w Łopocznie. Jest to wspólnota świeckich prowadząca wraz z towarzyszącym jej kapłanem życie wspólne, nastawiona na organizowanie w swoim domu rekolekcji formacyjnych, głównie dla osób świeckich. Na przestrzeni niemal trzydziestu lat istnienia Ognisko zorganizowało ponad sześćset różnego typu rekolekcji, w których wzięło udział około trzydziestu tysięcy osób.

W niektórych parafiach organizowane są i prowadzone – również przez świeckich – Seminaria Odnovy Wiary. Ciekawą propozycję stanowi kurs Alfa przeznaczony dla osób przebywających w jednostkach penitencjarnych.

Należy podkreślić potrzebę włączania wspólnot działających na terenie parafii w przygotowanie rekolekcji parafialnych. Świadectwa

uformowanych świeckich mogą silnie oddziaływać na innych i być dla nich cennym przykładem uświęcającego działania Boga w życiu konkretnych osób i rodzin.

Duże znaczenie w dziele formacyjnym ma kult świętych. W wielu parafiach czczone są relikwie świętych i błogosławionych. W niektórych organizowane są – cieszące się dużym zainteresowaniem wiernych – orszaki Wszystkich Świętych czy św. Mikołaja. Zdecydowana większość parafii systematycznie organizuje pielgrzymki do sanktuariów i miejsc kultu w archidiecezji, w Polsce i na świecie. Pielgrzymki te, będące znakiem czasu, a jednocześnie wyrazem pobożności ludowej, umacniają wiarę, pogłębiają duchowość i integrują wiernych. Warto rozwijać tę formę duszpasterstwa i podkreślać symboliczny charakter sanktuarium jako ikony „zamieszkiwania Boga wśród ludzi” (DPL 263). Pielgrzymowanie jest czasem budowania żywszych relacji z Bogiem, czasem modlitwy indywidualnej i wspólnotowej oraz pokuty i nawrócenia.

2. Przestrzenie obecności

Naturalną przestrzenią dawania świadectwa wiary przez osoby świeckie jest codzienność – własny dom, rodzina, zakład pracy, środowisko. Jednak ważne jest również świadectwo o charakterze publicznym. Z uznaniem należy więc przyjąć zaangażowanie wiernych świeckich w takich wydarzeniach, jak: Orszak Trzech Króli, Marsz dla Życia i Rodziny, Ekstremalna Droga Krzyżowa, piesze pielgrzymki na Jasną Górę, do Wąwolnicy i Chełma, Męski Różaniec, koronka do Bożego Miłosierdzia na ulicach miast, wielkopostna pielgrzymka stacyjna, a także uroczystości w sanktuariach w Lublinie, Wąwolnicy, Chełmie i Lubartowie.

Szczególnym miejscem przepajania świata chrześcijańskim duchem i włączania się w życie i działalność Kościoła powszechnego jest Kościół partykularny – diecezja, a przede wszystkim parafia – jako środowisko wyznawania i rozwoju wiary. Wierni świeccy chętnie współpracują z instytucjami znajdującymi się na terenie parafii. Najczęściej są to jednostki samorządu terytorialnego, miejskie i gminne biblioteki, sołectwa, domy kultury, jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej, Koła Gospodyń Wiejskich, organizacje harcerskie, rady dzielnic, ośrodki pomocy społecznej,

towarzystwa regionalne, organizacje społeczne, spółdzielnie mieszkaniowe, kluby seniora, instytucje państwowe i mundurowe, hospicja oraz stacje krwiodawstwa.

Świeccy chrześcijanie nie powinni stronić od aktywności społecznej i udziału w życiu politycznym. Oczekuje się od nich obecności we wszystkich kręgach społecznych i napełniania wszystkich wymiarów życia ludzkiego radosnym świadectwem wynikającym z wiary. Szczególnie pilną potrzebą pozostaje dotarcie z przesłaniem Ewangelii do dzieci i młodzieży oraz osób żyjących w związkach nieregularnych.

Pogłębiające się procesy sekularyzacyjne nie pozostają bez wpływu na osoby wierzące, rodzą w wielu z nich kryzysy wiary, niekiedy bardzo poważne. Na osobach świeckich spoczywa w takich wypadkach obowiązek dawania świadectwa i cierpliwego towarzyszenia przeżywającym trudności. Pomocne są wtedy życzliwe rozmowy, okazywanie ludzkiego szacunku i wrażliwości oraz dyskrecja. Nie do przecenienia są również wytrwała modlitwa i ofiarowanie postów w intencji osób poszukujących i zagubionych.

3. Zaangażowanie w radach duszpasterskich

Rady duszpasterskie stanowią środowisko, w którym świeccy mogą aktywnie angażować się w życie Kościoła na poziomie parafialnym. Dobrze funkcjonująca rada umożliwia konsultacje i wspólne rozwiązywanie problemów powstałych w lokalnej wspólnotie. Rada duszpasterska jest gremium, w którym świeccy i duchowni uczą się wzajemnego słuchania, aby razem podejmować odpowiedzialność za wspólnotę (por. Przemówienie 2021). Przesłanie zawarte w dokumencie końcowym synodu o synodalności wskazuje na radę duszpasterską jako najbardziej właściwe środowisko partycypacyjne, które angażuje świeckich w apostołstwo i powierza im odpowiedzialność za misję konkretnej wspólnoty kościelnej. „Kluczowe jest [...], aby w skład tych gremiów wchodziły osoby ochrzczone, które dają świadectwo wiary w zwyczajnych realiach życia i aktywności społecznej, wykazując się postawą apostołską i misyjną, a nie tylko osoby zaangażowane w organizowanie wewnętrznych działań wspólnoty” (KKS 106).

Każda parafia jest zobligowana do powołania rady duszpasterskiej. Wydaje się jednak, że liczba członków rady powinna być odpowiednio duża, a spotkania rady stosunkowo częste. W przeciwnym wypadku możliwość wymiany opinii i skuteczne działania są bardzo ograniczone. Warto zwrócić uwagę na odpowiednie rozłożenie akcentów, aby materialny wymiar funkcjonowania parafii nie przesłonił celu istnienia rad. Należy raczej dążyć do tego, aby wszystkie ważne decyzje i idące za nimi działania – zarówno w kwestiach duszpasterskich, jak i materialnych – były efektem dialogu z radą i wspólnego rozeznania sytuacji.

Godne rozważenia jest powołanie archidiecezjalnej rady duszpasterskiej, która miałaby strukturę i zakres odpowiedzialności analogiczny do rady parafialnej, a gromadziłaby się wokół biskupa diecezjalnego (por. KKS 103).

4. Współpraca z kapłanami

Ojciec Święty Jan Paweł II podczas wizyty w Lublinie w 1987 r. podkreślił, że chrześcijański kształt polskiego życia będzie zależał od współpracy kapłanów ze świeckimi, w których obecny jest wielki potencjał dobrej woli, kompetencji i gotowości do służby (por. Homilia 1987). Należy więc w archidiecezji dążyć do tego, aby coraz większa liczba wiernych świeckich brała odpowiedzialność za Kościół, wykazywała gotowość do współpracy w dziele uświęcania świata i dawała świadectwo o umiłowaniu Mistycznego Ciała Chrystusa.

Kapłani nierzadko proponują, aby wiernym świeckim powierzać większą odpowiedzialność za sprawy materialne parafii. Równie ważne jest oczekiwanie aktywnego uczestnictwa świeckich w liturgii, zarówno w jej przygotowaniu, jak i przebiegu. Ponadto duchowni widzą potrzebę zaangażowania świeckich w działania duszpasterskie, w pracę z dziećmi i młodzieżą, w dzieła charytatywne oraz w organizację uroczystości i wydarzeń parafialnych.

Obopólnym oczekiwaniem – kapłanów wobec świeckich i świeckich wobec kapłanów – jest wsparcie dobrym słowem, radą i modlitwą. Wierni świeccy pragną obecności kapłana – jego dyspozycyjności i otwarcia na wszystkich. Chcą, aby kapłan uczestniczył w spotkaniach grup

działających w parafii. Oczekują, by miał czas na rozmowę. Wierni świeccy potrzebują oparcia moralnego, szczególnie w trudnych sytuacjach życiowych i kryzysach. Nie można też zapominać o znaczeniu kontaktu telefonicznego oraz przez media społecznościowe i aktualizowaną stronę internetową parafii.

Istotnym oczekiwaniem świeckich wobec kapłanów jest kompetencja w zakresie życia wewnętrznego i prowadzenie duchowego kierownictwa. „Wierni oczekują od kapłanów tylko jednego, aby byli specjalistami od spotkania człowieka z Bogiem. Nie wymaga się od księdza, by był ekspertem w sprawach ekonomii, budownictwa czy polityki. Oczekuje się od niego, by był ekspertem w dziedzinie życia duchowego” (Przemówienie 2006).

Wierni świeccy cenią kapłanów i dostrzegają ich wielowymiarowe zaangażowanie w życie wspólnot parafialnych, poczuwają się do szeroko rozumianej odpowiedzialności za swoich duszpasterzy i są gotowi nieść im pomoc w trudnych sytuacjach, takich jak osamotnienie czy choroba. Jednak kapłani borykający się z problemami, zwłaszcza nałogami, i będący powodem zgorszenia częściej spotykają się z obmową i ostracyzmem niż z propozycją pomocy. Doświadczają tego szczególnie ze strony osób mało zaangażowanych w życie Kościoła. Zauważa się potrzebę zorganizowania systemowej pomocy kapłanom, w którą zaangażowani byliby także wierni świeccy, mogący posługiwać w trudnych sytuacjach wiedzą i doświadczeniem. Równocześnie warto pamiętać o ważnej i rozległej formie wsparcia kapłanów przez wiernych świeckich, jaką jest modlitwa zarówno indywidualna, jak i zorganizowana, np. we wspólnotach „Margaretek”.

DUCHOWOŚĆ I POSŁUGA KAPŁANA

1. Dziedzictwo prezbiterium lubelskiego

Historyczną tożsamość prezbiterium lubelskiego buduje pamięć o minionych pokoleniach kapłanów. W latach niewoli narodowej, w warunkach dotkliwych ograniczeń narzuconych przez antypolską i antykatolicką politykę caratu, wielu z nich doświadczyło represji z powodu przyjmowanych postaw duszpasterskich i patriotycznych. Godny szacunku jest wielki wysiłek duchowieństwa w epoce międzywojennej, który przyczynił się do zniwelowania negatywnych następstw ucisku na płaszczyznach zarówno materialnej, jak i pastoralnej. Nieodzowną rolę w kształtowaniu ducha i intelektu kapłanów archidiecezji lubelskiej odgrywał i nadal odgrywa powołany do istnienia w 1918 r. Katolicki Uniwersytet Lubelski, mający duży wpływ na formację kapłanów także z innych diecezji i zgromadzeń zakonnych w Polsce i na świecie. Szczególne uznanie należy się tym prezbiterom, którzy złożyli ofiarę z życia – zostali zamordowani przez niemieckiego okupanta w czasie II wojny światowej. Ich przedstawicielami są bł. bp Władysław Goral i inni męczennicy beatyfikowani w 1999 r. Wdzięczność należy wyrazić również biskupom i prezbiterom doby reżimu komunistycznego, którzy – choć posługiwali w niesprzyjających okolicznościach – podnieśli stan duszpasterski i infrastrukturalny diecezji lubelskiej do poziomu nieznanego w jej wcześniejszych dziejach. W czasie historycznego przełomu w 1989 r. i na początku lat dziewięćdziesiątych Kościół w Lublinie cieszył się bardzo dobrą kondycją. Jednym z jej przejawów była utrzymująca się przez dłuższy czas wysoka liczba powołań kapłańskich, dzięki czemu można było zaspokoić potrzeby własne archidiecezji, a wielu księży posłać na misje poza granice Polski. To piękne dziedzictwo zobowiązuje członków lubelskiego prezbiterium do gorliwej i oddanej służby współczesnemu pokoleniu.

2. Fundament tożsamości kapłańskiej

Natura posługi kapłańskiej, tożsamość i duchowość kapłaństwa służebnego wypływają z misterium Chrystusa jako jedyne go pośrednika między Bogiem a ludźmi (por. 1 Tm 2,5). Kapłaństwo sakramentalne jest w swojej istocie byciem w Chrystusie, kształtowaniem osoby i osobowości kapłańskiej w Osobie i posłannictwie Chrystusa Kapłana (por. Hbr 4,15-16; 5,5). Uczestnictwo w jedynym i niepowtarzalnym kapłaństwie Chrystusa ma dwie formy: wspólne kapłaństwo wszystkich wiernych – na podstawie sakramentu chrztu i bierzmowania – oraz hierarchiczne, zwane kapłaństwem służebnym lub urzędowym – na podstawie sakramentu święceń (por. KK 10). Stąd też biskupi i prezbiterzy jako osoby ochrzczone nigdy nie pozostają na zewnątrz, ale trwają wewnątrz wspólnoty. Równocześnie na mocy sakramentu święceń realizują posługę *in persona Christi capitis* oraz *in persona Ecclesiae* (por. KK 10, 28, 37). Odnajdują zatem swoją tożsamość w coraz ściślejszej więzi z Jezusem Chrystusem – Najwyższym Kapłanem, Głową, Pasterzem, Oblubieńcem – i przez Niego z całą Trójcą Świętą (por. PDV 13, 16-17). A więc kapłaństwo ministerialne to bycie osobą-znakiem i żywym narzędziem Chrystusa, czynienie Go jeszcze bardziej obecnym pośród ludu Bożego. W tym sensie jest ono sakramentem w służbie komunii Kościoła. Kapłaństwo służebne jest uczestniczeniem w tym posłannictwie, które Jezus Chrystus otrzymał od Ojca, i jest ono – w odróżnieniu od kapłaństwa wspólnego wiernych – urzędem w Kościele. Biskupi i prezbiterzy działają w imieniu Chrystusa – Głowy Kościoła.

3. Troska o powołania i formacja do kapłaństwa

Przekonanie, że Chrystus nieustannie zaprasza do pójścia za Nim drogą kapłaństwa służebnego, pozwala ufnie wspierać istniejące i podejmować nowe inicjatywy, które mogą przyczynić się do tego, że młodzi ludzie, także z archidiecezji lubelskiej, usłyszą w dzisiejszych czasach głoswołającego Chrystusa i odważnie za Nim pójdą (por. ChV 274).

Inicjatywy te powinny być skierowane zwłaszcza w stronę naturalnych środowisk: rodzin, grup parafialnych, ministrantów i lektorów, uczniów objętych szkolną katechezą. Przekazywanie wiary i wiedzy religijnej

ma zasadniczy wpływ na pozytywną odpowiedź młodych mężczyzn na głos Pana. Przedmiotem formacji kandydatów i prezbiterów winna być tożsamość kapłańska, a celem – upodobnienie się do Chrystusa, Pana i Zbawiciela. Tożsamość kapłana musi być oparta na dojrzałym przeżywaniu własnego człowieczeństwa. Stale rozwijane naturalne ludzkie cnoty umożliwiają bowiem budowanie zdrowych relacji z innymi osobami. Formacja, zarówno początkowa, jak i permanentna, obejmuje różne wymiary: wolitywny, emocjonalny i religijny – z akcentem na pogłębione życie modlitewne; intelektualny – z solidnymi studiami filozoficznymi i teologicznymi; pastoralny – powiązany z kształtowaniem roztropnej odpowiedzialności za zbawienie (por. RFIS 54-88). Bardzo ważny jest biblijny aspekt formacji kandydatów i kapłanów, dlatego powinni oni uczyć się miłować słowo Boże. Pismo Święte ma być duszą ich formacji teologicznej i spoiwem egzegezy, teologii, duchowości i misji (por. VD 80-82). Nie należy przy tym zapominać, że słowo Boże we wspólnocie Kościoła od początku żyje dzięki liturgii. Sprawowanie sakramentów, będące nieodzowną częścią posługiwania kapłańskiego, kreśli fizyczną i czasową przestrzeń uprzywilejowanego spotkania z żywym i skutecznym słowem Bożym.

Przyjmowanie kandydatów do seminarium wymaga precyzyjnego uwzględniania aktualnych wytycznych zawartych w dokumentach Kościoła. Z powodu nadwerżonego autorytetu Kościoła istotne jest przeprowadzanie weryfikacji wśród osób pragnących wejść na drogę przygotowania do kapłaństwa (por. RFIS 202). W czasie formacji kandydaci winni otrzymać kompetentną pomoc w rozeznawaniu powołania, wykorzenianiu złych skłonności oraz korygowaniu niewłaściwego rozumienia posługi kapłańskiej. Młodzi mężczyźni powinni być tak formowani, aby stawali się zdolni do bycia duchowymi ojcami. Wdrażanie do wspólnoty kapłańskiej i budzenie poczucia odpowiedzialności za nią mają swoje początki w formacji seminaryjnej i trwają przez całą życiową drogę kapłana. W związku z narastającym kryzysem małżeństwa i rodziny konieczne jest uwzględnienie w formacji alumnów dodatkowego wsparcia, dzięki któremu będzie można uzupełnić braki i skorygować błędy powstałe w ich dotychczasowych środowiskach życia.

4. Wartość wspólnoty kapłańskiej

Wspólnota kościelna, którą współtworzą kapłani, to wspólnota charyzmatyczna i hierarchiczna, ukierunkowana na misję głoszenia Ewangelii. Wspólnota prezbiterów jest pierwszym miejscem, w którym kapłan winien odnaleźć konkretne środki uświęcenia i ewangelizacji oraz otrzymać potrzebną mu ludzką pomoc.

Ważne jest to, by kapłan żył w jedności z prezbiterium, by nie był pochłonięty jedynie własnymi sprawami, by zadań duszpasterskich nie realizował w sposób wyizolowany i subiektywny (por. KKS 72). Aktywne tworzenie tego gremium pozwala na przeżywanie dojrzałych i głębokich przyjaźni kapłańskich, które są źródłem radości i pokoju w pełnieniu posługi. Formą kształtowania takiej komunii są między innymi uczestniczenie we wspólnej modlitwie liturgicznej i wspólnota stołu. Budowanie coraz doskonalszej wspólnoty jest zadaniem każdego prezbitera, niezależnie od wieku, stażu kapłańskiego, zajmowanego urzędu czy pełnionej funkcji. Właściwe relacje między prezbiterami pomagają eliminować te postawy i zachowania, które działają na szkodę braterstwa. Relacje te winny być nacechowane dyskrecją, szczerością, kulturą osobistą i subtelnością, co zaowocuje wzrostem wzajemnego zaufania i przywiązania. Znakami dojrzałości są radość z sukcesów współbraci oraz serdeczne współczucie w przypadku ewentualnych porażek. Konieczne dla budowania dobrych relacji kapłańskich są: właściwe rozdzielanie obowiązków parafialnych, rzetelne ich wypełnianie, transparentność i terminowość rozliczeń finansowych, respektowanie prawa do wypoczynku zarówno w czasie urlopu wakacyjnego, jak i ferii zimowych oraz dnia wolnego od pracy w ciągu tygodnia. Proboszczowie powinni zasięgać opinii swoich współpracowników, darzyć ich zaufaniem i nie ingerować w ich zadania bez wyraźnej potrzeby. Wikariusze i rezydenci mają działać w porozumieniu z proboszczem i pod jego kierownictwem. Relacje wspólnotowe winny wykraczać poza parafie i obejmować kapłanów posługujących samotnie w małych placówkach. Zadanie integracji duszpasterskiej i wspólnotowej lokalnego duchowieństwa spoczywa na dziekanach, ich zastępcach i ojcach duchownych dekanatów.

5. Duszpasterstwo priorytetem życia kapłańskiego

Biskupi i prezbiterzy – na mocy urzędu kapłańskiego otrzymanego przez sakrament święceń – są określani (w sensie właściwym i jednoznacznym) pojęciem „pasterze” (por. TE 19). Kapłani mają być przewodnikami i nauczycielami wspólnoty eklezjalnej – zawsze w jedności z biskupem diecezjalnym. *Munus regendi* kapłan winien wykonywać na wzór Dobrego Pasterza, który przyszedł i przychodzi, by wydać swoje życie za owce (por. J 10,11). Można wymienić następujące funkcje kapłańskie: głoszenie słowa Bożego, sprawowanie sakramentów, animowanie wspólnotowej modlitwy, troska o braterskie więzi i pomoc osobom potrzebującym. Pasterze mają troszczyć się, by w Kościele lokalnym nie osłabła miłość, by pomimo istniejących trudności wspólnota nie ulegała lękom, by czerpała siłę z medytacji słowa Bożego, by nie tolerowała głoszenia błędnej nauki, by zajmowała jednoznaczną postawę sprzeciwu wobec zła, by nie utraciła chrześcijańskiej tożsamości, by nie ulegała pokusie zadowolenia z siebie.

Kapłan, aby wyrazić swoją miłość do Chrystusa i Kościoła, musi okazywać czynną i bezwarunkową miłość wiernym powierzonym jego pasterskiej pieczy. Powinien jednak uważać, aby nie ulec pokusom dominacji, czyli panowania nad owczarnią (por. 1 P 5,1-3), lub demokratyzmu, czyli udzielania wspólnocie praw, które w rzeczywistości należą do niego jako pełniącego zadania pasterza na wzór Chrystusa Głowy. Ważniejsze jest duchowe towarzyszenie współpracownikom niż wykonywanie za nich pracy; ważniejsze jest angażowanie się w pracę na niewielu polach niż wykonywanie jej szybko i połowicznie na wielu odcinkach.

„Miłość pasterska, której szczególnym źródłem jest sakrament święceń, wyraża się w pełni w Eucharystii i nią się żywi [...]. Nie tylko bierze początek w Eucharystii, lecz w jej sprawowaniu odnajduje swe najwyższe spełnienie” (PDV 23). Należy zatem pamiętać o codziennym celebrowaniu Eucharystii – uprzywilejowanej formie duszpasterskiej posługi.

Kapłan, aby był dobrym przewodnikiem duchowym, musi dostrzegać znaki czasu, studiować zagadnienia teologiczne i pastoralne oraz rozwijać w sobie zdolność do współpracy ze wszystkimi – od papieża po wiernych świeckich (por. TE 56). Jego posługa nie byłaby autentyczna – a w skrajnych przypadkach mogłaby doprowadzić do zgorzenia czy

nawet rozproszenia owczarni – gdyby zabrakło miłości w jakimkolwiek aspekcie jego kapłańskiego życia. Zrozumienie i uwzględnienie potrzeb wiernych – zarówno duchowych, jak i materialnych – jest egzaminem ze służby wobec siostr i braci, którą kapłan podejmuje, odpowiadając na głos Pana, by pójść za Nim.

Doniosłe znaczenie pastoralne ma wierne i dokładne zachowywanie przez wszystkich kapłanów zasad dotyczących działań duszpasterskich, zwłaszcza posługi sakramentalnej. Ważne, aby do ustalonych procedur stosowali się księża każdej parafii i całej archidiecezji. Kapłani powinni wystrzegać się z jednej strony zbędnej biurokracji, z drugiej zaś – bagatelizowania wymagań, które muszą być stawiane wiernym. Mają pamiętać, że nie ma „pasterskiej miłości bez pasterskiej sprawiedliwości” (Przemówienie 1990). Należy stanowczo egzekwować obowiązujące przepisy, a w odniesieniu do tych kwestii, które jeszcze nie są rozwiązane, ustanowić nowe.

Jednym z warunków owocnego przeżywania posługi duszpasterskiej kapłanów jest konieczność przewycięzania pokusy klerykalizmu, „rozumianego jako użycie władzy na własną korzyść oraz wypaczenie autorytetu Kościoła, który powinien służyć Ludowi Bożemu. [...] Klerykalizm, któremu sprzyjają zarówno sami kapłani, jak i świeccy, tworzy rozłam w ciele eklezjalnym, który sprzyja i pomaga w popełnianiu wielu złych rzeczy” (KKS 74). Aby właściwie odpowiedzieć na to wyzwanie, konieczna jest dobra formacja duchownych i świeckich, która będzie kształtować ducha dojrzałej współpracy oraz inicjować wspólną odpowiedzialność za misję Kościoła.

6. Kapłani w ponadparafialnych strukturach pomocniczych archidiecezji

Parafia jest podstawową wspólnotą duszpasterską. Aby właściwie funkcjonowała, zostały ustanowione struktury pomocnicze – dekanaty. Dziekani i wicedziekani powinni sumiennie wypełniać zadania i obowiązki jasno określone prawem. Dziekani, prowadząc coroczne wizytacje parafii, mają nadzorować wprowadzanie w życie zaleceń zawartych w biskupich protokołach powizytacyjnych.

Istotną rolę w duszpasterstwie odgrywają kapłani pełniący różne funkcje ponadparafialne – pracujący jako archidiecezjalni, dekanalni i rejonowi duszpasterze lub koordynatorzy grup formacyjnych. Ich praca wymaga godzenia odpowiedzialności parafialnej lub innej z dodatkowymi obowiązkami. Potrzebna jest dojrzała współpraca pomiędzy kapłanami, oparta przede wszystkim na wzajemnym wspieraniu się, a nie na autorytatywnym traktowaniu. W dekrecie nominacyjnym lub statucie warto doprecyzować zależności wynikające z danej funkcji.

7. Zasady i sposoby formacji permanentnej kapłanów

Biskup i prezbiter są zaproszeni przez Boga, by stawali się coraz lepszymi ludźmi, chrześcijanami i kapłanami – na wzór Jezusa Chrystusa. W jakimś sensie mają się stawać tym, kim są z tytułu otrzymanych święceń. Ich zadaniem jest kierowanie się w życiu wartościami wynikającymi z przyjęcia tego sakramentu. W przeciwnym razie będą tylko biurokratami i zatrzymają się na zewnętrznych czynnościach kapłańskich. Wewnętrzny rozwój prezbiterów polega na stałym otwieraniu się na działanie Ducha Świętego, na podejmowaniu wysiłku uświęcania, którego jednym z filarów jest kontakt ze słowem Bożym (por. VD 78-81).

Już w seminarium należy zwracać uwagę na formację permanentną. W późniejszym czasie trzeba podtrzymywać rozwój duchowości kapłańskiej przez takie środki, jak: roczne rekolekcje, wykłady duszpasterskie, spotkania dekanalne i regionalne. Służą one odnowie życia duchowego i więzi braterskich, a także pogłębianiu niezbędnej wiedzy. Istotne jest uwzględnianie oczekiwań kapłanów odnośnie do terminów organizowanych spotkań, wyboru prelegentów oraz tematów wykładów i konferencji, aby mogli uznać je za autentyczną formę realizacji ich potrzeb duchowych i duszpasterskich.

8. Kapłan świadkiem we współczesnym świecie

Duchowni powinni dbać o właściwe relacje ze światem mediów i polityki. Współdziałanie z tymi środowiskami ma na celu wyłącznie głoszenie Dobrej Nowiny i budowanie królestwa Bożego na ziemi.

Szacunek dla osoby ludzkiej nie może oznaczać rezygnacji z bycia znakiem sprzeciwu, jeśli zachodzi taka potrzeba. Odpowiedzialnym zadaniem jest takie kształtowanie wiernych, aby działali oni w zgodzie z nauczaniem moralnym i społecznym Kościoła. Kapłani, wierni patriotycznemu etosowi polskiego duchowieństwa, winni promować postawy umiłowania ojczyzny. Mają roztropnie towarzyszyć wiernym w podejmowaniu decyzji w sferze życia publicznego, wspierać tych, których przekonania i postawy są zgodne z katolickimi wartościami, oraz otaczać modlitwą błędzących. Jednocześnie należy zachować zdrowy dystans wobec czynnej polityki, aby uniknąć uwikłania Kościoła w sprawy, które nie służą realizacji jego nadprzyrodzonej i doczesnej misji. Zasada przyjaznej autonomii państwa i Kościoła nie pozbawia jednak duchownych prawa do moralnej oceny porządku i poszczególnych faktów z życia społecznego, co wynika z pasterskiej troski zarówno o zachowanie podstawowych praw ludzkiej osoby, jak i o zbawienie człowieka.

Rozwój i dostępność środków komunikacji społecznej sprawiły, że znacznie wzrosła liczba kapłanów uczestniczących w życiu publicznym. Ci, którzy są aktywni w mediach tradycyjnych i społecznościowych, winni mieć świadomość, że ich postawa jest odbierana przez społeczeństwo jako charakterystyczna nie wyłącznie dla nich, lecz dla ogółu duchowieństwa. Muszą zatem wypowiadać się i działać zgodnie z obowiązującymi przepisami państwowymi i kościelnymi, a przede wszystkim cechować się wiernością Ewangelii, teologiczną kompetencją oraz ludzką roztropnością.

9. Szanse i zagrożenia dla życia kapłańskiego

Negatywny wpływ na postrzeganie stanu duchownego, a w konsekwencji na osobistą sytuację kapłanów, wywierają informacje o przestępstwach popełnionych przez niektórych ludzi Kościoła w wielu krajach, niestety także w Polsce. Dotyczą one między innymi nadużyć natury seksualnej, szczególnie wobec osób nieletnich, a także kwestii związanych z gospodarowaniem dobrami doczesnymi Kościoła. Widoczne są niekorzystne zmiany w dziedzinie codziennego życia i posługi kapłańskiej. W postępujący kryzys wszelkich autorytetów wpisuje się osłabienie

społecznego autorytetu biskupów i prezbiterów. Szczególną troską napawają widoczny spadek liczby powołań kapłańskich oraz słabnięcie więzi braterskich wśród księży. Zwraca się uwagę na zjawisko zeświecczenia, deformujące posługę kapłańską. Nie chodzi tu o utrzymywanie osobistych relacji z ludźmi świeckimi, korzystanie z nowych osiągnięć techniki, zainteresowania kulturalne, uprawianie turystyki, sportu czy moralnie godziwego hobby. Zeświecczenie objawia się w przyjęciu nieszczerzej postawy, wyrażającej się w tym, że kapłan zachowuje się i wypowiada inaczej na ambonie, w konfesjonale i kancelarii parafialnej, a inaczej w sytuacjach nieoficjalnych. Faktem są kryzysy w życiu kapłanów spowodowane chorobami, zmęczeniem psychicznym, nieuporządkowanymi relacjami emocjonalnymi, uzależnieniami.

W archidiecezji powinny być przekazywane czytelne informacje, gdzie można zwrócić się o pomoc w trudnościach. Troska o kapłanów ma się przejawiać w jak najszybszej reakcji na zaistniałe problemy, aby nie rozwinęły się one na tyle, by uwolnienie z nich było rzeczą trudną lub niemożliwą. Wszelka pomoc – duchowa i terapeutyczna – niech będzie świadczona w sposób subtelny i dyskretny, bez wyśmiewania czy lekceważenia. Nie wolno jednak ukrywać tego, co jest zagrożeniem dla innych bądź przybiera (lub już przybrało) formę przestępstwa. Kapłanów, których możliwości są ograniczone przez poważne choroby, niepełnosprawności czy uzależnienia, należy kierować do zespołów duszpasterskich, gdzie – w miarę swoich sił – będą oni mogli włączyć się w działalność pastoralną. Warto zauważyć, że istotną pomoc w trudnych sytuacjach świadczy także archidiecezjalny Dom Księży. Byłoby jednak dobrze, gdyby w archidiecezji powstały ośrodki służące odnowie duchowej oraz psychofizycznej kapłanów będących w szczególnej potrzebie (por. TE 84).

Należy podkreślić, że pomimo wspomnianych zjawisk w prezbiterach tkwi potencjał, który daje nadzieję na przełamywanie zagrożeń i rozwiązywanie trudności. Wielu bowiem kapłanów archidiecezji lubelskiej cechują przymioty, które powinni oni rozwijać. Należą do nich: wierność wierze katolickiej połączona z roztropnym otwarciem na inne środowiska, umiłowanie ojczyzny, wrażliwość misyjna, dobre wykształcenie, zdrowe zainteresowanie światem, znajomość ludzkich problemów, kreatywność, a nade wszystko braterstwo i solidarność w tym, co dobre.

10. Decyzje personalne w archidiecezji

Zmieniające się warunki życia Kościoła oraz spadająca liczba powołań rodzą potrzebę opracowania nowych kryteriów dotyczących powierzania urzędów, posług i zadań kościelnych, zwłaszcza urzędu proboszcza, i ewentualnej redukcji liczby wikariuszy. Biskup, świadomy tego, jak duży wpływ na całe kapłańskie życie ma doświadczenie zdobyte w pierwszej parafii, powinien kierować neoprezbiterów i młodych księży do takich proboszczów, którzy są dobrymi formatorami i będą dla początkujących „poważnymi mistrzami” (Przemówienie 2006).

Choć nie ulega wątpliwości, że średnia wieku duszpasterzy będzie wzrastać, wydaje się słuszne, aby kapłani, zgodnie z praktyką już stosowaną w archidiecezji, ustępowali miejsca młodszym współpracom i zgłaszali gotowość do przejścia w stan spoczynku w wieku siedemdziesięciu lat. Natomiast przy powierzaniu urzędu proboszczowskiego staż kapłański nie musi stanowić kryterium wyboru, ważniejsza bowiem jest jakość dotychczasowego zaangażowania duszpasterskiego.

Ponadto wydaje się właściwe, aby tak ustalać terminy powierzania i obejmowania urzędów kościelnych, by prezbiterzy mogli harmonijnie przechodzić z jednego stanowiska na drugie, a jednocześnie realizować swoje wcześniejsze plany duszpasterskie i urlopowe.

11. Kapłani w stanie emerytalnym

Z każdym rokiem zwiększa się w archidiecezji liczba księży, którzy osiągnęli wiek emerytalny. Warto, aby czynni duszpasterze zabiegali o włączanie księży emerytów w posługę pastoralną. Kwestia, czy kapłani emeryci powinni mieszkać jako rezydenci w dotychczasowych parafiach, czy też mają zamieszkać gdzie indziej, powinna być rozstrzygnięta odpowiednio wcześniej. W każdym przypadku seniorzy rezydujący w domach parafialnych winni odznaczać się taktowną i lojalną postawą wobec proboszcza i jego współpracowników. Emerytom należy natomiast okazywać wdzięczność za dziesięciolecia kapłańskiego trudu i doceniać bogactwo ich życiowego i duszpasterskiego doświadczenia.

ŻYCIE KONSEKROWANE

1. Dojrzałe owoce życia konsekrowanego w archidiecezji lubelskiej

W ponad dwustuletniej historii archidiecezji lubelskiej ewangelicznym świadectwem heroicznego życia na trwałe zapisały się osoby należące do instytutów życia konsekrowanego. W Puławach w Instytucie Politechnicznym kształcił się św. Brat Albert – Adam Chmielowski. W Lubartowie i Lublinie formował się przez kilka lat kapucyn – bł. Honorat Koźmiński, założyciel wielu zgromadzeń zakonnych. W Lublinie urodziła się i wychowywała bł. Marta Wołowska, niepokalanka zamordowana przez Niemców w Słonimiu. W klasztorze przy pl. Litewskim mieszkali – zamordowani w Dachau – trzej kapucyńscy męczennicy II wojny światowej: bł. Henryk Krzysztofik, bł. Florian Stępniaś oraz bł. Fidelis Chojnacki. W Chełmie przez kilka lat pracował bł. Brunon Zembol, franciszkanin reformata, który został uwięziony na Zamku Lubelskim i zamordowany w Dachau. W Baranówce koło Lubartowa urodził się bł. Józef Mazurek, karmelita bosy zamordowany przez Niemców w Nawojowej Górze. Założycielka sióstr sercanek bł. Klara Szczęśna prowadziła w Lublinie klasztor w czasie zaborów. Błogosławiona Elżbieta Róża Czacka ze Zgromadzenia Franciszkanek Służebnic Krzyża założyła dom zakonny w Żuławie.

Obecnie toczy się proces beatyfikacyjny urodzonego w Kaniem czcigodnego sługi Bożego o. Jacka Woronieckiego, dominikanina, który był rektorem Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. W Nałęczowie i Kazimierzu Dolnym mieszkał i pracował sługa Boży ks. Józef Małyśiak, salwatorianin, założyciel Zgromadzenia Sióstr Rodziny Betańskiej. W Lublinie przez rok pracowała służebnica Boża s. Emanuela Kalb ze Zgromadzenia Sióstr Kanoniczek Ducha Świętego de Saxia. Rozpoczęto też dochodzenie w sprawie świętości kapucyńskiego stolarza z parafii oo. Kapucynów w Lublinie, sługi Bożego br. Kaliksta Mariana Kłoczki.

W Lublinie kształciło się i pracowało całe grono jezuickich męczenników, kandydatów na ołtarze, których proces beatyfikacyjny toczy się w Warszawie. Należą do nich: sługa Boży o. Marian Morawski – uczył teologii dogmatycznej w Lublinie w Kolegium Bobolanum oraz na

Katolickim Uniwersytecie Lubelskim; sługa Boży o. Michał Malinowski – studiował i pracował w Lublinie; sługa Boży o. Władysław Wiącek – urodził się w Stryjnie koło Krasnegostawu, uczył się teologii w lubelskim kolegium, został zamordowany przez Niemców w Warszawie; sługa Boży o. Czesław Sejbuk – studiował w Lublinie, a następnie został osadzony w więzieniu na Zamku Lubelskim i zamordowany w Dachau; sługa Boży o. Edmund Roszak – po studiach w Lublinie przyjął tu święcenia kapłańskie, został zamordowany przez Niemców w Świsłoczy na terenie Białorusi; sługa Boży kleryk Jerzy Stanisław Musiał – student Bobolanum, został zamordowany przez Niemców w Dachau; sługa Boży Stanisław Komar, brat zakonny – pracował w jezuickim gospodarstwie w lubelskim Bobolanum, został zamordowany w Dachau; sługa Boży o. Stanisław Felczak – studiował w Lublinie, gdzie przyjął święcenia kapłańskie, został uwięziony na Zamku, wywieziony przez Niemców do Dachau i tam zamordowany; sługa Boży o. Adam Sztark – studiował w Lublinie i tu został wyświęcony na kapłana, a za ratowanie Żydów został rozstrzelany przez Niemców w Słonimiu.

2. Miejsce osób życia konsekrowanego w Kościele lokalnym

Życie konsekrowane, oparte na naśladowaniu Jezusa Chrystusa przez zachowanie ślubów czystości, posłuszeństwa i ubóstwa, „obecne w Kościele od samego początku, nigdy nie zaniknie jako jego niezbywalny i konstytutywny element, ponieważ wyraża samą jego naturę. Wynika to jednoznacznie z faktu, że profesja rad ewangelicznych jest głęboko powiązana z tajemnicą Chrystusa [...]. Sam Jezus, powołując wybrane osoby, aby porzuciły wszystko i poszły za Nim, dał początek tej formie życia, która pod działaniem Ducha Świętego miała się w następnych stuleciach rozwinąć stopniowo w różnorakie formy życia konsekrowanego. Wizja Kościoła złożonego wyłącznie z szafarzy i z wiernych świeckich nie odpowiada zamiarom jego Boskiego Założyciela, jakie możemy odczytać z Ewangelii i z innych pism Nowego Testamentu” (VC 29).

Do grona osób życia konsekrowanego należą zakonnicy i siostry zakonne, świeckie osoby konsekrowane, członkowie stowarzyszeń życia apostołskiego, dziewice konsekrowane, pustelnicy i pustelnice, wdowy

i wdowcy konsekrowani. Wśród instytutów życia zakonnego wyróżnia się zakony kontemplacyjne i apostołskie oraz zgromadzenia zakonne.

Osoby życia konsekrowanego, dające świadectwo zachowywania rad ewangelicznych w konkretnym środowisku lokalnym, są zobowiązane do angażowania się – w miarę możliwości i zgodnie z własnym charyzmatem – w dzieła prowadzone przez miejscowy Kościół. Winny mieć świadomość przynależności do rodziny diecezjalnej i dbać o pogłębianie relacji z lokalną społecznością Kościoła. Przełożeni mają zatroszczyć się, by kandydaci do instytutów życia konsekrowanego byli tak formowani, aby zachowując wierność swojemu powołaniu i płynącej z niego misji, potrafili jednocześnie szanować miejscową kulturę, zdrową pobożność oraz zwyczaje usankcjonowane przez lokalny Kościół.

W realizacji wymienionych zadań pomagają więzi rozwijane między przełożonymi zakonnymi i biskupem diecezjalnym. W lubelskiej Kurii Metropolitalnej funkcjonuje Wydział Spraw Zakonnych, którym kieruje wikariusz biskupi ds. instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego we współpracy z referentką i delegatem ds. zakonów. W ramach koordynowanego przez wydział duszpasterstwa osób życia konsekrowanego odbywają się coroczne spotkania z okazji święta Ofiarowania Pańskiego, a w Domu Arcybiskupów Lubelskich spotkania opłatkowe oraz spotkania wielkanocne. Ponadto organizowane są comiesięczne dni skupienia dla żeńskich wspólnot życia konsekrowanego. Inicjatywy te warto pielęgnować – dbać o ich należyty poziom i frekwencję.

3. Posługa osób życia konsekrowanego w archidiecezji lubelskiej

Na terenie archidiecezji lubelskiej istnieje obecnie czterdzieści żeńskich instytutów zakonnych życia konsekrowanego. Są to: jeden zakon klauzurowy, trzydzieści zgromadzeń habitowych i dziewięć niehabitowych. Ogółem funkcjonuje siedemdziesiąt jeden domów zakonnych, w których przebywa ponad czterysta osiemdziesiąt sióstr. Większość zgromadzeń żeńskich obecnych w archidiecezji powstała w Polsce. Siostry podejmują różnego rodzaju posługi. Siostry karmelitanki bose w Dysie mają pracownię haftu szat liturgicznych. Zgromadzenia zakonne życia czynnego

prowadzą dwadzieścia osiem ośrodków wychowawczych: przedszkola, ogniska wychowawcze i ogniska opiekuńczo-wychowawcze, świetlice dla dzieci i osób starszych, świetlice środowiskowe, specjalne ośrodki wychowawcze, domy akademickie i bursy dla studentek, rodzinne domy dziecka oraz szkołę podstawową. W powyższe dzieła angażuje się siedemnaście zgromadzeń, z których część prowadzi po kilka dzieł.

Członkinie zgromadzeń zakonnych pracują też w państwowych placówkach charytatywnych na terenie archidiecezji. Są to trzy domy pomocy społecznej mieszczące się w Lublinie i Popkowicach. Spośród dzieł charytatywnych prowadzonych przez siostry zakonne należy wymienić: Przytulisko dla Kobiet w Lublinie i Schronisko dla Kobiet w Bychawie prowadzone przez siostry albertynki; Specjalny Ośrodek Wychowawczy w Puławach prowadzony przez siostry benedyktyнки misjonarki; Dom Pomocy Społecznej dla Dorosłych Kobiet prowadzony przez siostry felicjanki w Lubartowie; Zakład Opiekuńczo-Rehabilitacyjny dla Nieświadomych Kobiet w Żuławie prowadzony przez siostry franciszkanki służebnice krzyża; dom dla dziewcząt moralnie zaniedbanych w Lublinie prowadzony przez siostry pasterki; Dom Pomocy Społecznej sióstr sług Jezusa w Kielczewicach; Niepubliczny Zakład Opiekuńczo-Lecznicy sióstr starowiejskich służebniczek Najświętszej Maryi Panny w Tuligłowach; Dom Księży w Lublinie, gdzie posługują siostry ze Zgromadzenia Pobożnych Uczennic Boskiego Mistrza.

Siostry zakonne pracują też w parafiach jako katechetki, kancelistki, organistki i zakrystianki. Pomagają w prowadzeniu grup duszpasterskich. Pracują w bibliotekach, świetlicach oraz szpitalach, gdzie pełnią posługę pielęgniarek. Uczestniczą również w pracach komisji archidiecezjalnych oraz angażują się w obronę życia dzieci poczętych i inicjatywy ekumeniczne. Pomagają w prowadzeniu rekolekcji dla grup środowiskowych i organizują dni skupienia dla młodzieży. Osoby życia konsekrowanego z różnych instytutów pracują też na uczelniach jako nauczyciele akademicy i pracownicy administracji.

W archidiecezji posługują osoby życia konsekrowanego z kilkunastu męskich zakonów, zgromadzeń oraz stowarzyszeń życia apostołskiego. W sumie w Kościele lokalnym pracuje obecnie ponad stu osiemdziesięciu kapłanów i braci zakonnych w dziewiętnastu wspólnotach. Prowadzą oni

duszpasterstwo w siedmiu parafiach, ośmiu kościołach zakonnych i kilku kaplicach. Funkcjonują też liceum pallotyńskie, studio i wydawnictwo muzyczne, pracownie ikon i świetlice dla seniorów. Księża sercanie prowadzą Dom Fundacji Jana Pawła II dla studentów z krajów byłego Związku Sowieckiego. Przy parafiach zakonnych istnieją biblioteki, a także kawiarenki oraz sklepiki z książkami i dewocjonaliami. Zakonnicy pełnią funkcje duszpasterzy akademickich oraz kapelanów w szpitalach i ośrodkach wychowawczych. W parafiach zakonnych jest wiele grup duszpasterskich, których członkowie żyją charyzmatem danego instytutu zakonnego. Do tego kręgu należą stowarzyszenia pomocników pallotyńskich, salezjańskich i sercańskich oraz członkowie trzecich zakonów prowadzonych przez dominikanów, kapucynów i karmelitów. Intensywnie rozwija się Pallotyńska Szkoła Nowej Ewangelizacji. Na terenie archidiecezji formują się alumni seminariów zakonnych – Wyższego Seminarium Duchownego Braci Mniejszych Kapucynów Prowincji Warszawskiej, Wyższego Seminarium Duchownego Zgromadzenia Księży Marianów oraz Wyższego Seminarium Duchownego Ojców Białych Misjonarzy Afryki – którzy uczęszczają na wykłady do Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Lublinie. Tworzy to trwałe więzi i poszerza pole współpracy pomiędzy miejscowym duchowieństwem diecezjalnym a kapłanami zakonnymi.

Na terenie archidiecezji lubelskiej obecnych jest jedenaście instytutów świeckich: Caritas Christi, Elianum, Miles Jesu, Instytut Niepokalanej Matki Kościoła, Ochotniczki Księdza Bosko, Instytut Prymasa Wyszyńskiego, Instytut Przemienienia Pańskiego, Słudzy Cierpienia, Służebnice Bożego Miłosierdzia, Spigolatrici della Chiesa, Instytut Chrystusa Króla. Łącznie w instytutach świeckich żyje ponad pięćdziesiąt kobiet. Posługując w ukryciu, dają one światu świadectwo życia radami ewangelicznymi w różnych obszarach zawodowych, m.in.: w oświacie, służbie zdrowia, opiece społecznej, administracji publicznej.

4. Współczesne wyzwania dla życia konsekrowanego w archidiecezji

Bez wątpienia osoby życia konsekrowanego cieszą się stale dużym szacunkiem wśród wierzących. Ich gorliwa modlitwa, zawierzenie Bogu, osobiste świadectwo, postawa pokutna, ofiarność w posłudze bliźnim pozostają wielką wartością i są cenione w środowisku Kościoła lokalnego. W parafiach prowadzonych przez zakonników i w kościołach zakonnych zauważalna jest duża dyspozycyjność spowiedników. Pozytywnie oceniane jest prowadzenie rekolekcji oraz katechezy szkolnej przez osoby życia konsekrowanego. Dobrą opinię mają placówki wychowawczo-oświatowe prowadzone przez instytuty zakonne. Istotnym, a niewymiernym dobrem pozostają bardzo liczne, niezinstytucjonalizowane formy osobistego duszpasterskiego kontaktu sióstr zakonnych z osobami indywidualnymi i całymi rodzinami, zwłaszcza w sytuacjach dla nich trudnych. Wszystko to może stanowić powód do głębokiej satysfakcji z podjęcia tej formy życia chrześcijańskiego.

Niemniej jednak osoby życia konsekrowanego doświadczają współcześnie wielorakich skutków zmian społecznych i cywilizacyjnych. Istotne wyzwanie dla ich praktyki życia stanowi postępująca sekularyzacja, którą cechują spłylenie wiary i spadek religijności. Narastający indywidualizm utrudnia budowanie relacji we wspólnotach i negatywnie odbija się na funkcjonowaniu domów i dzieł prowadzonych przez osoby życia konsekrowanego. Trudności w podejmowaniu trwałych decyzji i emocjonalne podejście do życia są przyczynami odchodzenia z instytutów nie tylko na etapie formacji, lecz także po ślubach wieczystych. Narastający konsumpcjonizm prowadzi do powstawania postaw roszczeniowych. Uzależnienie od mediów elektronicznych i łatwy dostęp do informacji negatywnie wpływają na życie modlitwy i burzą relacje we wspólnotach. Młodzi ludzie skupiają się na błędnie pojętej samorealizacji, są coraz mniej zdolni do poświęceń.

Lubelszczyzna przez wiele lat była postrzegana jako region, z którego wywodziło się wiele powołań zakonnych. Obecnie sytuacja ta się zmienia. Wśród przyczyn spadku powołań – poza kryzysem demograficznym i religijnym – należy wymienić mniejszą liczbę osób życia konsekrowanego pracujących we wspólnotach parafialnych. Ludzie rzadziej mają kontakt

z zakonnikami i siostrami zakonnymi. Niewiele wiedzą o założycielach i założycielkach instytutów, nie znają ich historii i duchowości. Niewystarczająca jest również świadomość istnienia świeckich instytutów życia konsekrowanego oraz innych form życia poświęconego Bogu. Przekłada się to na mniejszą liczbę osób mogących podejmować posługi i na starzenie się wspólnot. To z kolei jest przyczyną likwidowania placówek oraz wzmożonej troski o utrzymanie starszych sióstr i braci. W tych okolicznościach wypada oczekiwać od wiernych archidiecezji pogłębionej świadomości znaczenia osób życia konsekrowanego w przestrzeni lokalnej wspólnoty Kościoła. Szczególnie kapłani diecezjalni winni być „zdecydowanymi rzecznikami życia konsekrowanego, obrońcami wspólnot zakonnych i wychowawcami kandydatów” (MR 28).

LITURGIA – KULT OJCA W DUCHU I PRAWDZIE

1. Formacja liturgiczna i czynne uczestnictwo w liturgii

Czynne uczestnictwo w liturgii zakłada z jednej strony głębszą świadomość, czym jest celebrowana tajemnica, z drugiej zaś powiązanie uczestnictwa w celebracji z codzienną egzystencją tych, którzy biorą w niej udział (por. SC 52).

Już sam sposób sprawowania liturgii służy formacji liturgicznej. Konieczne jest jednak głoszenie katechezy liturgicznej i mistagogicznej tak w rodzinach, jak i w parafiach oraz w innych wspólnotach kościelnych. Liturgia bowiem, choć zawiera bogatą treść pouczającą wierny lud, jest przede wszystkim oddawaniem czci Bożemu majestatowi. Nie może więc być tylko miejscem formacji chrześcijańskiej, gdyż w tym wypadku groziłoby jej zatracenie wymiaru uświęcenia i kultu. Niebezpieczną tendencją jest nadawanie liturgii charakteru nadmiernie dydaktycznego. Objawia się to na różne sposoby, poczynawszy od wykorzystania przestrzeni liturgicznej, przypominającej bardziej salę katechetyczną niż kościół, poprzez stosowanie języka obrazu i filmu w homilii, aż po niewłaściwe formułowanie modlitwy wiernych, która staje się bardziej pouczaniem niż modlitwą zanoszoną do Boga.

Liturgię celebrowa cała wspólnota jako Mistyczne Ciało Chrystusa, lecz w różny sposób, w zależności od stopnia święceń, posług, funkcji i udziału (zob. KKK 1140). Kapłan, który przewodniczy celebracji eucharystycznej, na mocy święceń reprezentuje „Jezusa Chrystusa, Głowę Kościoła, oraz w sposób sobie właściwy, także sam Kościół” (SC 53). W tej misji jest niezastąpiony. Jego posługa nie wyklucza jednak posług i funkcji liturgicznych spełnianych przez wiernych świeckich. Co więcej, są one najbardziej czytelnym znakiem realizacji przez wiernych ich kapłaństwa w Kościele.

Należy troszczyć się o liturgiczną służbę ołtarza, aby obecność i posługa ministrantów ciągle ożywiały zgromadzenie liturgiczne i prowadziły ich samych do coraz większej odpowiedzialności za Kościół. Troska ta winna wyrażać się także w pogłębionej formacji posługujących. Do pracy z ministrantami mają być delegowani nie tylko kapłani, lecz także wierni świeccy. Ponadto troska kapłanów i wiernych o liturgię powinna wyrażać się w tworzeniu tzw. kręgów liturgicznych, mających na celu wspólne przygotowanie niedzielnej Eucharystii. Członkami tych kręgów winni być liderzy wspólnot parafialnych i wyznaczony kapłan. Zadaniem liderów jest włączanie członków wspólnot w życie liturgiczne parafii.

Doceniając funkcję lektora czytającego słowo Boże oraz rolę nadzwyczajnego szafarza Komunii Świętej, warto podkreślić potrzebę wprowadzenia w archidiecezji lubelskiej lektoratu i akolitu jako posług, zgodnie z zasadami przyjętymi w Kościele. Oznacza to, że niektórzy dotychczasowi nadzwyczajni szafarze Komunii Świętej mogliby stać się akolitami. Należy przy tym zauważyć, że posługi i funkcje, o których mowa, nie są środkami klerikalizacji świeckich, lecz wyrazem troski o wiernych, o ich głębsze zjednoczenie z Chrystusem i Kościołem w służbie Ewangelii. Warto także wprowadzić w archidiecezji diakonat stały (por. KKS 73).

Należy ożywić działalność Archidiecezjalnej Komisji ds. Liturgii i Duszpasterstwa Liturgicznego. Komisja ta powinna troszczyć się o liturgię i formację liturgiczną oraz współpracować z Archidiecezjalną Komisją ds. Muzyki Kościelnej i Archidiecezjalną Komisją Artystyczną.

2. Święte misterium Eucharystii

Sakrament Eucharystii jest darem, jaki Jezus z miłości daje całemu Kościołowi i każdemu chrześcijaninowi (por. SC 1). W Eucharystii jest oddawany Ojcu najwyższy kult. W niej człowiek zostaje uświęcony – doświadcza mocy słowa Bożego i jednoczy się z Chrystusem w Komunii Świętej. Słucha słowa objawiającego wolę Ojca i okazuje Mu posłuszeństwo.

Ze względu na zmieniające się kontekst cywilizacyjny i zwyczaje wiernych warto sprawować Eucharystię niedziel i świąt nakazanych także wieczorem dnia poprzedniego. Trzeba zachować zwyczaj celebrowania w niedziele tzw. sumy. Powinna ona mieć uroczysty charakter, wyrażający się w udziale wiernych świeckich w posługach, śpiewie i asyście. Duże znaczenie ma też Msza Święta z udziałem rodzin, w której uczestniczą rodzice ze swoimi dziećmi. Taką Mszę należy sprawować ze szczególną starannością. Czytania powinni wówczas wykonywać dorośli, nie wolno stosować *Modlitw eucharystycznych w Mszach z udziałem dzieci*, a homilię należy skierować zarówno do dzieci, jak i do dorosłych. Ze względu na jedność wspólnoty parafialnej nie sprawuje się w niedziele Mszy Świętych w małych grupach. Dobrze byłoby, gdyby owocem niedzielnych Eucharystii były spotkania wiernych po zakończeniu celebracji. Msza Święta winna być sprawowana codziennie.

Sprawując Msze z okazji świąt narodowych i obchodów o charakterze społecznym, należy zwracać uwagę, aby w centrum celebracji zawsze znajdowało się misterium Chrystusa. Należy unikać wprowadzania do liturgii elementów stylu i języka wziętych z życia świeckiego. Dotyczy to także dekoracji.

Kapłan wraz ze wspólnotą wiernych powinni mieć głęboką świadomość, że głównym Liturgiem jest Jezus Chrystus i że On zajmuje w Eucharystii pierwsze miejsce. Wszystkie części Mszy Świętej winny podkreślać tę prawdę. Należy zwrócić uwagę na podział tekstów liturgicznych wypowiadanych przez kapłana i wiernych oraz pamiętać o znaczeniu śpiewu liturgicznego i zachowaniu milczenia w odpowiednim czasie. Milczenie powinno być zachowane: przed aktem pokuty, po słowach „módlmy się” przed kolektą, po Ewangelii lub homilii i po Komunii Świętej (por. OWMR 45).

Wprowadzenie do Mszy Świętej nie może przybierać formy katechezy czy długiego pouczenia, ma to być jedynie wtajemniczenie wiernych w daną celebrację, wyrażone w krótkich słowach (por. OWMR 31). Przy zapowiadaniu intencji Mszy Świętych należy zwracać uwagę na zasady poprawności językowej, zwłaszcza na odmianę nazwisk.

W sprawowaniu liturgii słowa trzeba pamiętać, że czytania mszalne i psalm responsoryjny winny być wykonywane przez wiernych świeckich, także w dni powszednie. Psalm responsoryjny jako integralna część tej liturgii ma być śpiewany z ambony. W uroczystych Mszach Świętych, w tym także niedzielnych, wskazane jest stosowanie księgi Ewangeliarza, który wyraźniej niż lekcjonarz podkreśla obecność Chrystusa w Jego słowie.

Homilia jest wyjaśnieniem wybranego aspektu czytań Pisma Świętego lub innego tekstu zawartego w częściach stałych lub własnych Mszy Świętej, z uwzględnieniem misterium dnia lub szczególnych potrzeb wiernych (por. IO 54). Z zasady wygłasza ją przewodniczący zgromadzenia lub jeden z celebransów we Mszy Świętej koncelebrowanej. Powinna być dobrze przygotowana, nie za długa ani zbyt krótka, skierowana do wszystkich obecnych, także do dzieci i ludzi niewykształconych. Homilia winna być głoszona we wszystkich Mszach niedzielnych i świątecznych, także we Mszach sprawowanych wieczorem poprzedniego dnia. Zaleca się ponadto głoszenie homilii w dni powszednie Adwentu, Wielkiego Postu i okresu wielkanocnego, a także w inne dni, gdy wierni liczniej gromadzą się w kościele. Nie można rezygnować z homilii w pierwszej niedzielę miesiąca, gdy przewidziana jest adoracja Najświętszego Sakramentu (por. OWMR 65-66).

Modlitwa powszechna ma być zwięzła. Liczba wezwań nie powinna przekraczać sześciu. Należy pamiętać o sprawach Kościoła, o rządzących państwami, o zbawieniu całego świata, o ludziach doświadczonych trudnościami oraz o miejscowej wspólnocie (por. OWMR 70). Wskazana kolejność jest ważna i należy jej przestrzegać. Wezwania winny być skierowane zawsze do Boga Ojca lub Jezusa Chrystusa, a nigdy do świętych czy błogosławionych. Treść modlitwy wiernych powinna korespondować z tajemnicą dnia, formularzem mszalnym, czytaniem biblijnym i intencją sprawowanej Mszy Świętej.

Zachęca się, aby procesja z darami była integralną częścią każdej uroczystej Mszy Świętej. W procesji powinny być niesione chleb i wino, które wyrażają duchowe ofiary wiernych, a także dary serca ofiarowane dla potrzebujących (por. OWMR 140). Należy odstąpić od przynoszenia darów symbolicznych, które są raczej dekoracją. Składanie ich świadczy o braku zrozumienia, czym są dary ofiarne. Niewłaściwa jest też praktyka składania darów na ołtarzu przez ministrantów jeszcze w czasie trwania modlitwy powszechnej.

Wierni powinni otrzymywać Komunię Świętą z darów konsekrowanych w tej Mszy, w której uczestniczą. Nie należy udzielać wiernym Komunii wyłącznie z tabernakulum.

Modlitwa eucharystyczna wraz z prefacją to główna modlitwa mszalna. Wypada więc zadbać o jej odpowiedni dobór i wykorzystywać możliwości, jakie daje Mszał rzymski.

Należy zachować głęboki szacunek dla Chrystusa Eucharystycznego podczas przyjmowania Komunii Świętej. Warto zatem przypominać wiernym zarówno o odpowiednim wewnętrznym usposobieniu, jak i o zewnętrznej postawie i gestach. Zaleca się procesyjne podchodzenie do Komunii Świętej (zob. OWMR 44, 86 i 160) i przyjmowanie jej w postawie stojącej. Przed przyjęciem Komunii należy wykonać skłon ciała lub przyklęknąć na jedno kolano. Można przyjąć Komunię Świętą w postawie klęczącej. Komunii Świętej udziela się przez podanie Hostii wprost do ust albo na wyciągniętą dłoń. Przyjmujący winien spożyć Ciało Pańskie wobec szafarza. Komunia Święta, ze względu na wymowę znaku, nabiera pełniejszego wyrazu, gdy jest udzielana pod obiema postaciami (zob. OWMR 281). Wierni przystępujący do Komunii Świętej nie mogą sami brać konsekrowanego Chleba ani Kielicha Krwi Pańskiej (zob. OWMR 160). Komunię Świętą można przyjąć drugi raz tego samego dnia tylko wtedy, gdy uczestniczy się w całej Mszy Świętej.

Przy procesyjnym podchodzeniu do Komunii trzeba zwrócić uwagę na osoby z niepełnosprawnościami. Za wskazane należałoby uznać zaproszenie ich blisko ołtarza, aby szafarz Komunii mógł do nich podejść, zanim podejdzie do pozostałych wiernych. Byłby to widzialny znak troski Chrystusa i Kościoła o cierpiących.

Ponieważ ogłoszenia parafialne bywają zbyt obszerne, trzeba przypomnieć, że nie są one integralną, a jedynie dopuszczoną częścią liturgii. Powinny być zatem zwięzłe i dotyczyć tylko spraw najważniejszych. Sposobem przekazania wiernym szerszych informacji może być wydruk, na którym oprócz ogłoszeń parafialnych będą też intencje mszalne na najbliższy tydzień. Druk taki mógłby znajdować się przy wyjściu z kościoła, podobnie jak prasa katolicka. Równoległym rozwiązaniem winna być aktualizowana parafialna strona internetowa.

Ze względu na to, że Msza Święta jest modlitwą samego Chrystusa, który włącza w nią zgromadzony Kościół, nie wypada w czasie celebracji publicznie zanosić modlitw o charakterze prywatnym, np. na zakończenie ogłoszeń polecać zmarłych lub recytować modlitwy nieprzepisane w liturgii.

Warto pamiętać, że w niektóre dni wypada udzielać uroczystego błogosławieństwa. Należy także korzystać z modlitwy nad ludem, szczególnie w okresie Wielkiego Postu (por. Wskazania 2005, 44).

3. Komunia Święta i kult eucharystyczny poza Mszą Świętą

Pragnienie zjednoczenia z Chrystusem powinno przenikać całe życie chrześcijańskie. Owocem tego pragnienia jest przyjmowanie przez wiernych Komunii Świętej poza Mszą Świętą. Należy więc wykazywać dużą troskę duszpasterską o tych, którzy nie mogą uczestniczyć we Mszy Świętej, zwłaszcza niedzielnej, z powodu choroby lub podeszłego wieku. Troska ta wyraża się głównie w zanoszeniu im Komunii Świętej do domów. Z tym też wiąże się konieczność zwiększania liczby nadzwyczajnych szafarzy Komunii Świętej w parafiach.

Trzeba również zatroszczyć się o to, aby wierni mogli codziennie przyjmować Komunię Świętą podczas sprawowanej Eucharystii. Za nieodpowiednie należy uznać takie sytuacje, w których Komunii Świętej udziela się na zakończenie nabożeństwa, a bezpośrednio po nim sprawuje się Mszę Świętą.

Kult Najświętszego Sakramentu winien być ukierunkowany na celebrację Eucharystii i nigdy nie wolno go od niej oddzielać. W większych parafiach warto ustanawiać kaplice wieczystej adoracji. Wypada ponadto,

aby raz w tygodniu albo przynajmniej raz w miesiącu przed wskazaną Mszą Świętą była możliwość adoracji w milczeniu. Adoracja w takiej formie jest zalecana w parafiach podczas wystawienia Najświętszego Sakramentu w pierwszą niedzielę miesiąca.

4. Inne sakramenty i sakramentalia

Sakramenty są formą obecności i działania Chrystusa (por. KKK 1076). Pozostają w gestii Kościoła, gdyż zostały dane dla jego tworzenia i budowania, a Kościół jest miejscem ich udzielania (por. KKK 1118).

Wtajemniczenie chrześcijańskie jest realizowane przez przyjęcie trzech sakramentów: chrztu, bierzmowania i Eucharystii. Należy zachować praktykę udzielania chrztu niemowlętom w pierwszych miesiącach po ich narodzeniu.

Zwyczajnym i pierwszym miejscem formacji dorosłych do sakramentów inicjacji jest Ośrodek Katechumenalny Archidiecezji Lubelskiej. Nie wyklucza to w szczególnych sytuacjach formacji indywidualnej, poza tym ośrodkiem. W obu przypadkach powinna ona zawierać, w miarę możliwości, przewidziane etapy, stopnie i obrzędy katechumenatu. Uprzywilejowanym dniem udzielania sakramentów inicjacji dorosłym jest Wigilia Paschalna.

Jeśli chodzi o chrzest dzieci, to oczywista niemożność wyznania wiary przez przyjmujących sakrament sprawia, że w przygotowaniu należy zwrócić baczną uwagę na wiarę rodziców i chrzestnych. Zgodnie z obrzędem wiarę podczas celebracji chrztu wyznają jedynie rodzice i chrzestni, a wspólnota Kościoła ją potwierdza. Trzeba zatem unikać wspólnotowego wyznania wiary w liturgii chrztu. W sprawowaniu sakramentu należy wykorzystywać chrzcielnicę. Nie może ona pozostawać tradycyjnym, ale nieużywanym elementem wyposażenia kościoła. Dzieci w wieku szkolnym, które nie zostały wcześniej ochrzczone, należy przygotować do sakramentów inicjacji w formie katechumenatu (zob. OWt 306nn).

W przygotowaniu dzieci do pierwszego pełnego udziału w Eucharystii należy zwrócić uwagę nie tylko na katechezę samych dzieci, lecz także na duchowe przygotowanie rodziców. Pierwsza Komunia Święta dzieci, po odpowiednim przygotowaniu i uprzedniej spowiedzi, powinna być

udzielana w czasie niedzielnej Mszy Świętej. Rodzice winni aktywnie uczestniczyć w celebracji mszalnej również poprzez podejmowanie funkcji liturgicznych. Komunia Święta ma być udzielana dzieciom z darów konsekrowanych podczas aktualnie sprawowanej Eucharystii.

Sakrament bierzmowania jest również sakramentem inicjacji i tak winien być postrzegany. Warto zatem, nawiązując do sakramentu chrztu, starać się, aby świadkami sakramentu bierzmowania byli rodzice chrzestni.

W sakramencie pokuty i pojednania wierni otrzymują przebaczenie grzechów i zostaje im przywrócona jedność z Bogiem i Kościołem utracona przez grzech (por. OPk 4). Zaleca się, aby kapłan był obecny w konfesjonale odpowiednio wcześniej przed rozpoczęciem Mszy Świętej. Ponadto, przynajmniej raz w miesiącu należy zapewnić dłuższy czas, w którym będzie możliwe skorzystanie z sakramentu pokuty i pojednania, np. w pierwszy piątek miesiąca. Szafarz sprawujący ten sakrament powinien być ubrany w szaty liturgiczne – albę lub komżę oraz stulę. Zaleca się częstsze sprawowanie sakramentu pokuty i pojednania wielu penitentów z indywidualną spowiedzią i rozgrzeszeniem (zob. OPk 22-30). Szczególnie odpowiedni czas na takie celebracje to Wielki Post, a zwłaszcza rekolekcje i misje parafialne. W większym stopniu ukazany jest wtedy eklezjalny charakter tego sakramentu. Wiernym, zwłaszcza tym, którzy często przystępują do sakramentu pokuty i pojednania, należy wskazywać niesakramentalne formy pokuty, które gładzą grzechy powszednie i pomagają wytrwać w łasce Bożej.

Sakrament namaszczenia chorych jest przede wszystkim znakiem złączenia życia z cierpiącym Chrystusem i umocnienia więzi z Kościołem. Sakrament ten bywa jednak niewłaściwie rozumiany przez wiernych. Z jednej strony zauważa się tendencję do traktowania go jako magicznego sposobu uzdrowienia, z drugiej zaś jako tzw. ostatniego namaszczenia przyjmowanego w godzinie śmierci. Należy zatem w katechezie i przepowiadaniu homilijnym wyjaśniać naturę i skutki tego sakramentu. Trzeba też pamiętać, że sakrament namaszczenia chorych mogą przyjąć jedynie osoby ochrzczone i wierzące, które o to proszą, a „których życie jest zagrożone z powodu choroby lub podeszłego wieku” (SCh 8), oraz dzieci, „jeżeli osiągnęły taki poziom umysłowy, że ten sakrament może im przynieść pokrzepienie” (SCh 12). Nieprzytomnym

można udzielić tego sakramentu, „jeżeli istnieje prawdopodobieństwo, że jako wierzący prosiliby o to, gdyby byli przytomni” (SCh 14). Zaleca się sprawowanie namaszczenia chorych podczas Mszy Świętej w czasie rekolekcji, misji parafialnych oraz z okazji Dnia Chorego. Trzeba wtedy przed udzieleniem sakramentu wyraźnie powiedzieć, kto może go przyjąć. Sakrament namaszczenia chorych należy odróżnić od form modlitw o uzdrowienie. Różnica jest w tym wypadku nie tylko formalna, lecz także istotowa. Namaszczenie chorych jest bowiem sakramentalnym działaniem samego Chrystusa, modlitwy o uzdrowienie zaś są aktami pobożności wierzących.

Sakrament umierających – Wiatyk – jest „szczególnym znakiem uczestnictwa w tajemnicy śmierci Pana i Jego przejścia do Ojca, sprawowanej w Ofierze Mszy Świętej” (SCh 26). Należy wyjaśniać wiernym znaczenie Wiatyku w życiu chrześcijanina i sposób udzielania Go umierającym.

Sakrament święceń, ze względu na jego charakter, winien zajmować szczególne miejsce w świadomości wiernych. Dlatego w tygodniu poprzedzającym święcenia w każdej parafii wypada do modlitwy wiernych dodać intencję modlitewną za kandydatów do święceń. Warto też uroczyście obchodzić jubileusze święceń, również dlatego, że są one okazją do budzenia powołań. Wdzięczność wobec kapłana świętującego jubileusz nie powinna przesłaniać wdzięczności Chrystusowi za dar Jego sakramentalnej obecności w Kościele. W każdej parafii w listopadzie wypada celebrować jedną Mszę Świętą za zmarłych kapłanów archidiecezji lubelskiej.

Sakrament małżeństwa jest obrazem miłości Chrystusa do Kościoła. Znakami tego są sprawowane obrzędy. Celebracja tego sakramentu powinna być starannie przygotowana. Narzeczeni mają brać w niej aktywny udział. Dotyczy to wyboru czytań mszalnych, przygotowania modlitwy wiernych oraz pełnienia funkcji podczas liturgii. Sakrament małżeństwa jest liturgią Kościoła, nie zaś uroczystością prywatną czy rodzinną. Dlatego też podczas celebracji nie wolno wprowadzać zwyczajów niezgodnych z liturgią. Dotyczy to przede wszystkim muzyki i dekoracji. W homilii należy wyraźnie zaznaczyć aspekt sakramentalności małżeństwa. Warto celebrować także jubileusze z odnowieniem przysięg małżeńskich,

szczególnie w dwudziestą piątą i pięćdziesiątą rocznicę małżeństwa. Ze względu na zmieniające się zwyczaje kulturowe należy podkreślić, że celebracja sakramentu małżeństwa jest możliwa jedynie w miejscu świętym.

Jeśli chodzi o pogrzeb katolicki, należy w czasie Mszy Świętej unikać okazywania honorów osobom prywatnym, poza czią dla mających „urząd liturgiczny albo święcenia, oraz poza honorami należnymi władzom świeckim” (OPg 20). Homilia nie może przybierać formy mowy pogrzebowej, której treścią jest życie zmarłego, lecz ma w świetle wiary wyjaśniać tajemnicę śmierci. Coraz częstszą staje się praktyka pogrzebu z urną. W tym kontekście należy podkreślić, że chociaż Kościół nie sprzeciwia się temu, jeśli kremacja ciała nie wypływa z motywów przeciwnych chrześcijańskiej wierze, daje jednak pierwszeństwo biblijnemu zwyczajowi grzebania ciał zmarłych. Zwyczaj ten bowiem lepiej wyraża szacunek dla całej osoby ludzkiej, duszy i ciała.

Natura sakramentaliów, m.in. uświęcających różne okoliczności życia, różni się od sakramentów, co należy podkreślać tak w nauczaniu, jak i w celebracji. Przy błogosławieństwach trzeba używać aktualnych tekstów, dostosowując ich formę do warunków celebracji. Błogosławieństwo składa się ze słowa, modlitwy i znaku (por. OBł 22), stąd „zasadniczo nie wolno stosować przy błogosławieniu rzeczy i miejsc samego tylko zewnętrznego znaku, bez uwzględnienia słowa Bożego czy też bez odmówienia jakiejś modlitwy” (OBł 27). Warto opracować księgę liturgiczną, która zawierałaby błogosławieństwa najczęściej stosowane w archidiecezji.

5. Liturgia godzin

Liturgia uświęcenia czasu uświadamia wiernym, że czas, także ich ziemskiej egzystencji, należy do Boga i że w każdych okolicznościach Bóg jest godny uwielbienia i chwały. Uczestnicy tej liturgii stają wraz z Chrystusem przed tronem Bożym w imieniu całego Kościoła, wielbiąc Boga i modląc się za zbawienie całego świata (por. OWLG 15). Ze względu na wagę Liturgii godzin należy zatroszczyć się o jej popularyzację w parafiach, tak w kościołach, jak i w ruchach, wspólnotach oraz rodzinach. W katechezie, w homiliach oraz w biuletynach parafialnych warto ukazywać Liturgię godzin jako modlitwę Chrystusa i Kościoła.

Należy rozważyć przywrócenie w parafiach niesporów niedzielnych, jeżeli przestały być praktykowane, i łączyć je z popołudniową Mszą Świętą. Takie łączenie Liturgii godzin z Mszą Świętą może też być stosowane w ciągu tygodnia, zwłaszcza w tych miesiącach, w których nie ma nabożeństw okresowych. Modlitwa Liturgią godzin jest szczególnie zalecana podczas spotkań ruchów i grup parafialnych.

6. Nabożeństwa

Należy podkreślić wartość pobożności ludowej, która poszerza możliwość uczestnictwa w nabożeństwach osób świeckich i nie stoi w opozycji do liturgii ani jej nie przesłania. Jednakże „pierwszeństwo liturgii nad wszelkimi innymi możliwymi i prawnie uznanymi formami modlitwy chrześcijańskiej musi wejść w świadomość wiernych” (DPL 12). Szczególną wartość ma nabożeństwo różańcowe, polegające na rozważaniu misteriów życia Jezusa i Maryi. Podobnie cenne są nabożeństwa majowe i czerwcowe, które należy tak sprawować, by prowadziły do Eucharystii i z niej wypływały. Godne pochwały są praktyka wspólnotowej modlitwy koronką do Miłosierdzia Bożego oraz nabożeństwa pasyjne, zwłaszcza w okresie Wielkiego Postu. Warto również wprowadzić w parafiach nabożeństwa Drogi Światła w okresie wielkanocnym.

7. Rok liturgiczny

Rok liturgiczny jest przede wszystkim celebracją zbawczego dzieła Jezusa Chrystusa. Z tego też powodu poszczególne misteria życia Zbawiciela są w liturgii wspomniane w ciągu całego roku, którego szczytem jest doroczna celebracja Misterium Paschy Chrystusa (por. KL 102). Należy zwrócić uwagę, że celebracja Misterium Paschy nie ogranicza się jedynie do Niedzieli Zmartwychwstania, ale jest przeżywana już od Niedzieli Palmowej, czyli Męki Pańskiej, głównie zaś w każdym dniu Triduum Paschalnego. Zaleca się sprawowanie Liturgii godzin w Wielki Piątek Męki Pańskiej i w Wielką Sobotę. Wielka Sobota jest dniem celebracji śmierci Chrystusa, głównie poprzez adorację Najświętszego Sakramentu wystawionego w Grobie Pańskim. Należy zatem tak organizować

błogosławieństwo pokarmów, aby nie stało się ono centralnym czy jedynym tematem dnia. Warto wykorzystać to spotkanie do ewangelizacji i wygłosić krótką katechezę o roli Misterium Paschalnego w życiu człowieka oraz o sensie błogosławienia pokarmów. Najważniejszą celebracją Zmartwychwstania Chrystusa jest Wigilia Paschalna, która winna być sprawowana po zapadnięciu zmroku. Czas procesji rezurekcyjnej ustalają duszpasterze, biorąc pod uwagę miejscowe zwyczaje i pożytek wiernych.

Świętowaniem Paschy Chrystusa w rytmie cotygodniowym jest niedziela. Zachęca się wiernych do ponownego odkrycia sensu przykazania kościelnego o świętowaniu niedzieli, zwłaszcza przez udział w Eucharystii i przez odpoczynek w duchu chrześcijańskiej radości i braterstwa. Czas ofiarowany Chrystusowi nigdy nie jest czasem straconym, to raczej czas zyskany po to, aby nadać głęboko ludzki charakter naszym relacjom z innymi i naszemu życiu (por. DD 6-7).

W okresie Wielkiego Postu należy podkreślać jego charakter chrzcielny i pokutny. Dlatego też, szczególnie w przepowiadaniu homilijnym i w katechezie, wyjaśnienie teologii sakramentu chrztu ma prowadzić do świadomego odnowienia przez wiernych przyrzeczeń chrzcielnych podczas Wigilii Paschalnej i uprzedniego skorzystania z sakramentu pokuty i pojednania.

W okresie Adwentu – oprócz niedziel i uroczystości – zaleca się sprawowanie Mszy Świętej roratniej zgodnie z miejscowymi zwyczajami. Natomiast po okresie Narodzenia Pańskiego, kończącym się Niedzielą Chrztu Pańskiego, mimo tradycji pozostawiania dekoracji świątecznych w kościołach i śpiewu kolęd, w liturgii należy stosować zasady odnoszące się do okresu zwykłego.

W okresie zwykłym należy korzystać z możliwości wyboru formularza mszalnego, szczególnie jeśli chodzi o Msze wotywny i w różnych potrzebach. Zachęca się zwłaszcza do celebracji Mszy wotywnych w pierwszy czwartek, pierwszy piątek i pierwszą sobotę miesiąca. Ponadto trzeba pamiętać o kwartalnych dniach modlitw, dniach modlitw o urodzaje oraz innych dniach modlitw – o życie chrześcijańskie rodzin, o ducha pokuty, o powołania kapłańskie i zakonne, za dzieci, młodzież i wychowawców, o dobre urodzaje i za kraje głodujące (por. Instrukcja 1987).

W liturgicznych formach czci oddawanej Najświętszej Maryi Pannie w większym stopniu należy zwrócić uwagę na łączność Jej życia z misterium Chrystusa. W Mszach o Matce Bożej zaleca się stosowanie tekstów liturgicznych ze Zbioru Mszy o Najświętszej Maryi Pannie.

8. Muzyka sakralna

„Wspólnota wiernych ma prawo, aby zwłaszcza w celebracji niedzielnej stale była obecna odpowiednia i prawdziwa muzyka” (RS 57). Tymczasem postępująca sekularyzacja dotyka także liturgii, zwłaszcza muzyki kościelnej.

Przygotowanie muzyki liturgicznej jest wyrazem troski nie tylko o właściwą powagę celebracji, lecz także o jej duchowe owoce, do których należy uświęcenie zarówno szafarzy, jak i wiernych. Troska ta spoczywa przede wszystkim na prezbiterach, którzy winni się przygotowywać do wykonywania śpiewów celebransów, zwłaszcza że mają one pierwszeństwo przed wszystkimi innymi śpiewami.

Należy zwrócić uwagę na sposób i jakość wykonywania psalmu responsoryjnego – od stołu słowa Bożego, przez jednego psalterzystę lub psalterzystkę, śpiewem jednogłosowym. W tym celu należy w każdej parafii wybierać osoby i przygotowywać je do śpiewania psalmu. Ponadto należy kształcić parafialnych kantorów, którzy mogliby pomóc wspólnotom lepiej wykonywać śpiewy zwłaszcza tam, gdzie nie ma organisty. Odpowiednio przygotowany kantor mógłby zająć się doбором pieśni, ich prowadzeniem oraz wyświeczeniem tekstów. Kształcenie psalterzystów i kantorów odbywa się w Archidiecezjalnym Studium Organistowskim, dokąd kandydatów kierują księża proboszczowie, bądź też w parafiach pod opieką organisty. Duszpasterze, jeśli trzeba, powinni partycypować w kosztach kształcenia.

Podstawowy zbiór tradycyjnych i nowych pieśni jest zawarty w *Śpiewniku kościelnym* ks. Jana Siedleckiego, zatwierdzonym jako ogólnopolski śpiewnik liturgiczny (wydanie 41. z 2015 r.; por. Instrukcja 2017, 41c). Pieśni takie znajdują się również w innych śpiewnikach zatwierdzonych do użytku w liturgii. Należy nauczać wiernych nowego repertuaru liturgicznego, a sprawowanie liturgii w większej wspólnocie poprzedzać bezpośrednim przygotowaniem całego zgromadzenia do śpiewu.

Chorał gregoriański jest śpiewem liturgii rzymskiej i należy dołożyć starań, aby nadal był wykonywany w kościołach i kaplicach przez zespoły śpiewacze (por. Instrukcja 2017, 8). Wskazane jest nauczanie wiernych prostszych śpiewów gregoriańskich (np. *Missa de Angelis*, *Pater noster*, wybranych śpiewów okresowych).

Należy respektować zakaz wykonywania muzyki świeckiej i piosenek religijnych podczas liturgii (por. Wskazania 2005, 4) oraz odtwarzania muzyki za pomocą urządzeń elektronicznych (por. Instrukcja 2017, 30c). Szczególnie należy zwrócić na to uwagę podczas liturgii Mszy obrzędowych, zwłaszcza ślubnych i pogrzebowych, a także Mszy Świętych z udziałem dzieci, młodzieży i grup duszpasterskich.

W niektórych parafiach funkcjonują miejscowe śpiewniki. Jeśli są w nich nowe utwory, śpiewniki należy przedłożyć Archidiecezjalnej Komisji ds. Muzyki Kościelnej w celu oceny poprawności teologicznej tekstów i poprawności melodii oraz uzyskania zatwierdzenia władzy kościelnej (por. Instrukcja 2017, 41).

Tam, gdzie nie ma scholi liturgicznej bądź chóru, zaleca się założenie takich zespołów. Do prowadzenia zespołu śpiewaczego konieczny jest wybór osoby nie tylko kompetentnej od strony muzycznej i pedagogicznej, lecz także głęboko wierzącej. Należy czuwać nad stałą formacją liturgiczną i religijną członków zespołów śpiewających, tak by mieli oni pełną świadomość uczestnictwa w liturgii oraz roli, jaką w niej odgrywają. Osoby prowadzące schole, także dziecięce i młodzieżowe, zobowiązane są do utrzymywania kontaktu z Archidiecezjalną Komisją ds. Muzyki Kościelnej.

W kościołach, w których są organy piszczałkowe, proboszczowie i rektorzy są zobowiązani do troski o instrumenty i przeprowadzania bieżących konserwacji. Tam, gdzie nie ma organów piszczałkowych, zaleca się zaplanowanie budowy instrumentów. W przypadku prac związanych z organami (zwłaszcza przy nabywaniu i konserwacji) należy konsultować się z Archidiecezjalną Komisją ds. Muzyki Kościelnej, która chętnie udzieli fachowej pomocy.

Osobą odpowiedzialną za muzykę liturgiczną w parafii jest organista, który pracuje pod zwierzchnictwem proboszcza. Należy nieustannie dbać o rozwój kompetencji oraz o formację duchową organistów. Są oni

zobowiązani do uczestnictwa w specjalnych dorocznych rekolekcjach, co księża proboszczowie winni umożliwiać i wspierać. Wskazane jest, aby organiści byli zatrudnieni na podstawie umowy o pracę, ale nie wyklucza się także innych form zatrudnienia. Mogą być im powierzane również dodatkowe obowiązki, jak np. prowadzenie kancelarii parafialnej i cmentarnej. Przed zaangażowaniem, a zwłaszcza przed zatrudnieniem w parafii lub przy kościele rektoralnym nowego organisty, proboszcz (rektor kościoła) zobowiązany jest do przedstawienia kandydata Archidiecezjalnej Komisji ds. Muzyki Kościelnej w celu przeprowadzenia weryfikacji jego kompetencji. Pozytywna opinia komisji jest jednym z warunków jego zatrudnienia. Kandydaci mogą zdobyć wykształcenie muzyczno-liturgiczne w Archidiecezjalnym Studium Organistowskim. Organiści, którzy już pracują, a nie mają pełnego wykształcenia muzycznego i liturgicznego, zobowiązani są do jego uzupełnienia w tymże studium (por. Status 2025).

Osoby prowadzące schole liturgiczne i chóry oraz muzycy gościnnie uczestniczący w liturgii Mszy Świętej (np. z okazji ślubu lub pogrzebu) muszą uzyskać od proboszcza lub rektora kościoła zgodę na czynny udział w liturgii, a oprócz tego od miejscowego organisty akceptację repertuaru i stosować się do decyzji organisty w zakresie używania organów i innych instrumentów.

9. Sztuka kościelna – przestrzeń liturgiczna

Miejszem naturalnym i zarazem godnym sprawowania świętych obrzędów jest kościół, powinien więc być on odpowiednio przystosowany i wyposażony. Planując wystrój kościoła, należy dążyć do szlachetnej prostoty, unikać kiczu i przepychu. Trzeba troszczyć się o właściwy dobór przedmiotów, a także o to, by służyły one pouczeniu wiernych. Należy unikać wieszania banerów oraz dekoracji okolicznościowych, które ze względu na formę lub treść nie powinny znajdować się w przestrzeni sakralnej. Trzeba też zwrócić uwagę na liczbę oraz jakość wizerunków religijnych.

Szczególną przestrzenią w kościele jest prezbiterium. Należy postarać się, aby nie brakowało w nim wydzielonego miejsca przewodniczenia –

nie mogą go zastępować ani ołtarz, ani ambona. Ołtarz winien mieć charakter stały, jasno i trwale wskazujący na Jezusa Chrystusa, który jest żywym kamieniem węgielnym budowli Kościoła. Troska o ołtarz ma obejmować także inne aspekty, w tym dekorację kwiatową, która powinna być umiarkowana i umieszczana nie na mensie ołtarza, lecz obok niego. Szacunek dla słowa Bożego wymaga, by ambona miała charakter stały, a nie była przenośnym pulpitem. Z ambony wykonuje się czytania, psalm responsoryjny, orędzie wielkanocne; wygłasza się homilie oraz podaje intencje modlitwy powszechnej. Wypada ponadto, aby w kościołach parafialnych znajdował się tron słowa Bożego z pięknie przyozdobionym Ewangeliarzem (por. WLM 36).

KATECHIZACJA I EWANGELIZACJA

1. Katechizacja i ewangelizacja w archidiecezji

Katecheza w formie szkolnego nauczania religii w archidiecezji lubelskiej ma bardzo bogatą tradycję. Po usunięciu religii w drugiej połowie XX w. z placówek oświatowych przez władze komunistyczne przystąpiono do organizowania punktów katechetycznych przy parafiach. Następnie – w wyniku przemian ustrojowych – nauka religii powróciła do szkół. Zrodziło to konieczność zaangażowania w dzieło katechizacji znacznie liczniejszego grona osób, zwłaszcza świeckich. W celu ich przygotowania zorganizowano Kolegium Teologiczne Archidiecezji Lubelskiej, które działało w latach 1993–1999 i wykształciło ponad pięciuset katechetów. Po tym okresie osoby pragnące poświęcić się nauczaniu religii zaczęły podejmować studia na Wydziale Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Dodatkowo, w 2017 r. utworzono tam dwuletnie studia podyplomowe, których ukończenie uprawnia do podjęcia nauczania religii we wszystkich typach szkół. Aktualnie w archidiecezji posługuje ponad dziewięciuset katechetów, z których większość stanowią osoby świeckie. Jest to bardzo dobrze przygotowana i wykwalifikowana kadra pedagogiczna. Trzeba jednak zauważyć, że zmniejsza się liczba chętnych do nauczania religii, co wymaga kształcenia i formacji nowych kandydatów.

Katecheza dzieci i młodzieży to nie tylko nauka religii w szkołach, lecz także spotkania w parafiach przygotowujące do sakramentów oraz formacja w ruchach i stowarzyszeniach katolickich. Wielu młodych pragnie pogłębiać swoją wiarę i wiedzę religijną, dlatego organizowane są dla nich olimpiady wiedzy religijnej, konkursy biblijne i tematyczne, a także pielgrzymki oraz rekolekcje. Elementem wspierającym katechizację jest działalność lokalnych mediów katolickich.

W ostatnich latach można zauważyć w archidiecezji niepokojące zmiany. Spotyka się coraz więcej osób obojętnych religijnie, a nawet kontestujących wiarę. Ich przekonania są sprzeczne z nauką głoszoną przez Kościół. Ponieważ ludzie ci lekceważą wartości chrześcijańskie uznawane przez pokolenia, można odnieść wrażenie, że były one dla nich jedynie przejawem lokalnej tradycji, którą odrzucili wraz ze zmianą środowiska życia. Tego typu przemiany rodzą konieczność nieustannej nowej ewangelizacji. Niewystarczające wydają się dotychczasowe formy duszpasterstwa, a za błędne należy uznać bierne oczekiwanie na powrót do Kościoła osób od niego oddalonych czy niewierzących. Tym bardziej należy więc podkreślić wpływ ewangelizacyjny istniejących w archidiecezji licznych wspólnot formacyjnych: Ruchu Światło-Życie, Odnowy w Duchu Świętym, Drogi Neokatechumenalnej, Szkoły Formacji Duchowej, Pallotyńskiej Szkoły Nowej Ewangelizacji, Lubelskiej Szkoły Ewangelizacji „Miriam”, wspólnoty Przyjaciół Oblubieńca, która powstała w Lublinie w 2010 r., a obecnie apostołuje w wielu diecezjach. W ostatnich dziesięcioleciach na terenie archidiecezji prowadzono różnorodne inicjatywy ewangelizacyjne, takie jak: rekolekcje parafialne, rekolekcje zamknięte, ewangelizacje uliczne, wizyty ewangelizacyjne w mieszkaniach, w więzieniach, w domach poprawczych, a także kursy ewangelizacyjne. W latach 2014–2020 został zrealizowany projekt ewangelizacyjny „Źródło”, połączony z peregrynacją kopii Krzyża Trybunalskiego; projekt ten objął wszystkie parafie w archidiecezji.

2. Rodzina miejscem katechezy

Rodzina chrześcijańska jako Kościół domowy jest pierwszym i naturalnym miejscem katechezy. Rodzice okazują odpowiedzialność za formację dzieci przez to, że dają świadectwo swojej wiary i dojrzałej pobożności. Wychowanie chrześcijańskie jest bardziej świadectwem niż działaniem dydaktycznym. Jednak wielu rodziców nie podejmuje tej misji, tłumacząc się różnymi zewnętrznymi trudnościami. Są także tacy, którzy chcieliby katechizować własne dzieci, ale nie mają odpowiednich umiejętności. Brakuje im stosownej wiedzy oraz wystarczającego wsparcia.

Okazją do katechezy nie tylko dzieci i młodzieży, lecz także ich rodziców jest przygotowanie do sakramentów inicjacji chrześcijańskiej. Konieczne jest organizowanie regularnych spotkań dla rodziców równoległe do spotkań dla ich dzieci. Spotkania z rodzicami są bardziej owocne, gdy mają formę warsztatów i celebracji, ponieważ zwiększają zaangażowanie uczestników.

Przez udział w misji Kościoła rodzina staje się aktywnym podmiotem katechezy w swoim środowisku (por. AL 287). Jest „znakiem dla rodzin, które jeszcze nie wierzą, i dla tych rodzin chrześcijańskich, które już nie żyją konsekwentnie wedle otrzymanej wiary” (FC 54). Świadectwo takie wydaje się dziś szczególnie cenne dla dzieci z rodzin niepełnych, a także tych, które we własnych rodzinach nie doświadczyły szczęścia. Rodziny zaangażowane ewangelizacyjnie budują lokalny Kościół. Dzięki nim staje się on szczególnym miejscem kształtowania sumienia, towarzyszenia małżonkom, umacniania ich w powołaniu oraz zachęcania do hojności w przekazywaniu życia (por. AL 222). Dodać należy do tego jeszcze postulat katechezy kształtującej więzi pomiędzy pokoleniami we wspólnotach oraz w grupach małżeńskich i rodzinnych (por. DK 232).

3. Katecheza szkolna

Nad katechizacją w archidiecezji czuwa arcybiskup, dla którego pomocą jest kurialny Wydział ds. Wychowania Katolickiego. Natomiast organizacją katechezy na terenie parafii kieruje proboszcz. Integruje on nauczanie religii w szkole z całym duszpasterstwem parafialnym. Na wniosek proboszcza w placówkach oświatowych zatrudniani są

odpowiednio przygotowani katecheci. Do zadań proboszcza należą m.in.: wspieranie nauczycieli religii, umożliwienie im podnoszenia kwalifikacji, zaopatrzenie ich w potrzebne materiały i środki dydaktyczne. Wyrazem współpracy parafii z katechetami jest podejmowanie wspólnych przedsięwzięć, takich jak: konkursy, festiwale, jasełka, akcje charytatywne, wystawy prac uczniów w parafii.

Problemem, który pojawił się w ostatnim czasie w szkolnym nauczaniu religii, jest znaczny spadek liczby uczestniczących w zajęciach. Zjawisko to widoczne jest zwłaszcza w szkołach średnich, szczególnie w klasach maturalnych. Wydaje się, że istotny wpływ na to ma postawa rodziców, którzy – ponieważ często sami przeżywają kryzys wiary – zgadzają się na rezygnację dzieci z katechezy szkolnej. Nie bez znaczenia jest też zapewne nagłaśnianie w mediach nagannych zachowań niektórych duchownych, co burzy zaufanie młodych do Kościoła. Niewątpliwie na religijność młodych, a więc i ich udział w lekcjach religii, ma wpływ świat wirtualny. Ogrom odnajdywanych tam propozycji sprawia, że młodzieży szkolnej trudno zauważyć wartości oferowane przez Kościół. Istotne znaczenie ma również nastawienie do lekcji religii władz oświatowych różnych szczebli. Należy pamiętać, że szkolna katechizacja przynosi pożytek nie tylko Kościołowi, lecz także całemu społeczeństwu.

Wydaje się, że na powyższe wyzwanie należałoby odpowiedzieć bardziej elastycznym podejściem do programów edukacyjnych oraz słuchaniem młodzieży z należytą uwagą i empatią. Osoby rezygnujące z lekcji religii w większości nie kierują się bowiem nastawieniem antyklerykalnym. Są otwarte na spotkania i rozmowy na temat wartości duchowych i egzystencjalnych (zob. Religia 2025). Należy zatem pozwolić młodzieży „na wniesienie do wspólnoty ich wkładu, dopomagając jej w zrozumieniu nowych wrażliwości i postawieniu sobie nowych pytań” (ChV 65).

4. Szkolnictwo katolickie

Istotne znaczenie dla oddziaływania formacyjnego i katechetycznego mają w archidiecezji katolickie placówki oświatowe. Należą do nich: Szkoła Podstawowa Sióstr Urszulanek Unii Rzymskiej, Szkoła Podstawowa im. św. Wincentego Pallottiego, Katolicka Szkoła Podstawowa

im. św. Jadwigi Królowej, Katolicka Szkoła Podstawowa im. Dominika Savio, XXI Liceum Ogólnokształcące im. św. Stanisława Kostki, Prywatne Katolickie Liceum Ogólnokształcące im. bł. ks. Kazimierza Gostyńskiego, I Katolickie Społeczne Liceum Ogólnokształcące im. św. Brata Alberta Chmielowskiego w Puławach. Wdzięczność należy się wszystkim, którzy w tych placówkach pielęgnują etos katolickiego wychowania i nauczania. Niemale zainteresowanie rodziców tymi szkołami świadczy o wysokiej jakości oferowanej tam edukacji.

Należy zauważyć i docenić również te szkoły, które chociaż formalnie nie używają w swojej nazwie przymiotnika „katolicki”, to poprzez imię patrona lub deklarowany system wartości jawnie odwołują się do chrześcijańskiej inspiracji. Dziedzictwo katolickiej oświaty jest chlubą Kościoła i nie należy skąpić sił oraz środków, aby zostało ono pomnożone w tym pokoleniu i następnych.

5. Katecheza w parafii

Nauczanie religii w szkole ma bardzo duże znaczenie, ale nie zastąpi katechezy parafialnej. Sama katecheza szkolna nie doprowadzi bowiem w wystarczającym stopniu do zaangażowania w życie chrześcijańskie. To parafia jest podstawową przestrzenią katechetyczną, w której w całej pełni mogą rozwinać się poznanie wiary, wychowanie liturgiczne, formacja moralna i postawa modlitewna.

Parafia jest środowiskiem wtajemniczenia chrześcijańskiego. W niej prowadzi się katechezę przygotowującą do przyjęcia sakramentów świętych (chrztu dziecka, spowiedzi i Pierwszej Komunii Świętej, bierzmowania, a także małżeństwa). Katecheza parafialna ma inny charakter niż zajęcia prowadzone w szkole. Bardzo ważny jest aspekt emocjonalny, dlatego podczas spotkań powinna panować atmosfera pełna życzliwości i radości. Należy koncentrować się nie tyle na przekazie wiedzy, ile na elementach ewangelizacyjnych – kształtowaniu osobistej relacji z Bogiem oraz doświadczeniu wspólnoty. Katecheza parafialna wydaje najlepsze owoce, gdy jest prowadzona w małych grupach formacyjnych. Powinny w niej dominować formy i metody biblijne oraz liturgiczne, a także świadectwa życia osób świętych. Wypada też zadbać o to, aby

katecheza dzieci i młodzieży w wieku szkolnym odbywała się w parafii ich zamieszkania, a nie w parafii, na której terenie znajduje się szkoła.

Parafialne przygotowanie do Pierwszej Komunii Świętej powinno rozpocząć się najpóźniej w trzeciej klasie szkoły podstawowej i trwać co najmniej rok. Przyjęcie tego sakramentu odbywa się na zakończenie trzeciej klasy, to znaczy około dziesiątego roku życia dziecka. Można jednak rozważyć przesunięcie tej granicy wiekowej na przynajmniej jeden rok wcześniej.

Warunkiem uczestnictwa w parafialnym przygotowaniu do pierwszej spowiedzi i Komunii Świętej jest uczęszczanie na lekcje religii w szkole oraz złożenie przez rodziców (opiekunów) deklaracji uczestnictwa w przygotowaniu do przyjęcia sakramentów. Ważne, aby przy zgłaszaniu dziecka duszpasterz przeprowadził rozmowę z jego rodzicami i zaprosił ich do wzięcia udziału w spotkaniach, ponieważ zdarza się, że wtedy przychodzą do kościoła rodzice dotąd od niego oddaleni. Parafialna praca z rodzicami ma fundamentalne znaczenie. Należy rozpocząć ją od budowania relacji, a następnie w różnej formie głosić kerygmat oraz prowadzić rozmowy indywidualne i spotkania, które dałyby doświadczenie wspólnoty. Istotne jest, aby sporządzić program formacyjny dla rodziców.

W ramach katechezy parafialnej należy przeprowadzić przynajmniej dziesięć spotkań poświęconych pierwszej spowiedzi i Komunii Świętej. Dzieci powinny systematycznie uczestniczyć w niedzielnej Mszy Świętej oraz w wybranych nabożeństwach związanych z rokiem liturgicznym. W szczególnych okolicznościach, gdy np. w grupie są dzieci z niepełnośprawnościami, problemami rozwojowymi czy zaniedbane wychowawczo, należy przygotowanie do sakramentów przeprowadzić w sposób indywidualny i roztropnie, unikając rygoryzmu i formalizmu.

Warto zadbać o to, by dzieci pierwszokomunijne ubrane były w ujednolicone stroje, które mają odpowiadać powadze uroczystości, a równocześnie nie koncentrować uwagi na tym, co zewnętrzne. W parafii powinna znajdować się specjalna księga, w której zapisuje się imiona i nazwiska dzieci przystępujących do Pierwszej Komunii Świętej. Po przyjęciu sakramentu następuje roczny etap pogłębienia mistagogicznego, którego zwieńczeniem jest rocznica Pierwszej Komunii Świętej.

Zaleca się, aby w tym okresie dzieci praktykowały zwyczaj odprawienia dziewięciu pierwszych piątków miesiąca.

Sakrament bierzmowania zasadniczo jest udzielany na zakończenie ósmej klasy szkoły podstawowej. Katecheza parafialna przed bierzmowaniem powinna trwać przynajmniej przez jeden rok szkolny i obejmować co najmniej siedem spotkań w małych grupach oraz pięć celebracji. W niektórych parafiach wiek przyjęcia sakramentu bierzmowania bywa przesuwany na czas szkoły ponadpodstawowej, a okres przygotowań wydłużany do dwóch lat. Te parafie, w których uczestnikom stworzono przestrzeń do swobodnego zadawania pytań i dano możliwość budowania relacji, cieszą się konkretnymi owocami nawrócenia młodzieży. Prowadzące do tego formy duszpasterskie to m.in.: dzielenie się słowem Bożym w małych grupach, rówieśnicza integracja, świadectwo innych młodych ludzi. Należy dążyć do utworzenia zespołu animatorów, którzy razem z kapłanem poprowadzą spotkania o charakterze towarzyszenia, świadectwa i przepowiadania kerygmatu, a jednocześnie wykorzystają narzędzia, jakimi są sieci społecznościowe (por. ChV 214). Godną zastosowania propozycją są także wyjazdowe rekolekcje dla kilku połączonych grup przygotowujących się do bierzmowania. W archidiecezji funkcjonuje odpowiedni dla tego etapu program „Woda Żywa”, z którego może skorzystać każda parafia.

Istotnym elementem związanym z przygotowaniem do bierzmowania jest zaproszenie kandydatów do włączenia się w młodzieżowe wspólnoty parafialne. „W ten sposób następuje to niezbędne głoszenie «jednej osoby drugiej osobie», którego nie można zastąpić żadnymi zasobami czy strategią duszpasterską” (ChV 218). Przykładami parafialnego zaangażowania mogą być: działalność charytatywna, wolontariat, troska o wystrój kościoła, pomoc w organizacji wydarzeń o charakterze religijno-kulturalnym, służba liturgiczna, harcerstwo, schola.

6. Szczególne obszary katechezy

Sprawą niezwykle ważną jest umożliwienie wszystkim dorosłym stałej formacji, aby mogli oni pogłębiać swoją wiarę. Wymaga to opracowania i wdrożenia programu katechezy dla dorosłych w parafiach oraz

przygotowania grona ludzi, duchownych i świeckich, którzy wzięliby odpowiedzialność za taką posługę w Kościele lokalnym. Przykładem najnowszej inicjatywy w tym zakresie pozostają biblijne katechezy *Dekalog w świetle Ewangelii*. Katechezy te są skierowane do wszystkich zainteresowanych, nie tylko do członków wspólnot i grup, lecz także do szerokiego grona osób, które pragną pogłębić swoją wiarę i przekazywać ją innym.

Postulat katechezy dorosłych domaga się także ukierunkowania specjalistycznego. Należy zwrócić szczególną uwagę na ludzi starszych, którzy potrzebują katechezy o nadziei. Osobom starszym, o wierze ugruntowanej i głębokiej, taka katecheza pomoże ukształtować postawę dziękczynienia i ufne oczekiwanie. Dla innych, przeżywających trudności w wierze i rzadko okazujących ją w praktyce, katecheza ta stanie się przestrzenią nowego doświadczenia religijnego. Tym, którzy są głęboko zranieni na duszy i cierpią fizycznie, pomoże ona w czasie utrapień prosić o pomoc, przebaczać i zachowywać wewnętrzny pokój (por. DOK 187; DK 267).

Osoby z poważnymi niepełnosprawnościami fizycznymi, sensorycznymi, intelektualnymi lub innymi dysfunkcjami są wyjątkowo umiłowane przez Chrystusa, a „każda osoba, jakkolwiek byłaby ograniczona, jest zdolna do wzrostu w świętości” (DOK 189). Dlatego „osoby z niepełnosprawnością są wezwane do pełni życia sakramentalnego” (DK 272). Katecheza tej kategorii osób prowadzona jest w szkołach specjalnych, wymaga ona przygotowania odpowiednich materiałów dydaktycznych.

Zmiany społeczne zrodziły konieczność podejmowania katechezy imigrantów. Lokalny Kościół poprzez nauczanie, liturgię i sprawowanie sakramentów winien towarzyszyć im w rozwoju wiary i w formacji. Trzeba przy tym pamiętać o poszanowaniu ich tożsamości kulturowej i narodowej (por. DK 273-278).

Katecheza osób zmarginalizowanych, skazanych na wykluczenie lub wykluczonych, przewlekłe chorych, więźniów, osób w kryzysie bezdomności, zniewolonych nałogami i uzależnieniami winna być dostosowana do ich potrzeb i przybierać odpowiedni kształt. Ma być przede wszystkim głoszeniem Chrystusowego zbawienia, rozumianego jako przebaczenie i uwolnienie (por. DK 282).

7. Koordynacja działań ewangelizacyjnych

Ewangelizacja to stała misja Kościoła, ukierunkowana na rozwój duchowy ochrzczonych, ale nieżyjących zgodnie z wymogami chrztu świętego, oraz tych, którzy nie znają Jezusa albo Go odrzucają (por. EG 14).

Dla realizacji celów ewangelizacyjnych winna zostać utworzona archidiecezjalna szkoła ewangelizatorów (animatorów), której powołanie wydaje się szczególnie istotne. Jej absolwenci byłiby ustanawiani katechistami, zgodnie z decyzją papieża Franciszka, przywracającą tę posługę w Kościele (por. AM).

Aby skuteczniej prowadzić misję ewangelizacyjną, należy tworzyć ośrodki, których celem byłaby koordynacja działań parafii, wspólnot, ruchów oraz duszpasterstw specjalistycznych. Taką misję może pełnić wybrana parafia w dekanacie lub w rejonie. Ośrodek byłby przestrzenią do zaangażowania ludzi świeckich odkrywających powołanie do ewangelizacji. Może służyć pomocą w przygotowywaniu kandydatów do bierzmowania, również z kilku parafii jednocześnie.

Przedstawienie oferty ewangelizacyjnej, a następnie jej realizacja na terenie parafii, dekanatu i archidiecezji domagają się usprawnienia przepływu informacji. Dobrze byłoby w tym celu założyć archidiecezjalną platformę internetową, jak również rozsyłać newsletter z propozycjami wydarzeń ewangelizacyjnych. Bardzo potrzebna jest wymiana informacji pomiędzy duszpasterzami, katechetami, wspólnotami ewangelizującymi, seminarium duchownym i innymi środowiskami archidiecezji związanymi z dziełem nowej ewangelizacji. Koordynacją przepływu informacji i porządkowaniem działań powinien zajmować się Zespół ds. Nowej Ewangelizacji.

8. Formacja ewangelizatorów i katechetów

Skuteczna ewangelizacja zakłada przebudzenie ewangelizacyjne odpowiedzialnych za parafie i wspólnoty, a więc prezbiterów, katechetów świeckich i osób życia konsekrowanego. Konieczne jest doświadczenie bycia zewangelizowanym, co może się dokonać dzięki wysłuchaniu i osobistemu przyjęciu kerygmatu o zbawieniu w Jezusie Chrystusie oraz stałej trosce o własną formację. „Jezus pragnie ewangelizatorów

głoszących Dobrą Nowinę nie tylko słowem, ale przede wszystkim życiem przemienionym obecnością Bożą” (EG 259). Należy zatem nieustannie kształtować w sobie ewangeliczne serce. Sprawdzoną metodą są kursy organizowane przez Szkoły Nowej Ewangelizacji. Można również w tym celu wykorzystać już istniejące formuły w postaci Duszpasterskich Wykładów Akademickich czy rekolekcji kapłańskich.

W stałej formacji ewangelizatorów i katechetów warto zadbać o to, aby było w niej jak najwięcej elementów praktycznych – warsztatów i szkoleń na temat m.in. komunikacji, zarządzania kapitałem ludzkim, obsługi mediów społecznościowych. Wśród formatorów istnieje duże zapotrzebowanie na szkolenia z zakresu metod ewangelizacyjnych.

Należy podkreślić potrzebę rozwijania ducha ewangelizacji w osobach odpowiedzialnych za przekaz wiary zgodny z charyzmatem wspólnoty. Wydaje się konieczne, aby księża i świeccy katecheci uczestniczyli w życiu wspólnot ewangelizacyjnych nie tylko jako opiekunowie i formatorzy, lecz także jako osoby formowane. Dzięki temu będą zarówno głosicielami słowa, jak i jego słuchaczami, utrzymującymi ze sobą więzi chrześcijańskiego braterstwa. Owocem tego rodzaju zaangażowania może być skuteczne, wspólnotowe ewangelizowanie; z duszpasterzem będą wtedy współpracować wierni świeccy, których ten dobrze poznał, przygotował i obdarzył zaufaniem.

W formacji katechetów w parafii bardzo ważną rolę odgrywają kapłani, którzy jako katecheci katechetów mają ich pobudzać do pracy i wspierać (por. DOK 225; DKP 125). Inspiratorem i koordynatorem odpowiednich działań jest proboszcz. To on ma obowiązek „wzbudzać powołania do posługi katechetycznej wśród osób świeckich oraz okazywać uznanie tym osobom, które tej posługi się podejmują” (DKP 140).

Wydział ds. Wychowania Katolickiego w formacji katechetów uwzględnia: formację podstawową (odbywaną w ramach studiów magisterskich lub podyplomowych), formację ciągłą (permanentną), formację o charakterze specjalistycznym. Ponadto katecheci powinni stale podnosić swoje kwalifikacje poprzez uczestnictwo w spotkaniach katechetycznych, rekolekcjach zamkniętych, sympozjach i konferencjach metodycznych oraz szkoleniach pedagogiczno-katechetycznych.

„Ponieważ katecheci mają być formowani do ewangelizacji we współczesnym świecie, konieczne jest harmonijne łączenie dbałości o osoby i prawdy wiary, rozwoju osobistego i wymiaru wspólnotowego, troski o duchowość i zaangażowania na rzecz wspólnego dobra” (DK 135). W formacji katechetów ważną rolę odgrywają przeżywane przez nich rekolekcje. Trzeba więc zadbać o ich właściwy poziom – zapraszać prelegentów, którzy przekazywaliby treści oparte na słowie Bożym i zawsze głosili kerygmat. Warto też zastanowić się, czy nie zmienić zasad uczestnictwa w ćwiczeniach rekolekcyjnych, dając katechetom możliwość wyboru pomiędzy rekolekcjami organizowanymi dla nich w archidiecezji, a innymi tego typu spotkaniami formacyjnymi proponowanymi w całej Polsce.

MŁODZIEŻ PRZYSZŁOŚCIĄ KOŚCIOŁA

1. Dziedzictwo duszpasterstwa młodzieży w archidiecezji lubelskiej

Trudna sytuacja Kościoła w Polsce w drugiej połowie XX w. negatywnie wpłynęła na duszpasterstwo młodzieży. Antykościelna polityka reżimu komunistycznego uniemożliwiała prowadzenie swobodnej pracy formacyjnej i tworzenie odpowiednich struktur organizacyjnych. Pomimo tych ograniczeń wiele młodych osób wzrastało i dojrzewało we wspólnocie Kościoła dzięki ogromnemu zaangażowaniu księży i siostr zakonnych, którzy uczyli katechezy i animowali grupy formacyjne, a także dzięki wysiłkowi rodzin, które dzieciom przekazywały wiarę. Duszpasterstwo młodzieży opierało się przede wszystkim na nieformalnych wspólnotach działających w parafiach. Niezwykle cenne i odpowiadające wskazaniom II Soboru Watykańskiego było powstanie Ruchu Światło-Życie. Jego założyciel sługa Boży ks. Franciszek Blachnicki był związany z Lublinem przez pracę akademicką na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim oraz inicjatywy formacyjne podejmowane w ośrodku na lubelskim Sławinku.

Przełom ustrojowy w 1989 r. przyniósł nowe możliwości. Kościół uzyskał prawo do normalnej i uporządkowanej pod względem formalnym obecności w życiu społecznym. Dzięki temu osobowość prawną mogły uzyskać wspólnoty i instytucje zaangażowane w duszpasterstwo osób młodych. Reaktywowane zostało Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży. Do Związku Harcerstwa Polskiego powrócili kapelani. Powstały organizacje harcerskie kształtujące swoją tożsamość w oparciu o duchowość chrześcijańską: Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej i Stowarzyszenie Harcerstwa Katolickiego „Zawisza”. W Lublinie przy kościele pw. Świętego Ducha erygowano Centrum Duszpasterstwa Młodzieży (dalej: CDM), z którego później wyłoniło się Stowarzyszenie „Centrum Wolontariatu”. Rozwijały się duszpasterstwa akademickie.

Oryginalną lubelską inicjatywą, bardzo skuteczną pod względem wychowawczym oraz formacyjnym, była i jest działalność Fundacji Szczęśliwe Dzieciństwo, która prowadzi Akademię Młodzieżową. Nie bez znaczenia dla rozwoju duszpasterstwa młodzieży były impulsy przychodzące z Kościoła powszechnego, a konkretnie – zainicjowane przez św. Jana Pawła II dzieło Światowych Dni Młodzieży oraz spotkania młodych organizowane przez Wspólnotę z Taizé. Ich owocami są archidiecezjalne obchody Dnia Młodzieży, a także Święto Młodych, które po kilkunastoletniej przerwie odrodziło się w formule Spotkania Młodych Archidiecezji Lubelskiej. Należy odnotować także inicjatywę spotkań organizowanych w Pliszczynie przez księży sercanów – Sercańskie Dni Młodych. W ostatnich latach z powodzeniem rozwija się archidiecezjalne duszpasterstwo Liturgicznej Służby Ołtarza. Znaczące jest również zaangażowanie młodych w dzieło głoszenia Dobrej Nowiny, zwłaszcza w ramach powstających szkół nowej ewangelizacji.

Chlubne karty duszpasterstwa młodzieży w archidiecezji nie zapobiegają powstawaniu różnego rodzaju kryzysów. Również Kościół w Lublinie doświadcza gwałtownej laicyzacji najmłodszego pokolenia. Pomimo tego jest wielu młodych, którzy pozostają w strukturach duszpasterskich i pragną autentycznie wzrastać w wierze.

2. Aktualne wyzwania w duszpasterstwie młodzieży

Wedle wielu świadectw i badań ludzie młodzi są obecnie najbardziej laicyzującą się grupą społeczną. Narasta tendencja do rezygnowania z praktyk religijnych oraz z lekcji religii w szkole. Zauważa się zjawisko tzw. apateizmu, czyli utraty zainteresowania jakąkolwiek problematyką związaną z wiarą w Boga. Pluralizm światopoglądowy, w którym mogą współistnieć wykluczające się wizje rzeczywistości, nie jest dla współczesnego młodego pokolenia doświadczeniem poznawczo i duchowo uciążliwym. Jest faktem akceptowanym w życiu społecznym, a nawet znakiem ładu opartego na tolerancji. Logicznie spójny obraz świata przestaje być wartością, która nadaje sens podejmowanym wysiłkom intelektualnym. Edukacja ma raczej walor praktyczny, związany z przygotowaniem do konsumpcyjnego stylu życia. Znaczący wpływ na mentalność młodzieży mają idee głoszące, że koncepcja człowieka, relacje międzynosobowe i ogólna wizja rzeczywistości nie są owocami obiektywnego poznania, lecz stanowią zbiór subiektywnych opinii.

Niezwykle istotną rolę w życiu młodych ludzi odgrywają media elektroniczne i społecznościowe. Przestrzeń wirtualna jest środowiskiem, w którym młodzież dowiaduje się o wielu ważkich egzystencjalnie zagadnieniach i wartościach. Obniża się wiek inicjacji seksualnej, a zarazem postępuje mediatyzacja relacji międzynosobowych, czego owocem jest traktowanie więzi międzyludzkich w sposób powierzchowny i niedojrzały. Pochodnymi tych tendencji są: pogłębiający się indywidualizm, osamotnienie i nieradzenie sobie z życiowymi problemami, co znajduje wyraz w danych statystycznych ujawniających nasilenie stanów depresyjnych wśród młodzieży.

Wiele osób nosi w sobie obraz wspólnoty wierzących ukształtowany przez przekaz medialny, w którym mogą dominować informacje o skandalach i niegodnych zachowaniach ludzi Kościoła. W mentalności młodzieży zakorzenia się uproszczona wizja rzeczywistości, w której świat wolny od religii jest światem gwarantującym pełną ekspresję humanistycznych wartości, natomiast wspólnoty religijne są z natury antywolnościowe i antypersonalistyczne. Z tej racji młodzi chętniej włączają się w te inicjatywy charytatywne i coraz popularniejsze działania proekologiczne, które nie są naznaczone związkami z Kościołem.

Skądinąd to zaangażowanie świadczy o ich wrażliwości na potrzeby osób wykluczonych i ludzką biedę.

Mimo wielu niepokojących zjawisk, które zdają się dominować w środowisku ludzi młodych, należy pamiętać, że w Kościele nie brakuje młodzieży niepoddającej się dominującym trendom. Wbrew przeciwnościom ludzie ci kroczą drogą ewangelicznego rozwoju duchowego i angażują się w życie wspólnoty wierzących. Zazwyczaj są oni członkami młodzieżowych wspólnot i ruchów formacyjnych (zob. Młodzież 2022).

W rozeznawaniu współczesnych wyzwań stojących przed duszpasterstwem młodzieży nie należy opierać się jedynie na opisach socjologicznych i opiniach medialnych autorytetów. Bez lekceważenia konkretnych danych należy ostateczną ocenę sytuacji wyprowadzać z modlitwy i posłuszeństwa Duchowi Świętemu. „Dla Boga nie ma osoby, która byłaby stracona. Za sprawą osobistego spotkania z Nim, zawsze jest możliwe rozpoczęcie na nowo. Żaden młody człowiek nie jest poza zasięgiem łaski i miłosierdzia Bożego” (Orędzie 2021).

Struktury i narzędzia duszpasterskie przeznaczone dla młodych w Kościele powinny podlegać ewaluacji, ale cel pracy ma pozostać niezmienny. Chodzi o takie uformowanie młodego człowieka, by mógł on dokonać osobistego wyboru Boga, objawiającego się w swoim Synu Jezusie Chrystusie jako miłość, który zbawia i obdarza pełnią życia przez dar Ducha Świętego (por. ChV 111-133). Stąd duszpasterstwo młodzieży musi być zorientowane na przekaz kerygmatu, aby prowadziło do fundamentalnego doświadczenia wiary. Stale aktualne pozostaje zatem pytanie, które pewien bogaty młodzieniec zadał Chrystusowi: „Co mam czynić, aby osiągnąć życie wieczne?” (Mk 10,17). Rozmowa, która się wtedy zrodziła, ma ogromny potencjał ewangelizacyjny także dzisiaj.

Pomoc młodym w odkrywaniu Boga i tego, co życiowo najważniejsze, powinna mieć wymiar praktyczny. Wyraża się on zwłaszcza w towarzyszeniu młodzieży przez ofiarowanie jej wystarczającej ilości czasu, w tym przeznaczonego na spotkania o bardziej indywidualnym charakterze. Duże znaczenie ma też ułatwienie młodym ludziom działania, ilekroć chcą oni osobiście zaangażować się i zareagować na jakiegokolwiek cierpienie czy niesprawiedliwość. Wartość ewangelizacyjną mają wszelkie dobrze zorganizowane inicjatywy wolontariackie, szczególnie te, które

są adresowane do ludzi zmarginalizowanych lub wyrażają troskę o środowisko naturalne.

Zaangażowanie młodych w działalność Archidiecezjalnego Studia Medialnego *Vide* i innych podobnych przedsięwzięć służy wyzwaniu ich kreatywności oraz integrowaniu z Kościołem. Wydaje się, że w archidiecezji potrzebne są systematyczne szkolenia duszpasterzy i liderów wspólnot, podnoszące ich kompetencje w zakresie komunikacji z młodzieżą i oddziaływań wychowawczych na tę grupę społeczną.

3. Duszpasterstwo młodzieży priorytetem w życiu parafii

Ukierunkowanie duszpasterstwa na pracę z młodzieżą i dla młodzieży jest konieczne w każdej parafii. Dotyczy to także tych obszarów archidiecezji, które się wyludniają. Cenne są wszystkie sposoby nawiązywania więzi z młodymi ludźmi, ale przygotowanie do bierzmowania wciąż pozostaje uprzywilejowaną szansą duszpasterską. Nie ma bowiem parafii, w których nie byłby sprawowany sakrament bierzmowania. Warunkiem dobrego wykorzystania przygotowań do tego sakramentu jest właściwy dobór sposobów i czasu przygotowania, stawianych wymagań oraz wieku kandydatów. Są parafie, w których przygotowanie do bierzmowania staje się początkiem wyraźnie ewangelicznego życia młodych ludzi. Zazwyczaj dzieje się tak, gdy owo przygotowanie jest ukierunkowane kerygmatycznie, opiera się na spotkaniach w małych grupach i na zaangażowaniu innych młodych. Wyzwaniem pozostają kompetencje animatorskie samych duszpasterzy oraz ich młodych współpracowników.

Obok problematyki związanej z bierzmowaniem kluczowa dla duszpasterstwa młodzieży w parafiach pozostaje formacja w małych wspólnotach. Ruchy i stowarzyszenia działające na terenie archidiecezji są gotowe pomóc w ich rozwijaniu i zakładaniu nowych. Jednakże nie będzie to możliwe bez wytrwałej i długofalowej współpracy z duszpasterzami w parafiach.

Duszpasterstwo młodzieży nie rozwinie się bez odpowiedniej infrastruktury lokalowej, co w większości parafii nie jest poważnym problemem. Niemniej potrzebny jest klimat zaufania i odpowiedzialności w korzystaniu z pomieszczeń parafialnych. Istotnym wyzwaniem jest

opracowanie systemowego mechanizmu finansowania duszpasterstwa. W tym zakresie sama młodzież potrafi wyjść z inicjatywą – potrzebuje jedynie otwartości i życzliwego wsparcia ze strony duszpasterzy.

Parafia wciąż pozostaje podstawową wspólnotą, w której dokonuje się chrześcijańskie wtajemniczenie. Jest środowiskiem przekazu i wzrastania w wierze. Temu celowi służyć mogą zarówno dobrze przygotowane homilie, zwłaszcza sprofilowane kerygmatycznie, jak i różne formy aktywności angażujące młodzież, takie jak: pielgrzymki, chór, sport i inne. Misja ewangelizacyjna parafii w obliczu szybko postępującej laicyzacji młodego pokolenia staje się szczególnie ważna. Bez wątplenia w każdej wspólnocie parafialnej są osoby świeckie, które rozumiejąc palącą potrzebę duszpasterskiej troski o młodzież, potrafią z zaangażowaniem i ofiarnością włączyć się w pracę na rzecz młodego pokolenia.

Biorąc pod uwagę powyższe przesłanki, należy uporządkować sposób przygotowania do sakramentu bierzmowania oraz zaproponować ofertę dla młodych po bierzmowaniu. Jakość parafialnego duszpasterstwa młodzieży winna być efektywnie weryfikowana podczas wizytacji dziekańskich i biskupich. Ze względu na możliwe trudności występujące w małych parafiach, np. związane z wiekiem czy stanem zdrowia proboszczów, wskazane jest ukierunkowanie wybranych parafii w dekanacie na pracę duszpasterską z młodymi. Koordynacja międzyparafialnej współpracy powierzona będzie dekanalnemu duszpasterzowi młodzieży.

4. Duszpasterstwo młodzieży na szczęblu ponadparafialnym

Wiara młodych ludzi wzmacnia się, gdy jest przeżywana także we wspólnocie przekraczającej ramy grupy parafialnej. Wspólne celebracje i zaangażowanie na rzecz innych są odbierane jako doświadczenia budujące mocniejszą więź z Kościołem. Osobami odpowiedzialnymi za ponadparafialny wymiar duszpasterstwa młodzieży są duszpasterze dekanalni oraz przedstawiciele samych młodych. Należy również pamiętać, że swoje ponadparafialne struktury ma duszpasterstwo Liturgicznej Służby Ołtarza czy Ruch Światło-Życie. Zazwyczaj osoby podejmujące rozmaite zadania na tym szczęblu czynią to z oddaniem i poświęceniem. Pomimo

tego nie zawsze przynosi to oczekiwane efekty. Przyczynami takiego stanu rzeczy są: niejasność zadań oraz kompetencji powierzonych wyznaczonym duszpasterzom i jednocześnie przeciążenie ich wieloma obowiązkami; nikła wola współpracy i zaangażowania ze strony pozostałych kapłanów w dekanacie czy rejonie; nakładanie się terminów wydarzeń parafialnych, archidiecezjalnych i innych, co świadczy o niedoskonałościach w komunikacji pomiędzy instytucjami centralnymi a lokalnymi; trudności z finansowaniem międzyparafialnych projektów duszpasterskich. Przewyciężenie tego impasu będzie możliwe wtedy, gdy praca z młodymi stanie się priorytetowa na wszystkich poziomach duszpasterstwa w archidiecezji.

Tworząc duszpasterstwo ponadparafialne, należy tak przemyśleć zakres odpowiedzialności kapłanów, aby był on wyważony i możliwy do pogodzenia z innymi zadaniami. Koordynacji wymagają zwłaszcza: uczestnictwo w Spotkaniu Młodych Archidiecezji Lubelskiej, uczestnictwo w diecezjalnych obchodach Światowego Dnia Młodzieży, organizacja dekanalnych (rejonowych) spotkań dla kandydatów do bierzmowania. Struktury Centrum Duszpasterstwa Młodzieży winny być lepiej wykorzystane w celu ewaluacji i harmonijnego planowania propozycji duszpasterskich w dekanatach. Wskazane jest umiejscowienie wydarzeń ponadparafialnych w systemie finansowania duszpasterstwa młodzieży.

Rola duszpasterstwa młodzieży w dekanatach winna mieć odzwierciedlenie w odpowiednich nominacjach personalnych w archidiecezji. Uprzywilejowane traktowanie projektów pastoralnych dotyczących młodych ludzi należy wpisać w obszar odpowiedzialności księży dziekanów.

5. Centrum Duszpasterstwa Młodzieży

Centrum Duszpasterstwa Młodzieży Archidiecezji Lubelskiej na podstawie zatwierdzonego statutu koordynuje pracę duszpasterską z młodymi ludźmi w archidiecezji. Prezes CDM ma status archidiecezjalnego duszpasterza młodzieży. Główne zadania CDM to: animowanie pracy Archidiecezjalnej Rady Młodych i Rady Duszpasterstwa Młodzieży, organizacja uczestnictwa w Światowych Dniach Młodzieży na szczeblu archidiecezjalnym i ogólnokościelnym, integrowanie środowisk

duszpasterstwa młodych – zwłaszcza w odniesieniu do ruchów i stowarzyszeń formacyjnych, organizowanie Spotkania Młodych Archidiecezji Lubelskiej, planowanie i ewaluacja strategii duszpasterstwa młodzieży w porozumieniu z Wydziałem ds. Wychowania Katolickiego, wspieranie merytoryczne i motywacyjne kapłanów zaangażowanych w pracę z młodymi. Z powodu mniejszego zainteresowania pielgrzymką maturzystów na Jasną Górę potrzebne są nowe propozycje duszpasterskie adresowane do absolwentów szkół średnich.

Obecnie kluczowym wyzwaniem jest zbudowanie dobrych mechanizmów komunikacji pomiędzy CDM a środowiskami, z którymi ono współpracuje. Potrzeba ta przynagla do tworzenia relacji wpływających z bezpośrednich spotkań. Nieodzowne jest dziś profesjonalne posługiwanie się mediami społecznościowymi, jednak nie mogą one zastąpić osobistych więzi, gdyż to na nich winny się opierać wszystkie dzieła, w jakich uczestniczy CDM. Postawy i trendy charakteryzujące młodzież cechuje duża zmienność. Gremia doradcze związane z funkcjonowaniem CDM winny na owe zmiany reagować w taki sposób, aby dotrzymywać im kroku. Intensywność relacji z kapłanami ma służyć wzrostowi frekwencji młodych na spotkaniach archidiecezjalnych.

Poprawiająca się infrastruktura duszpasterstwa młodzieży stanowi szansę dla nowych inicjatyw w pracy z młodymi. Przed CDM pojawi się zadanie tworzenia i inspirowania kolejnych projektów duszpasterskich wykorzystujących owo zaplecze.

6. Ruchy i stowarzyszenia formacyjne w służbie wiary młodych

Praca formacyjna z młodymi podejmowana w ramach różnych ruchów i stowarzyszeń przynosi najlepsze i trwałe owoce. Ich miarą jest zaangażowanie młodych w życie wspólnoty oraz rodzące się nowe powołania do służby w Kościele. Wartościami tej formy duszpasterstwa są dopracowana strona merytoryczna oraz systematyczność. Konieczne jest rozwijanie stosowanych metod. Aktualnie ważne jest ewangelizacyjne profilowanie duszpasterstwa. Ponadto należy dopilnować, by nad pracą w ruchach

i stowarzyszeniach nie ciążyła tendencja do przesadnej koncentracji na strukturach, kosztem wtajemniczania w życie Kościoła.

Wiele zależy od kompetencji kapłanów angażujących się w pracę z młodymi. Oprócz ogólnego przygotowania katechetycznego potrzebna jest dobra znajomość specyfiki poszczególnych wspólnot. Istotne pozostają wielkoduszność i autentyczna miłość pasterska kapłanów kierowanych do pracy z młodzieżą. Nie do przecenienia jest wiarygodność każdego księdza, który świadectwem swojego prawego życia przyczynia się do ugruntowania wiary, nadziei i miłości u młodych ludzi, tak bardzo wrażliwych na prawdę. Jeśli duchowny wyraźnie promieniuje tymi cechami, to jego praca przynosi obfite owoce, a struktury ruchu czy stowarzyszenia służą budowaniu więzi z Chrystusem i Kościołem.

Dobre poznanie specyfiki poszczególnych dróg formacyjnych winno się dokonać już na etapie kształcenia seminaryjnego. Ważne pozostaje budowanie relacji alumnów z młodzieżą. W tym celu należy akcentować jakość duszpasterskiego zaangażowania seminarzystów. Wskazane jest, aby alumni możliwie szeroko towarzyszyli w pracy doświadczonym duszpasterzom młodzieży. Ponadto cenne wydaje się wzbogacanie formacji pastoralnej w seminarium o umiejętności i kompetencje związane z pracą zespołową.

Ruchy i stowarzyszenia formacyjne mogą i powinny uczestniczyć w przygotowaniu animatorów do pracy w parafiach poprzez dzielenie się własnymi praktykami, doświadczeniem i wiedzą. Warto także zaprojektować sposób doceniania i nagradzania młodzieżowych liderów, którzy w skali archidiecezji wyróżniają się szczególnym zaangażowaniem.

7. Duszpasterstwa akademickie

Lublin jest znaczącym ośrodkiem akademickim. Z tego powodu w obszarze duszpasterstwa młodzieży nie może zabraknąć uwagi poświęconej studentom. Wprawdzie coraz mniej z nich interesuje się formacją religijną w trakcie studiów, ale ogólna liczba studiujących jest wielka, co dla duszpasterzy jest i szansą, i trudnym wyzwaniem.

Należy docenić intensywną pracę podejmowaną przez księży jezuitów przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II, duszpasterstwo

„Łukasz” przy Uniwersytecie Medycznym, duszpasterstwa akademickie przy pozostałych lubelskich uczelniach, a także działania duszpasterskie ojców dominikanów. Została wszakże podjęta próba reorganizacji duszpasterstwa akademickiego, której ideą przewodnią było odejście od rozczłonkowania duszpasterstwa na poszczególne uczelnie i stworzenie jednego, silnego ośrodka duszpasterskiego. Rozpoczęte działania czekają na finalizację – przeznaczenie na ten cel jednego z kościołów rektoralnych lubelskiego śródmieścia. To posunięcie nie oznacza likwidacji dobrze działających ośrodków duszpasterstwa akademickiego, lecz umożliwienie bardziej efektywnego zaangażowania kapłanów oraz lepszego wykorzystania środków finansowych.

Duszpasterstwo młodzieży studiującej wymaga wnikliwej obserwacji zachodzących procesów społecznych. Te zaś nacechowane są szybkim tempem zmian i małą przewidywalnością ich skutków. Stałymi celami pracy duszpasterskiej wśród studentów są: troska o dojrzałą syntezę rozumu i wiary; budowanie spójnej wizji rzeczywistości, której fundamentem jest więź z Bogiem; odkrywanie życiowego powołania; kształtowanie postawy odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu Kościoła i społeczeństwa. Kapłani, którzy są kierowani do duszpasterstwa akademickiego, winni mieć możliwość długofalowego zaangażowania, tak aby ich praca była oparta na dogłębnym rozeznaniu i dawała możliwość systematycznego realizowania zaplanowanej strategii.

8. Diecezjalny system finansowania duszpasterstwa młodzieży

Duszpasterstwo, zwłaszcza młodzieżowe, związane jest z kosztami. Udział młodych ludzi w finansowaniu przedsięwzięć formacyjnych z ich własnych środków jest możliwy tylko w niewielkim zakresie. Nie oznacza to, że wszystko musi być fundowane. Wspólne pozyskiwanie środków ma dla grup wartość integracyjną, kształtuje odpowiedzialność i twórcze podejście. Priorytetowe traktowanie duszpasterstwa młodzieży powinno znaleźć swój wyraz w gotowości pozyskiwania i przeznaczania na ten cel odpowiednich środków finansowych na wszystkich poziomach posługi w archidiecezji. Należy dążyć do przełamywania szkodliwych

przyzwyczajęń wszędzie tam, gdzie dotowanie duszpasterstwa młodzieży jest ostatnim celem wydatkowania kościelnych funduszy. Uporządkowania wymaga finansowanie pracy kapłanów zwolnionych z duszpasterstwa parafialnego na rzecz pracy z młodzieżą na poziomie archidiecezjalnym: prezesa CDM, archidiecezjalnego moderatora Ruchu Światło-Życie, archidiecezjalnego asystenta KSM i innych. W związku ze zmniejszającą się liczbą księży nie należy wykluczyć formalnego zatrudniania osób świeckich na polu duszpasterstwa młodzieży. Poza wydatkami związanymi z wynagrodzeniem istnieją również niemałe koszty rzeczowe. Pozyskiwanie potrzebnych funduszy opiera się w dużej mierze na zaufaniu i poczuciu odpowiedzialności wiernych świeckich za Kościół. Dla budowania takich postaw kluczowe znaczenie mają transparentność w zarządzaniu wspólnymi środkami oraz świadectwo skromności życia duszpasterzy.

Biorąc pod uwagę doświadczenie i wskazania Kościoła powszechnego, a także uwarunkowania lokalne, jako źródła finansowania duszpasterstwa młodzieży można zaproponować: stypendia binowanych Mszy Świętych, rezerwację puli środków w budżecie archidiecezji, zatrudnienie profesjonalnego fundraisera. Należy również przewidzieć aktywność samych młodych w pozyskiwaniu funduszy. System finansowania winien uwzględniać strukturę duszpasterstwa: parafia – podmioty międzyparafialne – instytucje centralne. Jeśli w pewnym zakresie finansowanie miałoby się opierać na dotowaniu, to wydaje się uzasadnione, aby wsparcie dotyczyło poziomów ponadparafialnych. Pożyteczne byłoby również wypracowanie mechanizmu skłaniającego do kreatywności w zakresie pozyskiwania środków. Pomysły na zdobywanie funduszy winny być częścią swego rodzaju *vademecum* dla duszpasterzy i liderów przygotowanego przez CDM. Bez względu na sposób mierzenia się z wyzwaniami finansowymi kluczowe znaczenie zawsze będzie miało zaangażowanie osób – młodzieży i duchowieństwa.

RODZINA KOŚCIOŁEM DOMOWYM

1. Struktura i dorobek duszpasterstwa rodzin

Relacje na wzór Trójcy Świętej, oparte na dojrzałej miłości oraz dialogu pomiędzy wszystkimi osobami, najpełniej są widoczne w kochającej się rodzinie (por. AL 11). Miłość małżonków przeplata się z miłością do dzieci, gotowością do poświęcenia i wzajemnego obdarowywania. Ten istotny rys tożsamości rodziny wymaga nieustannego podkreślania, troski i wsparcia. Jest antidotum na postępujący w ostatnich dekadach kryzys, przejawiający się m.in. w kwestionowaniu rozumienia małżeństwa jako nierozzerwalnego związku kobiety i mężczyzny oraz jego sakramentalnego charakteru, w podważaniu wartości instytucji rodziny i osłabianiu więzi rodzinnych, w rozwodach, pozostawianiu w związkach nieformalnych, samotnym rodzicielstwie, ideologii gender, liberalizacji postaw dotyczących seksualności. Organizowanie struktur duszpasterstwa rodzin w archidiecezji lubelskiej było próbą odczytywania wyzwań obecnych w otoczeniu społeczno-kulturowym i odpowiadania na nie. W 1967 r. przy Kurii Biskupiej w Lublinie powstał Diecezjalny Ośrodek Duszpasterstwa Rodzin. W 1983 r. zostało powołane diecezjalne Studium Życia Rodzinnego, które do 2025 r. wykształciło siedmuset dziewięćdziesięciu czterech doradców życia rodzinnego. W archidiecezji funkcjonuje osiemdziesiąt siedem parafialnych poradni rodzinnych, w których zaangażowanych jest około stu dwudziestu doradców życia rodzinnego.

Strukturę duszpasterstwa tworzą archidiecezjalny i dekanalni duszpa-sterze rodzin oraz archidiecezjalny i parafialni doradcy życia rodzinnego. Do zadań duszpasterstwa rodzin należą: wsparcie wychowania dzieci i młodzieży do życia w rodzinie, wieloetapowe przygotowanie do małżeństwa, parafialne poradnictwo życia rodzinnego, opieka nad młodymi małżeństwami, pomoc małżeństwom i rodzinom przeżywającym kryzysy duchowy i materialny, pomoc małżonkom doświadczonym bezdzietnością, wspieranie inicjatyw prorodzinnych i działań na rzecz obrony świętości ludzkiego życia, współorganizacja konferencji, Marszu dla Życia i Rodziny, archidiecezjalnego Dnia Rodziny, wyjazdów na

Ogólnopolską Pielgrzymkę Małżeństw i Rodzin na Jasną Górę oraz na Światowe Spotkanie Rodzin z Ojcem Świętym.

Na terenie archidiecezji funkcjonują dwustopniowe studia z zakresu nauk o rodzinie na Wydziale Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Działa również Tato.Net – pierwsza w Polsce organizacja wspierająca mężczyzn w wypełnianiu zadań ojca. Redagowane jest także czasopismo „Zbliżenia”.

Na uwagę zasługuje fakt, że w Lublinie powstał w 1974 r. pierwszy w Polsce krąg Domowego Kościoła Ruchu Światło-Życie. Obecnie w archidiecezji funkcjonuje około dwustu czterdziestu kręgów, w których formuje się około tysiąca małżeństw. W 1975 r. w Lublinie została założona Droga Neokatechumenalna, będąca środowiskiem przekazu i rozwoju wiary w małżeństwach i rodzinach.

W archidiecezji funkcjonują również: Equipes Notre-Dame – Katolicki Ruch Duchowości Małżeńskiej, Spotkania Małżeńskie, Wspólnota Trudnych Małżeństw Sychar. Z myślą o małżonkach oraz parach niesakramentalnych została stworzona Misja Kana – przez wspólnotę Chemin Neuf. Od 2004 r. funkcjonuje też duszpasterstwo osób żyjących w związkach niesakramentalnych. Znamiennym znakiem troski o życie są działające w archidiecezji okna życia.

2. Przygotowanie do małżeństwa

Przygotowanie przedślubne jest prowadzone w większości parafii archidiecezji lubelskiej. Parafie mniejsze kierują narzeczonych do ośrodków dekanalnych lub do Lublina. W niektórych parafiach przygotowanie do zawarcia sakramentu małżeństwa odbywa się w formie spotkań weekendowych. Najczęściej jest ono prowadzone przez duszpasterzy oraz doradców życia rodzinnego. Tylko w nielicznych parafiach angażowane są dodatkowo inne osoby świeckie. Najczęściej przygotowanie przedślubne przybiera formę katechez lub wykładów, mimo że współcześnie sposób ten jest uznawany za najmniej skuteczny w procesie nabywania potrzebnych kompetencji. Rzadko wykorzystuje się metody aktywizujące oraz świadectwa małżonków.

W ponad połowie parafii nie ma poradni rodzinnych, a w tych, gdzie one istnieją, doradcy zajmują się głównie przygotowaniem narzeczonych do sakramentu małżeństwa. Tylko nieliczni prowadzą poradnictwo dla małżeństw (dotyczące m.in. naturalnych metod planowania rodziny i komunikacji małżeńskiej) oraz organizują wsparcie dla rodziców i spotkania z młodzieżą.

Wielu doradców nie otrzymuje wynagrodzenia za swoją pracę, a tych, którzy są opłacani, wynagradzają proboszczowie bądź narzeczeni. Inne problemy napotymane przez doradców życia rodzinnego to m.in.: niska świadomość kapłanów dotycząca roli doradcy, trudności w komunikacji z duszpasterzami, brak uregulowań prawnych w zakresie formy współpracy z parafią, trudności lokalowe i techniczne.

Byłoby rzeczą właściwą, gdyby w ramach bliższego przygotowania do małżeństwa, obejmującego lata młodzieńcze, odbywały się w parafiach roczne katechezy dla młodzieży szkół ponadpodstawowych (por. DDR 24-26). Tematyka katechez powinna obejmować zagadnienia dotyczące powołania do miłości i świętości oraz podkreślać powołanie do małżeństwa i założenia rodziny.

W bezpośrednim przygotowaniu do małżeństwa, obejmującym czas narzeczeństwa, głównym zadaniem duszpasterstwa powinna być intensywna ewangelizacja prowadząca do odkrycia lub ożywienia osobistej zażyłości z Bogiem (por. SPMR 98). Spotkania przedślubne mają pomagać w rozwoju wiary i więzi ze wspólnotą Kościoła, we wzajemnym poznawaniu się i dojrzewaniu do miłości, w rozpoznaniu zagrożeń dla wzajemnych relacji oraz w pogłębieniu rozumienia życia małżeńskiego (por. AL 206-211).

Formacja narzeczonych zasadniczo powinna być prowadzona w parafiach na podstawie przyjętego w archidiecezji ujednoliconego programu duszpasterskiego. Jeśli przygotowanie w parafiach nie będzie możliwe, należałoby prowadzić je w dekanacie lub rejonie. Pogłębiona formacja narzeczonych przynosi wiele korzyści, dlatego należy rozważyć jej przedłużenie. Przygotowania weekendowe powinny być prowadzone jedynie w wyjątkowych sytuacjach i w wyspecjalizowanych ośrodkach. Ponieważ zawierane są także małżeństwa mieszane, warto rozważyć opracowanie

programu przygotowania do małżeństwa z uwzględnieniem specyfiki takich związków i trudności, które mogą się w nich pojawiać.

Program przygotowania do życia w małżeństwie i rodzinie powinien obejmować katechezy i spotkania indywidualne oraz wykorzystywać metody warsztatowe i spotkania ze specjalistami. Nieodzownym elementem programu winny być także świadectwa małżeństw. Prowadzący spotkania, zarówno duszpasterze, jak i świeccy, powinni systematycznie pogłębiać swoją wiedzę i kompetencje. Pomocne mogą być szkolenia i kursy dotyczące m.in. zagadnień z zakresu psychologii małżeństwa i rodziny, komunikacji, tematów kulturowo-społecznych, medycznych, prawnych oraz stosowania nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Osobom prowadzącym przygotowanie do małżeństwa należy zapewnić stały dostęp do odpowiednich pomieszczeń i potrzebnych sprzętów. Trzeba też jasno określić zasady dotyczące wynagradzania doradców w archidiecezji, finansowania odbywanych przez nich szkoleń i kursów oraz zakupu materiałów formacyjnych.

3. Małżeństwo

Klimat społeczno-kulturowy nie sprzyja trwałym decyzjom życiowym. Wymaga to duszpasterskiej promocji wartości sakramentu małżeństwa i szeregu działań o charakterze praktycznym, pomocnych w przezwyciężaniu małżeńskich kryzysów.

W parafiach tematyka małżeństwa jest podejmowana w jakiejś mierze w czasie homilii lub katechez i niekiedy wzbogacana świadectwami. Rzadko natomiast prowadzone są wykłady i warsztaty. Pielęgnowaniu miłości małżeńskiej sprzyjają celebrowanie rocznic oraz odnawianie przyrzeczeń małżeńskich. Takie obrzędy pojawiają się w większości parafii podczas Mszy Świętych zamawianych przez małżonków z okazji obchodzonych jubileuszów. W miarę często praktykuje się odnawianie przyrzeczeń małżeńskich w Niedzielę Świętej Rodziny. W ponad połowie parafii archidiecezji istnieją wspólnoty, w których formują się małżeństwa.

Należy inicjować i rozwijać wszelką działalność, której celem będzie niesienie pomocy małżonkom w ich ciągłym dojrzewaniu do bycia razem w miłości. Zakłada to stałą formację opartą na poznawaniu życia duchowego, a także wykorzystującą wiedzę z różnych dziedzin, zwłaszcza z psychologii.

Nieodzwonne jest podejmowanie wysiłku ewangelizacyjnego. W parafiach mogłyby się odbywać coroczne spotkania dla małżonków (zwłaszcza z krótkim stażem małżeńskim) w celu integracji i zachęty do zaangażowania w życie parafialne. Cenną inicjatywą jest zapraszanie małżeństw i rodzin, szczególnie od niedawna mieszkających na terenie parafii, na wspólną Mszę Świętą sprawowaną w ich intencji. W organizację podejmowanych inicjatyw dobrze jest angażować małżeństwa chętne do dzielenia się świadectwem wiary.

Inne cenne inicjatywy, które mogłyby wzmacniać więź małżeńską, to: Msze Święte z modlitwą o miłość, randki małżeńskie, warsztaty, pielgrzymki, wyjazdy integracyjne oraz zachęcanie do włączania się we wspólnoty. Duszpasterze pracujący w parafiach, w których są małżeństwa mieszane, powinni kierować do nich propozycje uwzględniające ich specyfikę i potrzeby. Ciekawą inicjatywą, wartą wprowadzenia w życie w parafiach lub dekanatach, mogą być również katechezy międzypokoleniowe połączone ze świadectwem, prowadzone podczas spotkań dla małżeństw z różnym stażem.

4. Rodzina

Ważnymi wskaźnikami kondycji rodzin są ich trwałość oraz liczebność. Duży odsetek rodzin w archidiecezji lubelskiej stanowią rodziny niepełne. Tylko w niewielu rodzinach jest troje lub więcej dzieci.

Niemal we wszystkich parafiach organizowana jest katecheza dorosłych, dzieci i młodzieży przy okazji przygotowania do sakramentów: chrztu, Eucharystii i bierzmowania. Pomimo tych powszechnych działań dostrzega się brak rozumienia istoty sakramentów i kontestowanie nauczania Kościoła. Widać niskie zainteresowanie wiernych życiem religijnym i parafialnym oraz brak potrzeby uczestniczenia w proponowanych formach ewangelizacyjnych.

W większości parafii archidiecezji jest podejmowana Duchowa Adopcja Dziecka Poczętego. Natomiast w niektórych parafiach sprawowane są Msze Święte w intencji ochrony życia poczętego.

Rodzina „jest do tego stopnia wpisana w tajemnicę Kościoła, że staje się, na swój sposób, uczestnikiem zbawczego posłannictwa samego Kościoła” (FC 49). Co więcej, „Kościół jest dobrem dla rodziny, rodzina jest dobrem dla Kościoła” (AL 87). W związku z tym należy podkreślić, że działalność w zakresie duszpasterstwa rodzin jest wpisana przede wszystkim w życie parafii. To ona bowiem jest niejako rodziną rodzin. To w niej swój udział we wspieraniu rodzin mają wspólnoty i stowarzyszenia kościelne (por. AL 202).

We współczesnym świecie, coraz bardziej wrogo nastawionym do chrześcijan, „rodziny chrześcijańskie mają ogromne znaczenie jako ogniska żywej i promieniującej wiary” (KKK 1656). Dlatego „rodzice przy pomocy słowa i przykładu winni być dla swoich dzieci pierwszymi zwiastunami wiary” (KKK 1656). Każda parafia powinna postrzegać spotkania z rodzicami dzieci przygotowujących się do sakramentów jako okazję do głoszenia Dobrej Nowiny oraz zachęcania rodziców do czynnego udziału w życiu parafii. Jednocześnie należy na nowo przemyśleć treść, jakość i formę ewangelizacji rodziców tych dzieci, które mają przystąpić do sakramentów. Szczególną uwagę należy zwrócić na merytoryczne przygotowanie osób prowadzących ewangelizację (katechezę) rodziców dzieci i młodzieży przystępujących do sakramentów w parafii.

Mając na uwadze właściwy rozwój młodego pokolenia, należy dążyć do stwarzania optymalnych warunków sprzyjających dojrzewaniu w wymiarach zarówno ludzkim, jak i duchowym, gdyż to prowadzi do życia wiarą katolicką. Wielkie znaczenie mają nie tylko wpływ rodziców, lecz także jakość grupy rówieśniczej, dlatego powinno się dokładać wszelkich starań, aby ukształtować odpowiednie środowisko rozwojowe. Należy uczyć dzieci i młodzież spojrzenia na siebie i innych w perspektywie życia wiecznego. Wyrazem tej troski jest zadbanie o ich obecność w ważnych wydarzeniach rodzinnych i społecznych, w tym w pogrzebach bliskich osób.

Istotną kwestią jest wspieranie działań na rzecz budowania relacji w rodzinie. Dotyczy to każdego poziomu odniesień: między żoną

a mężem, między rodzicami a dziećmi, między rodzeństwem oraz między różnymi pokoleniami. Wydaje się, że bardzo potrzebna jest edukacja w tym zakresie. Działania Kościoła nie powinny skupiać się wyłącznie na niesieniu pomocy w sytuacjach kryzysowych, ale na stałej trosce o rozwój życia małżonków i rodzin.

Cennymi inicjatywami, które powinny być powszechnie wprowadzone, są: Msze Święte z homiliami, w których porusza się temat życia rodzinnego, nabożeństwa w intencji rodzin połączone z udzielaniem specjalnego błogosławieństwa, wspólne wyjazdy i pielgrzymki, organizacja parafialnego święta rodziny, uczestnictwo w festynach i wspólnym kolędowaniu, utworzenie miejsca spotkań dla rodzin. Ponadto potrzebne jest organizowanie rekolekcji oraz dni skupienia dla narzeczonych, małżeństw i rodzin, z uwzględnieniem ich oczekiwań, zwłaszcza w zakresie form ich prowadzenia. Osoby pracujące w parafialnej lub dekanalnej poradni rodzinnej powinny świadczyć kompetentną pomoc w zakresie właściwego budowania relacji w rodzinie.

Ważnym zadaniem parafii wobec małżonków i rodzin jest promocja prasy oraz innych mediów katolickich zawierających wartościowe treści o tematyce rodzinnej. Inspirującymi formami wsparcia byłyby listy pasterskie na temat małżeństwa i rodziny z konkretnymi wskazaniem dla małżonków i rodzin oraz częstszy kontakt biskupów z rodzinami. Należy także zachęcać małżonków z dziećmi do aktywnego uczestnictwa w Marszu dla Życia i Rodziny oraz w archidiecezjalnym Dniu Rodziny.

5. Sytuacje trudne

Małżeństwa i rodziny mierzą się dziś z wybujałym indywidualizmem, który prowadzi do nietolerancji i agresji, przemocy i wzajemnej wrogości (por. AL 33, 41, 52). W konsekwencji do duszpasterzy oraz poradni rodzinnych niejednokrotnie trafiają osoby borykające się z poważnymi problemami, takimi jak: konflikty i zaburzenia komunikacji, zdrady małżeńskie, opuszczenie przez współmałżonka, bezdzietność, strata dziecka, trudności wychowawcze, uzależnienia, nieuleczalna choroba i niepełnosprawność w rodzinie, ubóstwo materialne. Są to sytuacje wymagające szczególnego zrozumienia i zainteresowania, w tym zwłaszcza

udzielania informacji o możliwościach skorzystania z profesjonalnej pomocy psychologicznej, terapeutycznej, medycznej czy prawnej.

Nie należy zapominać, że istotnym wyrazem wsparcia jest towarzyszenie w bólu. Przejawem tej pomocy jest modlitwa. Inicjatywą godną rozważenia jest zatem promowanie modlitwy wstawienniczej. W parafiach i dekanatach warto także wprowadzać specjalne nabożeństwa i czuwania modlitewne dla małżeństw i rodzin doświadczających różnorodnych trudności.

Problemem dotykającym wielu małżeństw jest utrata nienarodzonego dziecka. Kapłani oraz alumni przygotowujący się do posługi winni zdobywać gruntowną wiedzę o sytuacji doświadczonych tą traumą rodziców, tak by mogli pomóc im przeżywać bolesne okoliczności z wiarą i ufnością oraz przekazać w odpowiedni sposób informacje o możliwości pochówku dziecka. Szczególną rolę odgrywają tu kapelani szpitalni. Ze względu na częstotliwość i wagę problemu temat straty dziecka powinien być również włączony w zakres nauk przedmażeńskich. Należy przekazywać informacje o działających grupach wsparcia, inicjatywie obchodzenia 15 października każdego roku jako Dnia Dziecka Utraconego oraz o utworzonym miejscu pamięci, jakim jest symboliczny pomnik Dziecka Utraconego, znajdujący się na lubelskim cmentarzu przy Drodze Męczenników Majdanka.

Ze względu na rosnący wśród małżeństw problem bezdzietności należy rozwijać inicjatywy duszpasterskie kierowane do tej grupy małżonków oraz wzmocnić przekaz informacji o możliwościach pomocy medycznej zgodnej z nauką Kościoła. Warto także promować możliwość podjęcia przez małżonków adopcji lub rodzicielstwa zastępczego oraz rozważyć utworzenie archidiecezjalnego ośrodka adopcyjno-opiekuńczego.

W dobie przemian demograficznych prowadzących do wzrostu liczby osób starszych w społeczeństwie niezbędne staje się szersze wychodzenie naprzeciw potrzebom tej grupy. Konieczna jest szczególna wrażliwość wobec osób z niepełnosprawnościami, samotnych, pokrzywdzonych w wypadkach losowych, obciążonych uzależnieniami, nieradzących sobie z różnych powodów. Potrzebne są stała czujność i konkretna pomoc zwłaszcza w sytuacjach zagrożenia życia przez aborcję lub eutanazję.

6. Sytuacje nieregularne

Charakterystycznymi zjawiskami współczesnej doby są rozpad małżeństw sakramentalnych oraz odchodzenie od praktyki zawierania takich małżeństw. Rośnie natomiast odsetek związków nieformalnych. Staje się to bardzo poważnym wyzwaniem duszpasterskim i wymaga podejmowania roztropnych działań zgodnych z nauczaniem Kościoła katolickiego. „Trzeba pomóc każdemu w znalezieniu jego sposobu uczestnictwa we wspólnocie kościelnej, aby czuł się przedmiotem niezasłużonego, bezwarunkowego i bezinteresownego miłosierdzia” (AL 297). Zakłada to pełne miłości otwarcie się na osoby żyjące w związkach niesakramentalnych, w tym także na ewangelizowanie bez pomijania całej prawdy o warunkach zbawienia.

Kontakt z ludźmi żyjącymi w związkach niesakramentalnych nawiązuje się bardzo często wtedy, gdy zgłaszają się oni do kancelarii parafialnej z prośbą o chrzest dla dziecka albo podczas przygotowań dziecka do Pierwszej Komunii Świętej, czy też w czasie dorocznej wizyty duszpasterskiej. W wielu wypadkach osoby te nie zwracają się wcześniej po wsparcie do duszpasterzy, głównie z powodu nieznamośności stanowiska Kościoła w odniesieniu do sytuacji, w której się znajdują, ale także z lęku przed osądem i odrzuceniem.

Bardzo ważne jest zapraszanie osób żyjących w związkach nieformalnych do udziału w życiu parafialnym. W tym celu warto wykorzystywać każdą nadarżającą się okazję – prowadzić rozmowy indywidualne, rozdáwać ulotki informacyjne, organizować spotkania podczas przygotowań dzieci do sakramentów. W wielu parafiach działają wspólnoty, w których uczestniczą osoby żyjące w związkach niesakramentalnych, a kapłani towarzyszą duchowo takim osobom. Cenne byłoby poszerzenie istniejącej w tym obszarze oferty o rekolekcje i dni skupienia.

Uprzywilejowanym czasem rozmowy z osobami żyjącymi w związkach niesakramentalnych jest wizyta duszpasterska. Stanowi ona jednak duże wyzwanie, zwłaszcza jeśli odwiedzani nie mają przeszkód do zawarcia małżeństwa kościelnego. Pożyteczne byłoby opracowanie stosownego *vademecum* dla duchownych oraz oferty duszpasterskiej adresowanej do osób żyjących w związkach niesakramentalnych. W poradniku winny się znaleźć podpowiedzi, jak poprowadzić modlitwę i rozmowę podczas

spotkania kołędowego. Inicjatywą wartą kontynuowania jest przesyłanie kapłanom przed okresem wizyty duszpasterskiej podstawowych informacji dotyczących procesu o orzeczenie nieważności małżeństwa.

Wyrazem troski o osoby pozostające w związkach niesakramentalnych byłoby zachęcanie parafian do modlitwy za nie, a także do podjęcia duchowej adopcji takich osób. Warto rozważyć ustanowienie dnia modlitwy w intencjach osób żyjących w związkach niesakramentalnych.

Dla szkół ponadpodstawowych, a także dla duszpasterstw młodzieżowych i studenckich zasadne byłoby przygotowanie katechez tematycznych dotyczących nauczania Kościoła i przepisów prawa kanonicznego w odniesieniu do osób pozostających w sytuacjach nieregularnych.

7. Ośrodki duszpasterskie i koordynacja działań

Troska o małżeństwo i rodzinę wymaga współpracy wielu osób i podmiotów życia społecznego. Warto zatroszczyć się o jak najlepszą koordynację działań w parafiach, dekanatach, rejonach duszpasterskich oraz całej archidiecezji.

Należy stale wspierać działalność doradców życia rodzinnego i pogłębiać ich współpracę z duszpasterzami. Trzeba stwarzać im możliwość wymiany doświadczeń, usprawnić wzajemną komunikację, zapewnić szkolenia nie tylko w zakresie wiedzy merytorycznej, lecz także obsługi środków multimedialnych, niezbędnych do prowadzenia spotkań. Bardzo pożądane jest uczestnictwo doradców w konferencjach z zakresu medycyny, psychologii, zmian kulturowo-społecznych, seksualności człowieka, problematyki tożsamości płciowej, związków nieformalnych, sytuacji trudnych związanych z bezdzietnością i rozwodami.

Dobrze byłoby wziąć pod uwagę poszerzoną formułę prowadzonej działalności i dokonać zmiany nazewnictwa poradni parafialnych z „Poradnia Rodzinna” na „Poradnia Małżeńska i Rodzinna”.

Ze względu na specyfikę i naturalne ograniczenia dotyczące działalności poradni parafialnych postuluje się powołanie ośrodków (centrów) formacji małżeńskiej i rodzinnej dekanalnych lub rejonowych (np. w większych miastach). Ośrodki takie byłyby miejscami, gdzie małżeństwa i rodziny mogłyby otrzymać wsparcie i specjalistyczną,

integralną pomoc na różnych płaszczyznach, m.in. rozwijania duchowości małżeńskiej, kompetencji rodzicielskich i umiejętności komunikacyjnych. Takie centra oferowałyby także wsparcie oraz profesjonalną, multidyscyplinarną pomoc osobom rozwiedzionym i żyjącym w sytuacjach nieregularnych. W ośrodkach tych powinien być zapewniony dostęp do specjalistów (m.in. psychologów, pedagogów, prawników, psychoterapeutów). Mógłby tam również funkcjonować telefon zaufania dla narzeczonych, małżeństw i rodzin.

Wydaje się zasadne, aby w ramach agend kurialnych powstał osobny wydział duszpasterstwa małżeństw i rodzin, którego zadaniami byłyby: stała promocja i organizacja działań na rzecz małżeństwa i rodziny na poziomie archidiecezjalnym oraz koordynowanie działalności dekanalnych czy rejonowych centrów formacji małżeńskiej i rodzinnej. Do zadań wydziału należałyby także prowadzenie lub wzmocnienie takich inicjatyw i przedsięwzięć, jak: rekolekcje, seminaria, kursy, warsztaty, promowanie szkół katolickich, organizacja pielgrzymek, przygotowanie materiałów formacyjnych.

Potrzebne są kształcenie i formowanie liderów i animatorów wspierających rodziny w parafii. Należy kontynuować przygotowanie osób do prowadzenia poradni małżeńskich i rodzinnych w parafiach i dekanatach. Konieczne jest promowanie Archidiecezjalnego Studium Życia Rodzinnego.

Pożądane byłyby opracowanie na poziomie archidiecezjalnym materiałów edukacyjnych czy też przygotowanie szkoleń na temat współczesnych zagrożeń dla życia rodzinnego ze strony cyfrowego świata, takich jak: pornografia, uwodzenie dzieci, cyberprostytucja, cyberprzemoc, uzależnienie od gier komputerowych i internetu.

Cennymi inicjatywami byłyby: organizowanie archidiecezjalnego kongresu poświęconego rodzinie, świętowanie archidiecezjalnego dnia narzeczonych i dnia rodziny, archidiecezjalnych obchodów Dnia Dziecka z festynem dla rodzin oraz Światowego Dnia Dziadków i Osób Starszych. Pomysłem godnym uwagi jest także utworzenie ośrodka interwencji kryzysowej.

Ze wszech miar pożądane jest utworzenie centralnej bazy informacji o ludziach, instytucjach i wydarzeniach z zakresu życia rodzinnego. Dla

potrzebujących ważna jest wiedza, gdzie mogą się udać po stosowną pomoc, zarówno specjalistyczną, jak i tę o charakterze duszpasterskim.

ŚWIADECTWO MIŁOSIERDZIA

1. Zinstytucjonalizowane formy działalności charytatywnej w archidiecezji

W okresie komunizmu kościelna organizacja charytatywna Caritas została zdelegalizowana. Po odzyskaniu wolności wyznaniowej bp Bolesław Pylak w 1991 r. przywrócił do istnienia Caritas Diecezji Lubelskiej, która w 1992 r. zmieniła nazwę na Caritas Archidiecezji Lubelskiej. Dziś w zorganizowany sposób prowadzi ona misję niesienia chrześcijańskiego miłosierdzia. Jej działania pomocowe realizowane są w sprofilowanych placówkach specjalistycznych w kilku ośrodkach na terenie archidiecezji. W Lublinie są to: Centrum Pomocy Doraźnej, Centrum Pomocy Migrantom i Uchodźcom, Wypożyczalnia Sprzętu Pielęgnacyjnego i Rehabilitacyjnego, Świetlica Środowiskowa dla Dzieci, Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie, Kuchnia dla Ubogich, Anielski Kiermasz; w Dąbrowicy: Dzienny Dom Pomocy dla Seniorów, Mieszkania Wspomagane Wspierane, Dzienny Ośrodek dla Osób Bezdomnych; w Krasnymstawie: Centrum Charytatywne, Ośrodek Rehabilitacji, Hospicjum Domowe, Ośrodek Psychoterapii; w Chełmie: Warsztaty Terapii Zajęciowej dla osób z niepełnosprawnościami; w Dąbrowicy i Firleju: domy rekolekcyjne służące w ciągu roku grupom i wspólnotom formacyjnym, a w wakacje dzieciom i młodzieży oraz osobom z niepełnosprawnościami.

Warto zauważyć, że przy centrali Caritas w Lublinie posługują liczni wolontariusze, którzy uczestniczą w wielu działaniach charytatywnych, takich jak: zbiórki żywności, Wigilia Miłosierdzia, Śniadanie Wielkanocne, Dzień Dobra, Wakacyjna Akcja Caritas. Ponadto angażują się oni w organizację wydarzeń pomocowych z okazji Światowego Dnia Ubogiego, Światowego Dnia Chorego, Dnia Dziecka.

W archidiecezji – poza instytucjonalną Caritas – działają inne organizacje charytatywne kierujące się wartościami ewangelicznymi. Są to: Charytatywne Stowarzyszenie Niesienia Pomocy Chorym „Misericordia”, powołane pod patronatem metropolity lubelskiego, które pomaga osobom z zaburzeniami psychicznymi, prowadzi kluby i spotkania indywidualne w siedmiu domach, tworzy mieszkania chronione, a także świadczy usługi cateringowe dla domów opieki społecznej; Stowarzyszenie Lubelskie Hospicjum dla Dzieci im. Małego Księcia, które prowadzi trzy hospicja – perinatalne, stacjonarne i domowe, a ponadto poradnię rehabilitacyjną dla dzieci o różnych zakresach niepełnosprawności ruchowej, poradnię stomatologiczną w szczególności dla dzieci z niepełnosprawnością intelektualną, poradnię zdrowia psychicznego z opieką terapeutyczną i psychologiczną, wypożyczalnię sprzętu rehabilitacyjnego, jak również obejmuje opieką osierocone dzieci oraz rodziców, których dotyczy żałoba po stracie dziecka; Stowarzyszenie Centrum Wolontariatu, które prowadzi szereg działań na rzecz osób potrzebujących, dzieci i młodzieży, niesie pomoc postpenitencjariuszom, osobom w kryzysie bezdomności oraz migrantom, ponadto prowadzi dom readaptacyjny dla byłych więźniów, stołówkę dla ubogich; Katolickie Stowarzyszenie Pomocy Osobom Niepełnosprawnym SILOE, które organizuje dla nich spotkania integracyjne i umożliwia im uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych, wycieczkach i wczasorekolekcjach; Stowarzyszenie Bractwo Miłosierdzia im. św. Brata Alberta, które prowadzi w Lublinie Kuchnię św. Brata Alberta, Ośrodek Wsparcia dla Osób Bezdomnych, pomoc żywnościową dla ubogich, pomoc chorym i doradztwo obywatelskie; Katolickie Stowarzyszenie Pomocy Osobom Potrzebującym „Agape”, które prowadzi świetlicę dla dzieci i młodzieży, Ośrodek Pomocy Osobom Pokrzywdzonym Prześstępstwem oraz Ośrodek Wolontariatu.

Poza wymienionymi placówkami działa wiele innych organizacji, które udzielają potrzebującym różnorakiej pomocy. W organizacjach tych pracuje duża liczba specjalistów i wolontariuszy. W posługę charytatywną włącza się również wiele zgromadzeń zakonnych.

Służba miłosierdzia realizowana jest także w parafiach i w szkołach. W ramach wolontariatu w archidiecezji utworzonych jest ponad sto Szkolnych Kół Caritas, które skupiają w swoich szeregach blisko trzy

tysiące wolontariuszy. Istnieje także trzydzieści pięć Parafialnych Zespołów Caritas. Zespoły te stawiają sobie za cel rozpoznawanie potrzeb i świadczenie pomocy potrzebującym, a także animowanie lokalnej wspólnoty i ludzi dobrej woli do czynnej miłości bliźniego. Poza stałą posługą zespoły wolontariuszy organizują okazjonalne kiermasze, zbiórki charytatywne, festyny, loterie. Intensyfikują swoje działania w wybrane dni Wielkiego Postu i Adwentu, w Wigilię Bożego Narodzenia, w Tygodniu Miłosierdzia.

Parafialny Zespół Caritas powinien istnieć w każdej parafii. Powołuje go proboszcz, a zatwierdza archidiecezjalna Caritas. W związku z tym, że w archidiecezji tylko trzynastie procent parafii ma zespoły Caritas, utworzenie ich w pozostałych placówkach jest zadaniem szczególnie istotnym. Wydaje się ponadto, że Caritas winna postarać się o zorganizowanie grup charytatywnych wśród społeczności studenckiej. Utworzenie akademickich kół Caritas może przyczynić się do ożywienia całego wolontariatu archidiecezjalnego i wzmocnienia działań statutowych Caritas.

2. Kategorie i potrzeby osób, którym udzielana jest pomoc

Szacuje się, że Caritas Archidiecezji Lubelskiej przychodzi z pomocą około trzydziestu tysiącom osób rocznie. Należą one do bardzo różnych grup społecznych, są wśród nich: seniorzy, chorzy, niepełnosprawni, rodziny wielodzietne, rodziny niepełne, samotne matki, sieroty, bezdomni, bezrobotni, osoby uzależnione, poszkodowani w sytuacjach losowych, dzieci i młodzi zagrożeni deprawacją, osoby doświadczające przemocy domowej, osoby opuszczające zakłady karne, mniejszości narodowe, a od lutego 2022 r. również uchodźcy wojenni z Ukrainy.

Posługa charytatywna Kościoła, będąca realizacją przykazania miłości bliźniego, rozpoczyna się od rozpoznania ludzkich potrzeb. Zadanie to komplikuje niekiedy postawa osób potrzebujących. Z powodu wstydu ludzie ci ukrywają swoją sytuację, a tym samym utrudniają dotarcie do nich i udzielenie im pomocy. Duchowni powinni, zwłaszcza w okresie wizyty duszpasterskiej, w sposób dyskretny rozeznaczyć, gdzie potrzebne jest materialne lub specjalistyczne wsparcie. Istotne jest również właściwe zaangażowanie parafian, zwłaszcza sąsiadów, którzy winni informować

kapłanów o sytuacjach wymagających działania. Dzięki przemianom cywilizacyjnym i programom społecznym obecnie stan finansowy wielu rodzin się poprawił. Pojawiły się natomiast na szerszą skalę problemy innego rodzaju.

W ostatnich latach w archidiecezji przybywa osób doświadczających trudności w sferze psychiczno-emocjonalnej, co jest zjawiskiem o charakterze ponadlokalnym. Kryzysy o podłożu psychicznym – depresje, myśli samobójcze, samotność, poczucie izolacji – zwiększyły się w czasie pandemii COVID-19, szczególnie wśród dzieci, młodzieży oraz seniorów. Osoby te potrzebują pomocy nie tyle materialnej, ile specjalistycznej: psychologicznej, terapeutycznej, prawnej, psychiatrycznej.

Parafie archidiecezji lubelskiej w ogromnej większości nie mają własnych poradni specjalistycznych. Konieczne staje się zatem pogłębienie współpracy z innymi instytucjami dysponującymi odpowiednimi możliwościami. Właściwe wydaje się także w dłuższej perspektywie tworzenie odpowiednich ośrodków, w których byłyby udzielane bezpośrednia pomoc lub rzetelna informacja, gdzie i jak znaleźć wsparcie. Ważne jest przy tym, by osoby potrzebujące pomocy były kierowane do specjalistów, którzy szanują chrześcijańską wizję człowieka.

3. Wyzwania stojące przed podejmującymi działalność charytatywną

Współczesne zjawiska, takie jak konsumpcjonizm, źle rozumiana samorealizacja, szybkie tempo życia, nadmiar obowiązków, sprawiają, że systematycznie maleje liczba osób bezinteresownie poświęcających się dla drugiego człowieka. W sytuacjach kryzysowych, do których należy np. wojna w Ukrainie, w pomoc angażuje się rzesza ludzi, ale coraz trudniej znaleźć osoby chcące służyć systematycznie w codzienności. W wielu parafiach organizowaniem pomocy zajmują się duchowni. Często wspomagają ich członkowie rad duszpasterskich albo grup modlitewnych i formacyjnych. W mniejszym zaś stopniu w organizację pomocy angażują się pozostali parafianie, ale w trakcie zbiorów udzielają oni potrzebującym finansowego wsparcia (zob. Parafia 2021).

Wydaje się, że konieczne jest położenie akcentu na odpowiednią formację pozwalającą wiernym na bardziej świadome pełnienie posługi charytatywnej w Kościele. „Nie powinni [...] inspirować się ideologiami poprawiania świata, ale mają kierować się wiarą, która działa przez miłość. Powinny to być osoby dotknięte przede wszystkim miłością Chrystusa, osoby, których serce zdobył Chrystus swą miłością, budząc w nich miłość bliźniego” (DCE 33). Owocem bezinteresownego zaangażowania wolontariusza ma być odkrycie, że on sam też jest obdarowywany. „Jeśli tej dwustronności, tej wzajemności brak, wówczas czyny nasze nie są jeszcze prawdziwymi aktami miłosierdzia” (DIM 14).

W ramach formacji wolontariusze winni mieć możliwość uczestniczenia w przygotowanych spotkaniach i w modlitwie w intencji dzieł miłosierdzia. W tym obszarze konieczna jest duszpasterska aktywność kapłana. Zaangażowanie wiernych winno ostatecznie doprowadzić do tworzenia zespołów Caritas. Należy jednak zadbać o odpowiednią strukturę tych zespołów, harmonogram działań, sprawozdawczość. Ich liderzy powinni uczestniczyć w rekolekcjach i szkoleniach organizowanych przez archidiecezjalną Caritas. Właściwa formacja ma zaowocować również stałością w działaniach. Przykładem pozostają te zespoły parafialne w archidiecezji, których wolontariusze podejmują regularną opiekę nad seniorami – systematycznie ich odwiedzają, towarzyszą im, rozmawiają z nimi, pomagają robić zakupy.

Istotne jest ponadto ukazywanie osobom, wobec których świadczona jest pomoc, a zwłaszcza chorym, wartości ich modlitewnego zaangażowania i ofiarowania własnych cierpień w różnych intencjach. W ten sposób osoby te stają się nie tylko przedmiotem troski, lecz także podmiotem obdarowyjącym innych miłością. „Prosimy Was wszystkich, którzy cierpicie, abyście nas wspierali. Właśnie Was, którzy jesteście słabsi, prosimy, abyście stawali się źródłem mocy dla Kościoła i dla ludzkości. W straszliwym zmaganiu się pomiędzy siłami dobra i zła, którego widownią jest nasz współczesny świat – niech Wasze cierpienie w jedności z Krzyżem Chrystusa przeważy!” (SD 31).

4. Promocja i koordynacja działań pomocowych

Zdecydowana większość parafii do informowania o dziełach miłosierdzia wykorzystuje tradycyjne metody, czyli ogłoszenia duszpasterskie bądź kontakt osobisty. Rzadko korzysta się w tym celu z mediów społecznościowych. W nielicznych parafiach członkowie grup charytatywnych pełnią regularne dyżury.

Obecne czasy, których rysem charakterystycznym jest rozpowszechniona technika cyfrowa, domagają się rozszerzenia sposobów komunikacji. Dlatego w celu poszukiwania wolontariuszy, upowszechniania wiadomości o akcjach charytatywnych i potrzebie wsparcia należy wykorzystywać stronę internetową parafii z zakładką poświęconą pomocy charytatywnej oraz profile w mediach społecznościowych. Winny tam się znaleźć dane kontaktowe, opis udzielanej pomocy, możliwość przekierowania do placówek specjalistycznych oraz archidiecezjalnej Caritas.

Zauważa się konieczność przygotowania na poziomie ponadparafialnym broszury z bazą kontaktów do poradni specjalistycznych, fundacji, ośrodków prowadzonych przez Caritas, noclegowni, specjalistów. Takie informacje powinny być rozesłane do każdej parafii. Warto również przeanalizować możliwość utworzenia dekanalnych lub rejonowych ośrodków, w których dyżurowaliby specjaliści.

W parafiach, w których działają Parafialne Zespoły Caritas, liderzy tych grup odpowiadają za kontakt z Caritas archidiecezjalną. Jeśli nie funkcjonuje Parafialny Zespół Caritas, zasadne jest, aby osobą kontaktową był członek rady duszpasterskiej.

Pracę zespołów parafialnych ukierunkowuje i wspiera archidiecezjalny koordynator z ramienia Caritas. Przekazuje on informacje o ogólnopolskich i archidiecezjalnych akcjach charytatywnych, pomaga w rozwiązywaniu bieżących problemów, przynajmniej dwa razy w roku organizuje wyjazdy rekolekcyjno-szkoleniowe dla liderów. Te spotkania winny być również okazją do nawiązywania współpracy na poziomie ponadparafialnym.

Niesienie pomocy charytatywnej wymaga środków finansowych. Wyzwaniem pozostaje finansowanie pomocy specjalistycznej, która wymaga większych nakładów. Dobrą praktyką jest udostępnienie w parafii stałej puszek z przeznaczeniem na cele charytatywne i zachęcanie do jałmużny,

zwłaszcza w okresie Wielkiego Postu. Parafialne Zespoły Caritas dzięki sprzedaży wigilijnych świec zyskują fundusze na własne działania charytatywne. Jako zorganizowane grupy mogą również poszukiwać wsparcia u firm i instytucji.

Druga Niedziela Wielkanocy, czyli Niedziela Miłosierdzia, rozpoczynająca Tydzień Miłosierdzia, jest patronalnym świętem Caritas, co pozwala zwrócić szczególną uwagę na dzieła charytatywne skierowane ku osobom potrzebującym i wykluczonym. Byłoby dobrze, aby w tym dniu jedna Msza Święta była celebrowana w intencji wolontariuszy Parafialnych i Szkolnych Zespołów Caritas, wszystkich osób zaangażowanych w dzieła miłosierdzia, w tym darczyńców. Może to być również okazja do spotkania z wolontariuszami, którzy złożą osobiste świadectwo swojego zaangażowania.

Caritas Polska w 2021 r. zainicjowała obchody Dnia Dobra, który ma być radosnym świętowaniem przypadającym w Tygodniu Miłosierdzia. Wyraża się to w szeregu inicjatyw podejmowanych na szczeblu parafialnym, dekanalnym oraz archidiecezjalnym: festynów, kiermaszów, koncertów, projektów społecznych. Dobrze byłoby w organizowanie Dnia Dobra włączyć instytucje, fundacje, stowarzyszenia, lokalne placówki samorządowe. Aby nie przesłonić najważniejszego, duchowego wymiaru Niedzieli Miłosierdzia, wydarzenia te należy planować na inne dni, a wydarzenie centralne – na poziomie archidiecezjalnym – na dzień wyznaczony przez Caritas Polska. Zaangażowanie jak największej liczby organizacji i wolontariuszy może być pięknym świadectwem miłosierdzia nie tylko dla wiernych, lecz także dla osób poszukujących Boga i żyjących poza Kościołem.

EKUMENIZM I DIALOG MIĘDZYRELIGIJNY

1. Ekumeniczna rzeczywistość archidiecezji lubelskiej

Lubelszczyzna jest od wieków naznaczona obecnością różnych wyznań chrześcijańskich. Wymownym znakiem tego *genius loci* jest kaplica Trójcy Świętej na Zamku Lubelskim, jeden z najcenniejszych zabytków sztuki średniowiecznej w Polsce. To doskonale zespolenie gotyckiej architektury z rusko-bizantyjską polichromią wnętrza jest świadectwem oddychania chrześcijaństwa dwoma płucami: tradycjami Wschodu i Zachodu. To w Lublinie mamy najdłuższą tradycję istnienia cerkwi w jednym miejscu – od średniowiecza po dziś dzień – poza obszarem zwartego osadnictwa ruskiego. Kamieniem milowym dialogu kultur i narodów naznaczonych odmienną tradycją chrześcijańską stała się unia polsko-litewska podpisana w 1569 r. w Lublinie. Tutaj w 1680 r. odbyło się *Colloquium Lublinense* – próba pojednania unitów i prawosławnych. Od drugiej połowy XVI w. wielki wkład w rozwój regionu mieli ewangelicy, a od XIX w. – zwłaszcza ewangeliccy przedsiębiorcy Lubelszczyzny.

Współistnienie różnych wyznań chrześcijańskich naznaczone było wieloma napięciami, na które wpływ miały czynniki polityczne, narodowe i kościelne. Zadawnione konflikty o głębokim i skomplikowanym podłożu historycznym wyciszały się wraz z upływem czasu. Wyjątek stanowi spór na temat znaczenia unii brzeskiej z 1596 r., który do dzisiaj ma wpływ na lokalne relacje ekumeniczne. Jego skutkiem jest brak zgody prawosławia na wspólne z Ukraińskim Kościołem Greckokatolickim uczestnictwo w wydarzeniach ekumenicznych w archidiecezji lubelskiej.

Obecnie główną formą współdziałania ekumenicznego jest Tydzień Modlitw o Jedność Chrześcijan (18-25 stycznia). W Lublinie jego tradycja sięga lat sześćdziesiątych minionego stulecia. Kształt spotkaniom ekumenicznym nadawała w tamtym okresie szarytka, s. Stanisława Andronowska, która w latach 1963–1993 pełniła obowiązki referentki ds. ekumenizmu przy Kurii Biskupiej w Lublinie.

W 1999 r. została ustanowiona Archidiecezjalna Rada Ekumeniczna, w której skład wchodzi katolicycy duchowni oraz osoby świeckie. Najważniejszym zadaniem rady jest koordynacja wydarzeń o charakterze

ekumenicznym, a jej głównym partnerem – lubelski oddział Polskiej Rady Ekumenicznej.

Filar programu Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan stanowią nabożeństwa odprawiane w świątyniach i domach modlitwy różnych wyznań chrześcijańskich, zwłaszcza w Lublinie, w Chełmie i w Puławach. Uczestniczą w nich wierni – duchowni i świeccy – rzymskokatolicy, polskokatolicy, mariawicy, prawosławni, ewangelicko-augsburscy, adwentystyczni, zielonoświątkowi oraz należący do nowych wspólnot ewangelikalnych. Towarzyszy temu często gościnna wymiana kaznodziejów. Z obchodami wiąże się także sesje naukowe i wydarzenia kulturalne.

Wymownymi świadectwami chrześcijańskiej wiary są coroczna wielkopiątkowa Ekumeniczna Droga Krzyżowa ulicami lubelskiego Starego Miasta oraz procesja w uroczystość Wszystkich Świętych na najstarszej lubelskiej nekropolii przy ul. Lipowej, gdzie poszczególne stacje modlitewne są prowadzone na cmentarzach rzymskokatolickim, ewangelickim i prawosławnym. Wielką popularnością cieszy się także koncert kolęd i pieśni bożonarodzeniowych różnych tradycji chrześcijańskich. Pięknym ekumenicznym gestem jest udostępnianie kościołów – za zgodą pasterza archidiecezji – innym wyznaniom chrześcijańskim, gdy znajdują się one w potrzebie. Dynamicznie rozwijającą się platformą współpracy jest Polskie Forum Chrześcijańskie. Ekumeniczny wymiar, który należy rozwijać, mają spotkania modlitewne i refleksje na terenie byłego niemieckiego obozu koncentracyjnego na Majdanku – miejsca ekumenizmu, w którym wspólnie przelana krew męczenników woła głośniejsz niż podziały.

Ważnym zapleczem teologicznym ekumenizmu Lubelszczyzny i Polski był i pozostaje Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. Już w dwudziestoleciu międzywojennym prowadzono w nim zaawansowane badania nad historią i teologią Kościołów wschodnich. W 1970 r. erygowano Sekcję Teologii Porównawczej i Ekumenicznej, przekształconą w 1983 r. w Instytut Ekumeniczny (obecnie Sekcja Ekumenizmu), w celu krytycznego przyswajania myśli katolickiej dorobku teologii prawosławnej i protestanckiej. Z działalnością tych struktur akademickich związanych było wielu wybitnych teologów i ekumenistów: kard. Stanisław Nagy SCJ, abp Alfons Nossol, o. Wacław Hryniewicz OMI, o. Stanisław

Celestyn Napiórkowski OFM Conv. To właśnie jeden z wykładowców uniwersytetu, sługa Boży ks. Franciszek Blachnicki, w profetyczny sposób potrafił połączyć różne tradycje chrześcijańskie w formowaniu żywego Kościoła. Emblematycznym przejawem tego było zaczerpnięcie z tradycji bizantyjsko-syryjskiej znaku *Fos-Zoe*, streszczającego program Ruchu Światło-Życie, a jednocześnie wykorzystanie metod i treści ewangelizacyjnych stosowanych wcześniej we wspólnotach protestanckich, przy pełnym poszanowaniu tradycji rzymskokatolickiej.

2. Ekumeniczne wyzwania w archidiecezji

Z tej racji, że katolicyzm jest w archidiecezji wyznaniem większościowym, inicjatywy ekumeniczne Kościoła katolickiego oraz jego styl kontaktów ze wspólnotami niekatolickimi mają zasadnicze znaczenie w relacjach ekumenicznych. Istnieje nagle potrzebą obudzenia u duchownych i wiernych świeckich świadomości tego, na czym ekumenizm polega i jak ważne miejsce powinien on zajmować w działalności Kościoła katolickiego.

W duszpasterstwie parafialnym należy odpowiednio obchodzić Tydzień Modlitw o Jedność Chrześcijan: począwszy od specjalnych intencji modlitewnych, poprzez homilie lub kazania, nabożeństwa, udzielanie praktycznych informacji ekumenicznych, aż po kursy formacyjne na ten temat i zapraszanie osób – także spoza Kościoła katolickiego – które mogą podzielić się ekumeniczną wiedzą i doświadczeniem. Pomocą służą rozsyłane co roku do parafii materiały (dostępne także na stronach internetowych), zawierające odpowiednie czytania biblijne wraz z komentarzami i modlitwami. Jeśli takie obchody byłyby trudne do przeprowadzenia dla poszczególnych parafii, można organizować je w dekanatach. Bardzo ważne jest informowanie wiernych w parafii o ekumenicznych wydarzeniach ponadparafialnych.

Dla dobra lokalnej społeczności wskazana jest także osobista znajomość między duchownymi czy liderami różnych wspólnot chrześcijańskich. Można uniknąć wielu napięć, jeśli osoby odpowiedzialne za swoje wspólnoty potrafią w bezpośredniej rozmowie omówić wyłaniające się problemy. Co więcej, sprzyja to obopólnemu poznawaniu prawd wiary

i sposobów jej praktykowania przez wspólnoty chrześcijańskie sąsiadujące ze sobą czy przenikające się w społeczeństwie. Dzięki temu można zapobiec fałszywym i niesprawiedliwym osądom i zacieśnić więzy współpracy.

W parafii, a może lepiej w grupach parafialnych, warto rozwijać różnego rodzaju inicjatywy ekumeniczne: uroczyste nabożeństwa, wspólną lekturę Pisma Świętego, konferencje, sympozja, panele dyskusyjne, koncerty, konkursy, wystawy, projekcje filmów. Należy też prowadzić wspólną działalność charytatywną, w tym pomoc uchodźcom, połączoną z modlitwą ekumeniczną, a także troszczyć się o cmentarze i miejsca pamięci.

Informacje o podejmowanych działaniach ekumenicznych winny być umieszczane na stronie internetowej archidiecezji oraz na parafialnych stronach internetowych. Media społecznościowe oraz lokalne prasa, radio i telewizja powinny stanowić zwyczajną drogę propagowania idei ekumenicznych.

Archidiecezjalna Rada Ekumeniczna, ustanowiona przez arcybiskupa lubelskiego, koordynuje wydarzenia o charakterze ekumenicznym w archidiecezji i współpracuje z przedstawicielami innych wyznań chrześcijańskich. W razie potrzeby pomaga parafiom i poszczególnym wiernym w działalności ekumenicznej.

Pilnym zadaniem jest wpisanie katolickich Kościołów wschodnich w lokalną działalność ekumeniczną. Kościół katolicki to nie tylko Kościół rzymskokatolicki (łaciński), lecz także wspólnota dwudziestu czterech Kościołów *sui iuris* Wschodu i Zachodu, z których każdy ma własne dziedzictwo teologiczne, liturgiczne, dyscyplinarne i duchowe. Jedynym istniejącym i działającym w wymiarze wspólnotowo-strukturalnym katolickim Kościołem wschodnim na terenie archidiecezji lubelskiej jest Kościół grekokatolicki (Kościół katolicki obrządku bizantyjsko-ukraińskiego). W 2023 r. tej wspólnocie został użyczony na potrzeby kultu kościoł pw. św. Jozafata w Lublinie. Konieczne jest podejmowanie wysiłku, aby nieustannie wybrzmiewał apel skierowany do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego o zgodę na wspólny z grekokatolikami udział w pracach i wydarzeniach ekumenicznych na terenie archidiecezji.

Warto pamiętać, że w 2000 r. wiele Kościołów w Polsce podpisało deklaracje o wzajemnym uznaniu chrztu. Są to: Kościół Ewangelicko-Augsburski, Kościół Ewangelicko-Methodystyczny, Kościół Ewangelicko-Reformowany, Kościół Polskokatolicki, Kościół Starokatolicki Mariawitów, Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny oraz Kościół Katolicki. Głównym streszczeniem wiary tych Kościołów jest *Wyznanie wiary*, zwane *Symbolem nicejsko-konstantynopolitańskim*, które wierni Kościoła katolickiego odmawiają na każdej Mszy Świętej w niedziele i uroczystości. Należy ciągle przypominać wiernym, że w głównych prawdach wiary chrześcijanie są bardziej zjednoczeni niż podzieleni.

Wszystko wskazuje na to, że małżeństwa mieszane wyznaniowo będą zawierane coraz częściej. Sposób ich przygotowania ustalają normy wydane przez Konferencję Episkopatu Polski w 2020 r. (zob. DPR VII). Małżeństwa mieszane nie mogą być pozostawione same sobie. Należy dołożyć starań, aby zaangażować te rodziny w działalność ekumeniczną parafii i archidiecezji.

Zaleca się, aby duszpasterze zapoznawali się z dokumentem Rady Prawnej i Rady ds. Ekumenizmu Konferencji Episkopatu Polski z 2022 r., który przypomina i wyjaśnia w odniesieniu do chrześcijan niekatolików takie zagadnienia jak: udzielanie sakramentów chrztu, pokuty, Eucharystii, namaszczenia chorych, małżeństwa; sprawowanie sakramentaliów; odprawianie pogrzebu; udostępnianie kościoła, kaplicy, cmentarza lub budynku kościelnego (zob. Pro Memoria 2022). Ludzkiej, chrześcijańskiej i ekumenicznej wrażliwości wymagają zwłaszcza mieszkający na terenie archidiecezji uchodźcy, przybyli z Ukrainy po 2022 r.

3. Dialog chrześcijańsko-żydowski w archidiecezji

Świadomość znaczenia judaizmu dla religii chrześcijańskiej była obecna wśród przedstawicieli duchowieństwa diecezji lubelskiej na długo przed Soborem Watykańskim II. Przykładem tego jest list pasterski ks. Szymona Koziejowskiego (ówczesnego administratora diecezji), który w 1881 r. przypominał wiernym o konieczności odnoszenia się z szacunkiem do wyznawców Starego Przymierza. W czasie II wojny światowej i okupacji niemieckiej wielu mieszkańców diecezji lubelskiej z narażeniem życia –

w imię miłości bliźniego, podobnie jak beatyfikowana 12 września 2023 r. rodzina Ulmów – ratowało wyznawców judaizmu przed zagładą.

W archidiecezji lubelskiej dialog chrześcijańsko-żydowski na poziomie instytucjonalnym rozpoczął się w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych XX w. Inspiratorem i moderatorem tego dialogu był abp Józef Życiński. Do jego najważniejszych inicjatyw należą: powołanie Centrum Dialogu Katolicko-Żydowskiego, włączenie archidiecezji do obchodów Dnia Judaizmu w Kościele Katolickim (17 stycznia), podjęcie tematyki dialogu chrześcijańsko-żydowskiego podczas Kongresu Kultury Chrześcijańskiej, a także zainicjowanie i prowadzenie spotkań modlitewnych pod hasłem „Modlitewne opłakiwanie Żydów” (co roku w innej miejscowości zamieszkiwanej przed wojną przez tę społeczność).

Jako że „religia żydowska nie jest dla naszej religii rzeczywistością zewnętrzną, lecz czymś wewnętrznym” (Przemówienie 1986), należy kontynuować podjęte starania. Rozwój dialogu chrześcijańsko-żydowskiego w archidiecezji winien łączyć się ze zwiększeniem liczby spotkań chrześcijańsko-żydowskich, z udziałem szerokiego grona wiernych, zwłaszcza katolickiego duchowieństwa, w celu wymiany myśli i poglądów na najważniejsze w tym obszarze kwestie dotyczące historii i współczesności. Trzeba jednak dobrze przemyśleć wybór prelegentów tak ze strony żydowskiej, jak i chrześcijańskiej, by byli oni autentycznie zaangażowani w dialog.

Należy ponadto promować modlitwy za Żydów i nabożeństwa chrześcijańsko-żydowskie w parafiach. W ramach permanentnej formacji księży warto przypominać, że głównym założeniem ustanowionych przez Jana Pawła II obchodów jest dawanie ochrzczonej okazji do czerpania ze skarbcza judaizmu w celu umocnienia siebie w wierze katolickiej. Można w Dniu Judaizmu celebrować Mszę Świętą w intencji narodu wybranego, której formularz wraz z czytaniem jest zawarty we wkładce do materiałów na Tydzień Modlitw o Jedność Chrześcijan, wysyłanych rokrocznie przez Radę ds. Ekumenizmu KEP. Ze względu na potrzebę przybliżenia wiernym znaczenia holokaustu, należałoby kontynuować inicjatywę „Modlitewnego opłakiwania Żydów”, np. w dzień pamięci o zagładzie (27 żydowskiego miesiąca nisan). Warto włączyć się w prace Centrum Relacji Katolicko-Żydowskich KUL im. Abrahama J. Heschela.

Ważną kwestią jest zwrócenie uwagi na zatwierdzone przez Kongregację ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów w 2022 r. nowe polskie tłumaczenie wezwania za Żydów w modlitwie powszechnej podczas liturgii wielkopiątkowej. Wezwanie to zostało rozpowszechnione jako wklejka do mszału.

Patronami dialogu chrześcijańsko-żydowskiego mogą stać się dwaj katoliccy kapłani zachodniej i wschodniej tradycji, aresztowani i uwięzieni za wspieranie Żydów, skazani na zagładę w obozie koncentracyjnym na Majdanku – bł. Roman Archutowski i bł. Emilian Kowcz.

4. Dialog międzyreligijny w archidiecezji

Oprócz żyjącej na terenie dzisiejszej Polski od ponad sześciu wieków społeczności Tatarów, wyznawców islamu, już w latach siedemdziesiątych XX w. pojawiali się wierni tej religii z krajów Bliskiego Wschodu, a następnie z innych obszarów Azji oraz z Afryki. W tym samym czasie rozpoczęli swoją działalność w Polsce misjonarze tradycji buddyjskiej i hinduistycznej (nurt tzw. neohinduizmu), przybywający głównie z zachodniej Europy i Stanów Zjednoczonych. Od przełomu XX i XXI w. Lubelszczyzna, podobnie jak inne obszary Polski, stała się przestrzenią pluralizmu religijnego. Niemniej jednak liczba wyznawców religii niechrześcijańskich na terenie archidiecezji nie jest znana nawet szacunkowo.

Jako że dialog międzyreligijny powinien służyć budowaniu i promowaniu ogólnoludzkich wartości – prawdy, dobra, piękna, pokoju, sprawiedliwości, solidarności, wrażliwości na *sacrum* – warto włączyć go w życie wiernych archidiecezji. Dotyczy to zwłaszcza takich form, jak: „dialog życia”, który jest realizowany każdego dnia w miejscu zamieszkania, pracy i nauki; „dialog społecznego zaangażowania”, podejmowany w obronie praw człowieka, przede wszystkim prawa do życia od poczęcia do naturalnej śmierci; „dialog dzieł”, który polega na współpracy wyznawców różnych religii na płaszczyźnie humanitarnej, społecznej, ekonomicznej i politycznej; „dialog religijnego doświadczenia”, niebędący wspólną modlitwą, ale przebywaniem razem, aby się modlić i w ten sposób wskazywać na człowieka jako istotę z natury ukierunkowaną na Boga.

Wyjątkowym miejscem, w którym może być prowadzony dialog międzyreligijny w archidiecezji lubelskiej, jest były niemiecki obóz koncentracyjny, a dziś Miejsce Pamięci – Państwowe Muzeum na Majdanku. W latach dziewięćdziesiątych XX w. odbywały się tam interreligijne konferencje na temat pokoju oraz spotkania modlitewne wyznawców różnych religii. Nawiązywały one do niezrealizowanej idei budowy Świątyni Pokoju na Majdanku, upamiętniającej ofiary niemieckiego narodowego socjalizmu. Wśród miejscowych więźniów pochodzących spośród pięćdziesięciu dwóch narodowości byli: chrześcijanie (katolicy, prawosławni, protestanci), żydzi, muzułmanie, buddyści, a także osoby niewierzące.

Należy podkreślić, że w Natalinie, na przedmieściach Lublina, znajduje się jedyny w Polsce dom Misjonarzy Afryki – Ojców Białych, którzy są uznanymi specjalistami w zakresie islamu i promotorami dialogu z tą religią. Ich działalność w archidiecezji warto wykorzystać do ożywienia dialogu katolicko-muzułmańskiego w środowisku lubelskim.

MISJE ODNAWIAJĄ KOŚCIÓŁ

1. Struktura dzieła misyjnego

Słowa Jezusa: „Jak Ojciec Mnie posłał, tak i Ja was posyłam” (J 20,21), wyrażają w sposób najbardziej syntetyczny istotę misyjnego zaangażowania Kościoła. Sięgają do źródła posłania i pozwalają nazwać Chrystusa „pierwszym posłanym, to znaczy misjonarzem Ojca” (Orędzie 2022, 1). Misja Zbawiciela podejmowana jest przez Jego uczniów w kolejnych pokoleniach i nie traci nic ze swojej aktualności.

Kościół ma świadomość, że „z natury swojej jest misyjny” (DM 2), i w nauczaniu ostatnich dekad konsekwentnie kładzie nacisk na potrzebę przełożenia teorii na praktykę (zob. KKK 849-856). Stąd słowa „o wyborze misyjnym, zdolnym przemienić wszystko” i o potrzebie „misyjnego nawrócenia” (EG 27, 30). „Kościół istnieje, aby dawać światu świadectwo o przełomowym wydarzeniu dziejów: o zmartwychwstaniu Jezusa” (KKS 14).

Kościół w archidiecezji lubelskiej ma za zadanie odczytywać na bieżąco strategię misyjną Kościoła powszechnego. Wciela ją w życie biskup diecezjalny, który do swojej pomocy powołuje delegata ds. misji oraz dyrektora Papieskich Dzieł Misyjnych w archidiecezji lubelskiej. Funkcje te może łączyć jedna osoba, co jest praktyką sprawdzoną i wydaje się dobre. Zadaniem delegata jest ścisła współpraca z Komisją Episkopatu Polski ds. Misji oraz dyrekcją krajową Papieskich Dzieł Misyjnych. Kościół lokalny realizuje przede wszystkim inicjatywy tych dwu niezależnych od siebie gremiów, uzupełniających się co do obszarów działań. Zadaniem Komisji Episkopatu Polski ds. Misji jest bezpośrednio wspieranie polskich misjonarzy. Służą temu trzy agendy: Centrum Formacji Misyjnej – kształcące i przygotowujące przyszłych misjonarzy do ich pracy; Dzieło Pomocy „Ad Gentes” – finansujące misyjne projekty; MIVA Polska – stowarzyszenie pomagające zdobywać środki transportu dla misjonarzy. Papieskie Dzieła Misyjne są natomiast ukierunkowane na niesienie pomocy misjonarzom w imieniu papieża w celu realizacji wielorakich projektów na całym świecie. Stanowią je cztery podmioty: Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary – podejmujące działania na wiele sposobów w wymiarze duchowym i materialnym; Papieskie Dzieło Misyjne Dzieci – mobilizujące dzieci do troski o ich rówieśników na terenach misyjnych; Papieskie Dzieło św. Piotra Apostoła – wspomagające działalność seminariów duchownych i formacji zakonnych na misjach; Papieska Unia Misyjna – zajmująca się budzeniem zapału misyjnego.

Wymiernym owocem misyjnego zaangażowania archidiecezji lubelskiej są misjonarze wywodzący się z miejscowego Kościoła. Jeszcze w dobie reżimu komunistycznego w Polsce, ale już po zniesieniu bezwzględnych ograniczeń, na zachętę Kościoła odpowiedzieli dwaj kapłani z diecezji, którzy w 1976 r. wyruszyli do Zambii. Od tamtego czasu do 2023 r. wyjechało na misje czterdziestu dwóch presbiterów do dwunastu krajów. Obecnie ośmiu kapłanów pracuje w sześciu krajach: w Argentynie, Brazylii, Ekwadorze, Papui Nowej Gwinei, Kazachstanie i na Alasce w Stanach Zjednoczonych. Do tej grupy misjonarzy należy także zaliczyć piętnastu duszpasterzy pracujących na obszarach należących do dawnego bloku sowieckiego: w Ukrainie, Białorusi, Łotwie i Serbii. Jeśli policzy się również ich poprzedników, to łącznie z posługą

misijną z archidiecezji w latach 1976–2023 wyjechało sześćdziesięciu siedmiu duchownych.

Oprócz kapłanów należy wymienić także misjonarzy świeckich. W tej grupie są zarówno pojedyncze osoby, jak i całe rodziny, zwłaszcza ze wspólnot neokatechumenalnych. Misjonarze ci pracują poza Polską nieraz przez wiele lat. Istotny jest też wkład wolontariuszy, udzielających się – choćby krótko – w krajach misyjnych.

Aktywność misyjna nie ogranicza się jednak do wyjazdów czy bezpośredniego wspierania własnych misjonarzy. „Misje dotyczą wszystkich chrześcijan, wszystkich diecezji i parafii, instytucji i organizacji kościelnych” (RM 2). Pozostający na miejscu mają obowiązek tak włączać się w życie Kościoła, aby byli zapleczem duchowym i materialnym dla dzieł podejmowanych na terenach misyjnych. Wymaga to stałej formacji i animacji misyjnej. To powszechne zaangażowanie wiernych stanowi o żywotności wiary Ludu Bożego. „Misje bowiem odnawiają Kościół” (RM 2).

Konkretnym przejawem zaangażowania misyjnego na poziomie domu, szkoły, parafii i archidiecezji jest istnienie grup, organizacji i instytucji podejmujących różnorodną aktywność w tym obszarze. Nie do przecenienia jest obecność w archidiecezji lubelskiej zgromadzeń zakonnych o ścisłym charakterze misyjnym. Należą do nich: Zgromadzenie Misjonarzy Afryki (ojcowie biali), Siostry Misjonarki NMP Królowej Afryki (siostry białe), Franciszkanki Misjonarki Maryi, Zgromadzenie Słowa Bożego (werbiści). Oprócz nich w działalność misyjną angażują się także inne osoby życia konsekrowanego.

2. Modlitwa i zapal misyjny

Pierwszym i podstawowym przejawem dzieła misyjnego Kościoła jest modlitwa. Podejmują ją wszyscy zaangażowani w to dzieło – misjonarze i animatorzy misyjni oraz ci, którzy zanoszą prośby za misjonarzy i w różnych intencjach misyjnych. Modlą się oni zarówno indywidualnie, jak i wspólnotowo – w domach rodzinnych, szkołach, parafiach, określonych wspólnotach. Modlitwa przyjmuje różne postaci w odpowiedzi na propozycje papieża, biskupa diecezjalnego, Papieskich Dzieł Misyjnych i agend Komisji Episkopatu Polski ds. Misji.

Najczęściej w intencjach misyjnych modlą się członkowie Kół Żywego Różańca oraz grupy misyjne. Dużą aktywnością wykazują się również dzieci, zwłaszcza należące do ognisk misyjnych i kolędniczy misyjni. Modlitwę w intencji misji animują katecheci na lekcjach religii. Wielką wagę ma ofiara modlitewna ludzi chorych, choć wydaje się, że intencje misyjne podejmowane są przez nich za rzadko.

Kościół jednoznacznie podkreśla, że Duch Święty „jest pierwszym podmiotem misji” (RM 30), dlatego trzeba nieustannie wypraszać Jego dary. Modlitwa do Ducha Świętego „odgrywa fundamentalną rolę w życiu misyjnym”, ponieważ „jest to jedyna siła, jaką możemy mieć, aby głosić Ewangelię, by wyznawać wiarę w Pana” (Orędzie 2022, 3). To dzięki Bożej łasce można iść na krańce ziemi i głosić Dobrą Nowinę oraz skutecznie wspierać misjonarzy.

Ze względu na tak doniosłe znaczenie modlitwy trzeba ją coraz bardziej pogłębiać i starać się, aby intencje misyjne wybrzmiewały w ciągu całego roku liturgicznego, przejawiały się bogactwem form i były podejmowane przez wszystkich wiernych. W pierwszej kolejności należy wzbogacać o wymiar misyjny modlitwy codzienne – podczas liturgii, nabożeństw, spotkań wspólnotowych. Dobrze byłoby częściej korzystać z formularza *Mszy o ewangelizację ludów*, którą można sprawować także w niedziele zwykłe.

W kalendarzu jest wiele dat, które są doskonałą okazją do podejmowania inicjatyw misyjnych. W żywą pamięć Kościoła wpisane są przede wszystkim takie dni, jak: 6 stycznia, II niedziela Wielkiego Postu, Niedziela Misyjna rozpoczynająca Tydzień Misyjny (w przedostatnią niedzielę października). Aby podkreślić szczególną wagę tego tygodnia, należy organizować czuwania modlitewne w parafiach całej archidiecezji. Warto także zaakcentować inne daty, np. 24 marca – Dzień Modlitwy i Postu za Misjonarzy Męczenników, 24 maja – Światowy Dzień Modlitw za Kościół w Chinach.

Bardzo pożądane jest upowszechnianie „Nabożeństw Misyjnych”, wydawanych i rekomendowanych przez Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary. To gotowa i łatwa do wdrożenia w życie propozycja comiesięcznych spotkań, która może być twórczo włączona w już istniejące formy modlitewne. Ciekawą inicjatywą jest zaproponowana przez Papieskie Dzieło

św. Piotra Apostoła akcja AdoMiS, czyli Adoptuj Misyjnych Seminarzystów. Ważna jest także promocja Misyjnego Apostolstwa Chorych. Pomaga ono wielu ludziom przeżywać cierpienie jako wyjątkowo cenny dar dla Kościoła. Wymaga to jednak dobrej współpracy z Duszpasterstwem Służby Zdrowia.

3. Formacja misyjna

Podstawą formacji misyjnej jest słuchanie i przepowiadanie słowa. Dokonuje się to przede wszystkim w parafii poprzez głoszenie homilii, kazań i konferencji oraz w szkole podczas katechezy. Największy udział w tej formie przekazu wiary mają prezbiterzy, katecheci i siostry zakonne. Jeśli chodzi o ogół wiernych, podejmowanie zagadnień misyjnych odbywa się z reguły okazjonalnie, najczęściej w nawiązaniu do wydarzeń misyjnych w ciągu roku, w czasie spotkań z misjonarzami lub podczas lekcji muzealnych realizowanych w domach zgromadzeń misyjnych.

Świadomość misyjna kształtowana jest przede wszystkim tam, gdzie z założenia podejmuje się inicjatywy o charakterze misyjnym. Przejawia się to głównie w działalności ognisk misyjnych, pracujących w oparciu o program Papieskiego Dzieła Misyjnego Dzieci, wolontariatów misyjnych, skupiających przeważnie młodzież, animacji dla studentów, w Kołach Żywego Różańca oraz w innych tego typu grupach. Ten sposób oddziaływania, choć ma mały zasięg, jest najbardziej pogłębiony i systematyczny. Duszpasterze powinni jednak pamiętać o wprowadzaniu wątków misyjnych w życie wszystkich parafialnych zespołów i grup. Tego typu formacja ma obejmować różne grupy wiekowe, również dzieci pierwszokomunijne i młodzież przygotowującą się do bierzmowania.

Do każdej parafii archidiecezji lubelskiej docierają w formie elektronicznej i w wersjach papierowych materiały o charakterze misyjnym przygotowywane przez Papieskie Dzieła Misyjne. Są to publikacje formacyjne (np. dwumiesięczniki: „Misje Dzisiaj”, „Świat Misyjny”) i okazjonalne (np. na Tydzień Misyjny, Wielki Post, Wielkanoc, biały tydzień), przeznaczone zwłaszcza dla określonych grup (np. ognisk misyjnych czy kolędników misyjnych). Są także inne źródła, materiały i formy przekazu,

w różnym stopniu wykorzystywane (np. agendy Komisji Episkopatu Polski ds. Misji, plakaty, ulotki, foldery, książki, czasopisma, filmy).

Należy także sięgać do materiałów wydanych przez Komisję Episkopatu Polski ds. Misji i Dzieła Pomocy „Ad Gentes”, opublikowanych na potrzeby IV Krajowego Kongresu Misyjnego, który odbył się w 2015 r. Zawierają one konferencje dla poszczególnych grup wiernych i scenariusze katechez dla dzieci, młodzieży i dorosłych (zob. Kongres 2015).

W formacji misyjnej szczególnie istotny pozostaje wymiar świadectwa. Stąd w powszechnym przekonaniu jednym z najbardziej właściwych sposobów przybliżania tematyki misyjnej są spotkania z misjonarzami. Jednak również słowo głoszone przez inne osoby powinno bezpośrednio nawiązywać do realiów misyjnych. Dobrze byłoby zatem w większym stopniu, niż to się zazwyczaj dzieje, twórczo wykorzystywać liturgiczne wspomnienia patronów misyjnych, np. św. Teresy od Dzieciątka Jezus, św. Franciszka Ksawerego, bł. Marii Teresy Ledóchowskiej (patronki współpracy misyjnej w Polsce), bł. Pauliny Jaricot (założycielki Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary i Żywego Różańca). Wielkie znaczenie ma przybliżanie tych postaci świata misyjnego, które są dzisiaj szczególnie inspirujące, np. zamordowanej w Boliwii świeckiej misjonarki Heleny Kmieć.

Warto podkreślić, że szczególnie ważnymi lokalnie ośrodkami formacji misyjnej są Metropolitalne Seminarium Duchowne w Lublinie oraz Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. Należy dołożyć starań, aby w ramach formacji i studiów możliwie szeroko uwzględniać zagadnienia misyjne. Sprzyjają temu wytyczne zawarte w nowym programie kształcenia kandydatów do kapłaństwa, obowiązującym od 2021 r. (zob. RISP 72, 424) oraz istnienie na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Katedry Religioologii i Misjologii.

4. Informacja, animacja i koordynacja działań

Koordynacją działań misyjnych w archidiecezji zajmuje się Centrum Misyjne, podlegające arcybiskupowi lubelskiemu. Ma ono charakter biura, które jest do dyspozycji archidiecezjalnego dyrektora Papieskich Dziel Misyjnych oraz delegata ds. misji i jego sekretarza. Zadaniem tego

ośrodka jest pośrednictwo między krajową dyrekcją Papieskich Dzieł Misyjnych oraz Komisją Episkopatu Polski ds. Misji a parafiami, szkołami i innymi placówkami czy osobami. Dzięki centrum docierają do poszczególnych jednostek informacje i materiały przekazywane przez instytucje kościelne. Utrzymuje ono także kontakt z misjonarzami z archidiecezji, inicjuje i współorganizuje wydarzenia o charakterze ogólnodiecezjalnym, wspiera inicjatywy podejmowane przez innych pomysłodawców, współpracuje ze zgromadzeniami misyjnymi, jest miejscem spotykania się ludzi, którzy potrzebują rozmowy na tematy misyjne.

Z Centrum Misyjnym współpracuje nieformalny zespół kilkunastu animatorów, złożony w większości z katechetów i osób życia konsekrowanego. Dzięki temu udaje się organizować różne przedsięwzięcia – kongresy misyjne, spotkania kolędników misyjnych i inne. Powołany został także Zespół ds. Animacji Misyjnej, złożony z czterech księży, którego zadaniem jest niesienie pomocy w duszpasterstwie dzieci, młodzieży, studentów i kapłanów. Należy dołożyć starań, aby praca tego zespołu znacząco wpływała na wzrost świadomości misyjnej.

W większości parafii w rocznym kalendarzu pracy są uwzględniane wydarzenia misyjne. Jest to jednak czynione okazjonalnie, nie w sposób stały. Najczęściej informacje i zachęty są przekazywane podczas ogłoszeń duszpasterskich i umieszczane w gablotach na plakatach. O wiele rzadziej do tego celu są wykorzystywane strony internetowe czy media społecznościowe.

W niektórych parafiach i szkołach animatorzy z zaangażowaniem prowadzą grupy misyjne. Dzięki temu placówki te są aktywne, stanowią one jednak niewielki procent ogółu. Piękne idee i najlepsze materiały czy pomysły nie wystarczą, jeśli nie będą przekazywane do adresata i wcielane w życie. Potrzeba zatem przepływu informacji, podawania do wiadomości i udostępniania określonych treści. Towarzyszyć temu powinny stosowna zachęta i motywacja, aby pobudzać do działań. Dobrze byłoby, gdyby w każdej parafii była osoba pełniąca funkcję animatora misyjnego lub istniała grupa współpracująca z Centrum Misyjnym. Pomocą w zakresie przygotowania do pełnienia takiej funkcji służy Szkoła Animatorów Misyjnych w Warszawie, organizowana raz w roku jako kilkudniowe spotkanie przez krajową dyrekcję Papieskich Dzieł Misyjnych.

Jednak ponieważ szkolenia tam przeprowadzane są niedocenione, warto zadbać o promocję tego przedsięwzięcia.

Stosunkowo prostym rozwiązaniem, mającym na celu misyjne ożywienie parafii, jest umieszczenie na jej stronie internetowej linków do różnych witryn misyjnych. Promować należy przede wszystkim portale Papieskich Dzieł Misyjnych i Komisji Episkopatu Polski ds. Misji. Dużą rolę w ożywieniu misyjnym mogłyby odegrać media społecznościowe. Dobrze byłoby, gdyby Centrum Misyjne, dotychczas działające poprzez ogólną stronę archidiecezji, stworzyło własną stronę internetową poświęconą misjom. Pożyteczne byłoby również opracowanie *vademecum* misyjnego dla parafii oraz wydawanie biuletynu informacyjnego.

Ważną kwestią jest także szersze postrzeganie problematyki misyjnej. Zazwyczaj sprawy misyjne rozumiane są jako udzielanie dóbr – czy to duchowych, czy materialnych – osobom, które są na misjach. Należy jednak poszerzyć myślenie i uwzględnić to, że sprawy misyjne to również otwieranie się na bogactwo ludzi żyjących na obszarach misyjnych i przyjmowanie tego bogactwa. Trzeba kształtować postawy wyrażające się w takich słowach, jak: wzajemność, solidarność, szacunek. W tym kontekście pojawia się pytanie o możliwość odnajdywania przez parafie archidiecezji lubelskiej konkretnych parafii na misjach, które byłyby parafiami partnerskimi, albo też szukania innych rozwiązań na różnych poziomach w celu realizacji zamysłu wzajemności i współpracy.

5. Grupy, zespoły, wspólnoty – wydarzenia, inicjatywy, akcje

Aktywność misyjna różnych podmiotów na poziomach zarówno parafialnym, jak i ogólnodiecezjalnym przejawia się na wiele sposobów. Okazją do zapoznania się z szerokim spektrum działań podejmowanych w archidiecezji było Forum Misyjne, które odbyło się w Lublinie w ramach obchodzonego na całym świecie Nadzwyczajnego Miesiąca Misyjnego w 2019 r.

Dość dobrze można ocenić zaangażowanie wielu dzieci, choć ten pozytywny obraz jest odzwierciedleniem nie tyle powszechności zjawiska, ile raczej aktywności grup animowanych przez dorosłych. W archidiecezji

istnieje około dwudziestu ognisk misyjnych, które podejmują pracę przez cały rok w oparciu o program Papieskiego Dzieła Misyjnego Dzieci. Z tego grona powołano delegatów na Misyjny Synod Dzieci, który odbył się – jako pierwsze tego typu ogólnopolskie przedsięwzięcie – w 2022 r. w Warszawie. Oficjalny hymn tego wydarzenia został nagrany i był wykonywany przez zespół z Lublina. Wiele dzieci, także spoza grup misyjnych, bierze udział w specjalnych konkursach, a niektórzy z uczestników zostali zwycięzcami na forum ogólnopolskim, m.in. w konkursie – organizowanym przez Dzieło Pomocy „Ad Gentes” – „Mój szkolny kolega z misji”. Dzieci z pięciu różnych parafii były uczestnikami Archidiecezjalnych Kongresów Misyjnych Dzieci, odbywających się co kilka lat. Innymi formami ich zaangażowania są misyjne kolędowanie w okresie Narodzenia Pańskiego (około półtora tysiąca małych misjonarzy) i wspólne świętowanie na spotkaniu w styczniu. Ważną praktyką w wielu parafiach jest przeżywanie przez dzieci pierwszokomunijne w białym tygodniu jednego dnia poświęconego misjom. Należy zaznaczyć, że delikatną sprawą jest organizowanie przy tej okazji wsparcia materialnego dla misjonarzy. Trzeba to czynić roztropnie. Przede wszystkim powinny wybrzmiewać modlitwa i solidarność serc, a jeśli wydaje się to odpowiednie, może być przekazana zachęta do dobrowolnego złożenia ofiary pieniężnej.

Młodzież szkolna i studencka w niewielkim stopniu angażuje się w działalność misyjną. Jednak ci, którzy podejmują to zadanie, są pełni zapału. Dobrym przykładem jest Diakonia Misyjna Ruchu Światło-Życie. Młodzi należą też do wolontariatów, misyjnych grup parafialnych, szkolnych czy studenckich. Ogromną rolę odgrywają misyjne zgromadzenia zakonne, które pomagają nie tylko młodym, lecz także wszystkim chętnym w każdym wieku zdobywać misyjne doświadczenie. Taką możliwość daje też stowarzyszenie Przyjaciele Misjonarze Afryki, działające przy wspólnocie ojców białych w Lublinie.

Wiele wydarzeń, które dotyczą ogółu wiernych w parafiach, jest inicjowanych na szczeblu ogólnokrajowym. Do najważniejszych w ciągu roku należy Tydzień Misyjny, który przeżywany jest w łączności z Kościołem powszechnym i daje duże możliwości wyrażenia zaangażowania misyjnego. W ciągu roku liturgicznego jest sporo okazji do animacji misyjnej. Jej przejawy są wielorakie: modlitwa, różne formy nauczania,

spotkania z misjonarzami, promocja materiałów misyjnych, wystawy, kiermasze, festyny. Nie do przecenienia jest działalność Żywego Różańca, powszechnie obecnego w parafiach, który jako stowarzyszenie ma wpisane w program „wspieranie misyjnej działalności Kościoła” (Statut 2012, 2). W niektórych parafiach funkcjonują grupy misyjne oraz grona przyjaciół misji organizujące wyjazdy misyjne. Dużo dynamizmu w życie parafii czy dekanatu wnosi Orszak Trzech Króli. Na poziomie całej archidiecezji ważnym wydarzeniem było uczestnictwo delegacji lubelskiej w IV Krajowym Kongresie Misyjnym w Warszawie w 2015 r.

Dojrzewanie Kościoła lokalnego do wszechstronnego zaangażowania o charakterze misyjnym powinno przejawiać się przede wszystkim w ożywianiu działalności każdego z czterech rodzajów Papieskich Działań Misyjnych i pogłębianiu współpracy z agendami Komisji Episkopatu Polski ds. Misji. Należy dążyć do formowania w każdej parafii – najlepiej we współpracy ze szkołą – dziecięcych grup kolędników misyjnych, gdyż jest to normalny, a nie nadzwyczajny element duszpasterstwa. Bardzo pożyteczne byłoby zakładanie kolejnych ognisk misyjnych dzieci. Formacja dzieci przekłada się bowiem na formację osób dorosłych.

Pojawia się pytanie, w jaki sposób uaktywnić i ukierunkować misyjnie młodzież szkolną i studencką. W przypadku tej drugiej grupy być może dobre byłoby powołanie duszpasterza zajmującego się tylko animacją misyjną. Należałoby też rozważyć kwestię utworzenia duszpasterstwa misyjnego seniorów, stanowią oni bowiem znaczący odsetek wśród wiernych i noszą w sercach pragnienie bycia nadal potrebnymi.

Na uwagę zasługuje propozycja stworzenia lokalu misyjnego, który pełniłby w archidiecezji funkcję punktu spotkań, konferencji, wystaw itp. Innym wartościowym projektem, godnym wdrożenia w życie, jest organizowanie dla dzieci i młodzieży „Wakacji z Misjami”. Warto przyjrzeć się również tym inicjatywom, które już są obecne w niektórych parafiach i stanowią podpowiedź, co można robić w innych. Jedną z nich jest „Róża Chińska”, czyli modlitwa różańcowa w intencji ewangelizacji Chin. Również ciekawym pomysłem jest przekazywanie strojów komunijnych dzieci ich rówieśnikom na misjach.

6. Pomoc materialna misjom i troska o misjonarzy

Wiele wydarzeń misyjnych jest okazją do materialnego wspierania różnych dzieł na misjach i samych misjonarzy. Zbierane na te cele ofiary pieniężne czy dary rzeczowe są wyrazem współodpowiedzialności wiernych archidiecezji za misje *ad gentes*, są owocem modlitwy, formacji i koordynacji działań wielu podmiotów.

Archidiecezja lubelska, zbierając ofiary ze wszystkich parafii, przekazuje je na różne cele. Do Papieskich Dzieł Misyjnych są kierowane środki finansowe pochodzące z następujących źródeł: taca z Niedzieli Misyjnej i puszka z Tygodnia Misyjnego, ofiary zebrane przy żłóbku, ofiary zebrane przez kolędników misyjnych i od dzieci pierwszokomunijnych. Na potrzeby ogólnopolskie przeznaczone są: taca z 6 stycznia zasilająca Krajowy Fundusz Misyjny, puszka z II niedzieli Wielkiego Postu na Dzieło Pomocy „Ad Gentes”, zbiórka w lipcu – podczas Ogólnopolskiego Tygodnia św. Krzysztofa – na rzecz MIVA Polska. Misjonarze z archidiecezji są wspomagani dotacjami przez arcybiskupa lubelskiego, a Wydział Administracyjno-Gospodarczy Kurii Metropolitalnej wspiera niektóre projekty lokalne (np. kongresy misyjne, spotkanie kolędników misyjnych).

Parafie podejmują także własne inicjatywy, poza obowiązującym harmonogramem wpłat. Ponad połowa parafii przyjmuje przynajmniej raz w roku misjonarza. Niektóre z nich udzielają takiej gościny kilkakrotnie. Wiąże się to najczęściej ze zbiórkami do puszek przy okazji głoszenia rekolekcji czy homilii niedzielnych. Misjonarze z archidiecezji przeważnie znajdują wsparcie w parafiach, skąd pochodzą lub gdzie wcześniej duszpasterzowali, albo przybywają na zaproszenie zaprzyjanych proboszczów. Dla wielu z nich nie jest to łatwe przedsięwzięcie z uwagi na ograniczone możliwości przyjazdu do kraju i konieczność znajdowania zastępstwa. Szukają również pomocy u własnych rodzin, znajomych, osób indywidualnych i instytucji. Część kapłanów chętnie skorzystałaby z pomocy w postaci stypendiów mszalnych. Warto zaznaczyć, że wierni pozytywnie oceniają postawę tych misjonarzy, którzy dziękując za otrzymane wsparcie, przekazują równocześnie informacje, jak tę pomoc wykorzystali.

W niektórych parafiach członkowie Żywego Różańca składają ofiary, które zasadniczo są przeznaczane na potrzeby misjonarzy z archidiecezji. Dodatkowo wspierają także projekty Papieskich Dzieł Misyjnych – włączają się w ogólnopolski fundusz „Żywy Różaniec dla Misji” i okazjonalnie wspomagają inicjatywy archidiecezjalne. Należy te działania promować w skali całej archidiecezji. W wielu parafiach są również inne grupy wspierające materialnie misje, np. Droga Neokatechumenalna, Akcja Katolicka, Legion Maryi, Wspólnota Krwi Chrystusa, rada parafialna.

Jest też wiele innych sposobów wspierania dzieła misyjnego. Są to różne formy adopcji misyjnej (dzieci, misjonarzy, seminariów duchownych i domów zakonnych na misjach), zbiórki pieniędzy i rzeczy materialnych na cele charytatywne, budowlane, edukacyjne i inne. Na podkreślenie zasługuje działalność Ruchu Solidarności z Ubogimi Trzeciego Świata „Maitri”. Lubelski oddział od wielu lat roztacza stałą opiekę nad ponad pięciuset dziećmi w ramach Adopcji Serca i corocznie realizuje dodatkowo kilkanaście różnych projektów pomocowych.

Wyzwaniem dla każdej parafii jest ułożenie planu duszpasterskiego i rocznego budżetu, które zakładałyby zaangażowanie misyjne. Możliwości poszczególnych parafii są różne, dlatego potrzeby lubelskich misjonarzy powinny być przedmiotem troski całej archidiecezji. Pojawia się pytanie, w jaki sposób można zwiększyć wsparcie dla misji. Niektóre sprawy wymagają rozstrzygnięć bardziej systemowych, niektóre – prostych i konkretnych rozwiązań. Jedną z propozycji, dobrze sprawdzającą się tam, gdzie już została wprowadzona, jest zamawianie intencji Mszy Świętych, które są ogłaszane w parafii, a sprawowane przez misjonarza w jego placówce. Efektami są nie tylko modlitwa i przekazane stypendium, lecz także kształtowanie świadomości misyjnej całej wspólnoty.

Wielkie korzyści przyniosłoby stałe ożywianie kontaktów z misjonarzami, np. przez korespondencję czy życzenia okolicznościowe. Wielu misjonarzy jest otwartych na przyjęcie wolontariuszy. Do rozważenia pozostaje organizowanie spotkań, które gromadziłyby misjonarzy z archidiecezji, gdy przybywają do kraju, a także spotkań dla ich rodziców.

KOŚCIÓŁ W DIALOGU Z KULTURĄ

1. Znaczenie kultury dla Kościoła i Kościoła dla kultury

Człowiek poprzez zaangażowanie w kulturę wyraża swoją otwartość na prawdę, dobro i piękno, przekracza siebie oraz ujawnia zdolność do relacji z Kimś Transcendentnym. Pastoralna troska Kościoła o człowieka jest więc w dużej mierze dbałością o świat ludzkiej kultury.

Doświadczenie dziejowe pozwala mówić o ukształtowaniu kultury chrześcijańskiej, również katolickiej, obecnej także dzisiaj. Niemniej jednak fenomen kultury charakteryzuje się wielkim pluralizmem nurtów, w tym także laickich. Współcześnie duży wpływ na proces przenikania się kodów kulturowych ma migracja ludności, spowodowana przyczynami ekonomicznymi, ale także konfliktami zbrojnymi, czego szczególnym przykładem jest wojna w Ukrainie i ogromna fala uchodźców ze Wschodu, którzy – przyjeźci w wielkiej liczbie – zmieniają obraz naszych parafii i lokalnych wspólnot. Charakterystycznym zjawiskiem pozostaje kultura masowa, przekraczająca granice i bariery, wykorzystująca nowatorskie rozwiązania techniczne. Procesy te kształtują wrażliwość niezwiązaną z wyznaniem katolickim, a nawet religią chrześcijańską. Rodzi to niebezpieczeństwo całkowitego rozejścia się dróg Kościoła i współczesnej kultury.

Wielkim wyzwaniem dla Kościoła jest szereg zjawisk we współczesnej kulturze, które św. Jan Paweł II nazwał cywilizacją śmierci. Odpowiedzią na to wyzwanie winno być budowanie cywilizacji życia i miłości. Spotykanie się Kościoła ze współczesną kulturą powinno zatem przybierać formę współpracy, wnoszącej w ludzkie twórcze działanie ewangelicznego ducha. Dlatego cenne jest już samo wyrażenie refleksji, że Kościół jest w dialogu z kulturą, dialog zaś pomiędzy tymi uniwersalnymi fenomenami powinien mieć charakter stały, także na gruncie lokalnym.

2. Język jako narzędzie dialogu

Kluczową formą wyrazu kultury jest język. Właśnie na tym polu Kościół podejmuje dialog ze światem i współczesnym człowiekiem. Dbłość

o język w praktyce Kościoła oznacza nie tylko doskonalenie technik i sposobów wyrażania się, lecz także słuchanie człowieka. Język pomaga spojrzeć na siebie przez pryzmat wiary, bardziej rozumieć otaczający świat, a także głębiej poznawać Boga. Język to sztuka wypowiadania siebie na gruntach zarówno religijnym, jak i społecznym, dlatego był i jest newralgiczną częścią kościelnej *praxis*.

Głęboka refleksja kościelna nad metodami przepowiadania słowa Bożego współczesnemu człowiekowi doprowadziła do przekonania, że samo głoszenie osadzone na wzorcach przeszłości jest zbyt hermetycznym sposobem przekazywania wiary. Może słowo nie jest dzisiaj w pełni przyjmowane właśnie dlatego, że droga komunikowania nie odpowiada wieloaspektowemu, estetycznemu zapotrzebowaniu słuchającego. Aby komunikacja przyniosła właściwe owoce, należy wsłuchiwać się we współczesny świat i człowieka, promować kulturę spotkania i dialogu (por. EG 238-239; FT, *passim*).

Troska o kulturę spotkania, do jakiego dochodzi w relacjach międzyludzkich, jest szczególnie powinnością ludzi Kościoła, zwłaszcza kapłanów. Dotyczy to dbałości o wszystkie wymiary komunikacji, zarówno werbalny, jak i niewerbalny. Ten pierwszy domaga się poprawności językowej, stosowania zrozumiałego słownictwa, prostoty i przejrzystości wypowiedzi, aby była ona czytelna dla każdego odbiorcy. Drugi jej wymiar odnosi się do szeroko pojętej kultury osobistej, która wyraża się w poszanowaniu innych osób oraz w empatii i cierpliwości. Nie bez znaczenia są także: sposób ubierania się, schludność i czystość zarówno w przestrzeni codziennego funkcjonowania, jak i w odniesieniu do szat liturgicznych oraz wystroju kościoła.

Należy zatem podejmować kroki mogące przyczynić się do poszerzenia kompetencji komunikacyjnych. Dotyczy to zwłaszcza biskupów i prezbiterów. Pomocne będą szkolenia z tego zakresu. Jest to kluczowe ze względu na przekazywanie treści wiary, gdyż dla odbiorców język używany przez kapłanów jest zbyt dużą barierą z powodu długości komunikatów, wielosłownia i nadmiaru teologicznych zwrotów.

Przestrzenią wyjątkowo ważną w dzisiejszym świecie jest komunikacja elektroniczna. Obszar ten nie może być zaniedbany, wymaga stałej i mądrej aktywności Kościoła. Aby Kościół zachowywał i przekazywał

autentyczny depozyt wiary, osoby posługujące za pomocą internetu powinny mieć apologetyczne kompetencje, a jednocześnie wysoki poziom kultury języka. Wtedy nie tylko dzięki treści, lecz także dzięki formie możliwe będzie nauczanie chrześcijańskiej miłości. Sprostanie tak niełatwemu zadaniu jest uzależnione od medialnej obsługi parafii czy innych wspólnot. Powinny zajmować się tym odpowiednio przygotowane osoby, cechujące się zarówno dojrzałością chrześcijańską, jak i profesjonalizmem technicznym. Należy dążyć do zapewnienia takim osobom odpowiedniej formacji, szkolenia i gratyfikacji finansowej (por. KKS 113). Nie brakuje duchownych, którzy są obecni w przestrzeni wirtualnej i z pasją angażują się w szerzenie Dobrej Nowiny. To swego rodzaju duszpasterstwo zostało unormowane przez Konferencję Episkopatu Polski.

Koniecznością staje się tworzenie stron internetowych oraz innych platform komunikacji elektronicznej w tych parafiach, które jeszcze nie mają tego typu łączności. Należałoby mieć też zawsze na uwadze potrzebę aktualizacji treści i troskę o estetykę środków społecznego przekazu. Brak medialnej widoczności parafii może doprowadzić do tego, że parafianie przyjmą inne propozycje i oferty, także dotyczące duchowości.

3. Obraz jako narzędzie dialogu

Człowiek nie może obejść się bez form religijnego wyrażania opartego na wzorcach estetycznych i kulturowych przypisanych do czasów, w których żyje. Dlatego Kościół i teologia niezmiennie poszukują odpowiedniego sposobu przekazywania ewangelicznych treści, dialogując ze światem w sferze kultury. Próbuje stworzyć człowieka na światło wiary, przybliżyć mu przesłanie Ewangelii i ukazać w Jezusie Chrystusie obraz prawdziwego Boga (por. Kol 1,15). Na tej drodze duszpasterskiego poszukiwania należy uwzględnić mentalność współczesnego człowieka i zdobycze technik przekazu, a przy tym nie odrzucić tego, co leży u podstaw głoszenia Ewangelii, a więc osobistego świadectwa życia wiarą.

Obraz powinien odzwierciedlać prawdę o relacji Boga do człowieka i człowieka do Boga. Przyjęcie takiej zasady pomaga w refleksji nad tym, co jest godziwe i dopuszczalne w duszpasterstwie i w samym budynku

kościół, a co wykracza poza te ramy. Sakralność przestrzeni kościoła i jego kultyczne przeznaczenie domagają się dbałości o właściwy wystrój wnętrza oraz stosowne zachowanie i ubiór wszystkich wiernych, zarówno podczas sprawowanej liturgii czy odbywających się nabożeństw, jak i poza takim czasem.

Istotną kwestią jest prowadzenie transmisji telewizyjnych z Mszy Świętych. Nie powinny być one prezentowane w ten sam sposób co wydarzenia o innym charakterze. Wyjątkowość Eucharystii domaga się skupienia uwagi przede wszystkim na tym, co odzwierciedla obecność i działanie Boga, aby pomóc w przeżyciu dokonującego się misterium.

Ważne pozostaje wspieranie wszelkiego rodzaju zaangażowania parafii w sztukę i kulturę wizualną. W wielu wspólnotach parafialnych archidiecezji lubelskiej są organizowane wydarzenia o charakterze kulturalnym, takie jak koncerty czy występy artystyczne grup zawodowych i amatorskich. W kilku przypadkach są to regularne, coroczne festiwale lub otwarte festyny. Niezbędna jest troska o to, by do tego typu wydarzeń miała dostęp zdecydowana większość wspólnot parafialnych. Powinno się jednak w tym względzie zachować stosowną czujność i rozagę, aby przez dopuszczenie do organizacji wydarzeń kulturalnych w przestrzeni, która z zasady jest sakralna, nie naruszyć jej wyjątkowego charakteru. Należy wzmocnić aspekt edukacji praktycznej oraz rozwijać wiedzę duszpasterzy i świeckich pracujących w parafiach, aby stali się oni liderami w upowszechnianiu tej gałęzi kultury w środowiskach parafialnych, a jednocześnie dbali o poszanowanie sakralnego miejsca.

4. Sztuka jako narzędzie dialogu

Pomocna w ocenie dialogu Kościoła z kulturą jest bogata sfera dzieł artystycznych. Każde dzieło wyraża estetyczne wzorce epoki lub szuka nowych, by umożliwić człowiekowi doświadczenie obcowania z pięknem i tym samym przybliżyć go do Boga. Artyści od zawsze próbowali wyrazić *sacrum* i towarzyszyć człowiekowi w jego duchowych przeżyciach. Dlatego aby właściwie odbierać każdy rodzaj sztuki, ale przede wszystkim sztuki sakralnej, należy rozumieć ją jako artystyczny wyraz troski o świętość i jako lustro, w którym się przeglądamy, ale teraz widzimy

jeszcze niejasno (por. 1 Kor 13,12). To obcowanie ze sztuką wprowadza w doświadczenie poznania duchowego. Wszystkie formy działań artystycznych mogą stawać się sposobami mówienia o Bogu i pomagać w poszukiwaniu duchowej harmonii, spajającej w ludzkim życiu to, co materialne, z tym, co duchowe.

Wymowny jest fakt, że dzieła kultury służą liturgii swoją bogatą różnorodnością wyrazu, a Kościół zawsze roztaczał opiekę nad nimi i ich twórcami (por. KL 122, 127). Istotę sztuki obecnej w liturgicznej praktyce Kościoła dobrze wyrażają słowa: „Obrazy piękna, w których można dojrzeć tajemnicę Boga niewidzialnego, stanowią część kultu chrześcijańskiego” (Opera 2012, 109). Niemniej jednak należy zauważyć, że współcześnie sztuka sakralna przeżywa poważny kryzys.

Istotne jest poszanowanie zasad sztuki i zaleceń Kościoła w odniesieniu do remontowania i projektowania wnętrza obiektów sakralnych. Bez względu na to, czy kościoły są zabytkowe, czy też nie, duchowni i świeccy, kierując się wrażliwością estetyczną i religijną, winni zabiegać o to, by wystrój świątyń sprzyjał modlitwie indywidualnej oraz wspólnotowej. Dużą wartość stanowią: dobrze zharmonizowane oświetlenie, jakość materiałów, z których wykonane są elementy wystroju świątyni, naczynia i sprzęty wykorzystywane przy sprawowaniu sakramentów i nabożeństw. Wszystko to powinno podkreślać rangę celebrowanych misterii.

Bardzo ważne jest dbanie o jak najlepszą akustykę wnętrza i właściwe nagłośnienie. Podtrzymując przekonanie o fundamentalnym znaczeniu muzyki, powinno się uwzględniać – w ramach projektu czy przebudowy świątyń – odpowiednie miejsce na organy piszczalkowe, aby umożliwić tym samym realizację postanowień Kościoła w omawianym zakresie.

Kościół są i powinny być wkomponowane w przestrzeń architektoniczną w sposób, który podkreśla ich wyjątkowość jako miejsc kultu. Duże znaczenie mają również zadbane otoczenia świątyń. Wskazują one na sakralność miejsc i rangę pielęgnowanych wartości oraz oddziałują zarówno na wiernych, jak i przypadkowych przechodniów.

Słuszną wydaje się inicjatywa przybliżania wiernym znaczenia sztuki w nowych obiektach sakralnych, ponieważ dość mocno zakorzeniło się przekonanie, że sztuką sakralną może być tylko ta, która jest oparta na kanonach estetycznych z przeszłości i wiernie je naśladuje.

Z dużą akceptacją spotyka się pomysł wykorzystywania infrastruktury kościelnej na różne cele użytkowe, czyli tworzenie tzw. ośrodków wielofunkcyjnych, w których oprócz świątyni parafialnej działają np.: przedszkole, szkoła, dom seniora, świetlica dla dzieci. Istnieje jednak niebezpieczeństwo zagubienia poczucia *sacrum* w miejscu kultu. Konieczne jest formalne uporządkowanie kwestii wykorzystywania przestrzeni kościelnych na cele inne niż sakralne.

W dobie malejącego zaangażowania wiernych w życie religijne istotną kwestią pozostaje troska o kościoły, w których już wygasł kult i nie sprawuje się w nich liturgii. Jednocześnie nie ma aprobaty wiernych na sprzedawanie świątyń i zamienianie ich w budynki o charakterze świeckim. Na duszpasterzach spoczywa więc troska o to, aby w kościołach tych z pewną regularnością była sprawowana liturgia.

Wszelkie prace renowacyjne powinny być wykonywane przy współpracy z konserwatorem zabytków, z poszanowaniem aktualnie obowiązującego prawa i przy wykorzystaniu najnowocześniejszych technologii, które pozwolą zachować historyczne walory obiektów.

5. Zaangażowania instytucji i osób świeckich

Wydaje się, że dużym niebezpieczeństwem na drodze dialogu Kościoła z kulturą byłoby rozumienie Kościoła jedynie jako rzeczywistości kultycznej. Jego wkład w kulturę przyczynia się bowiem do integralnego rozwoju społeczeństw, gdyż w świetle nauczania Kościoła działanie to rozumiane jest jako realizowanie wezwania do miłości bliźniego (por. KDK 34). Afirmowanie ludzkiej godności za pomocą kultury to praktyczna odpowiedź zarówno na ubóstwo duchowe człowieka (por. KKK 2444), jak i na wszelkiego rodzaju marginalizację oraz wykluczenie (por. KDK 27, 69, 88). Właśnie ten aspekt zaangażowania Kościoła wybrzmiewa w upominaniu się o lepsze warunki życia dla ubogich i najbardziej potrzebujących.

Działalność parafii ma charakter przede wszystkim religijny, ale wiele wspólnot aktywnie współpracuje na polu kultury z instytucjami świeckimi. Dotyczy to parafii zarówno wiejskich, jak i miejskich, choć w nieco odmienny sposób. Parafie wiejskie współpracują ze środowiskami

szkolnymi czy np. Kołami Gospodyń Wiejskich. Parafie miejskie często korzystają z obecności innych instytucji, takich jak biblioteki czy domy kultury. Istotny jest fakt, że w ramach zróżnicowanej instytucjonalnie współpracy przygotowywane są oferty kulturalne adresowane do dzieci i młodzieży, ale także do seniorów. W wielu parafiach funkcjonują muzea, które dokumentują nie tylko historię parafii, lecz często także dzieje regionu. Wystawiane są jasełka i misteria męki Pańskiej, organizowane są koncerty, przedstawienia, wieczornice czy wyjścia do kina na wartościowe filmy.

W przygotowywaniu wydarzeń o charakterze kulturalnym problemem są środki finansowe. Parafie inwestują w kulturę przede wszystkim własne, skromne fundusze. Niekiedy mogą liczyć na pomoc samorządów, a także ludzi lub podmiotów biznesu. Parafie z dużych miast częściej zdobywają środki na tę działalność z oficjalnych projektów kulturalnych. Ta droga postępowania wydaje się odpowiednia.

Warto zintensyfikować współpracę w dziedzinie kultury chrześcijańskiej z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim Jana Pawła II, który jest jej promotorem na skalę ogólnopolską. Z pewnością zaowocowałoby to wieloma inicjatywami wpływającymi na rozwój życia parafialnego. Bez wątpienia wypada też wykorzystywać aktywność wykładowców akademickich, animatorów kultury i twórców gotowych na spotkania w dekanatach czy parafiach. Kościół i kultura nie powinny być dla siebie rzeczywistościami ani obcymi, ani obojętnymi.

Należy podkreślić, że Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II to ośrodek naukowy, mający międzynarodowe uznanie w zakresie nauk biblijnych. Trzeba więc wykorzystać jego obecność na terenie archidiecezji i propagować znajomość Biblii poprzez organizowanie odczytów oraz wykładów z teologii biblijnej i dziedzin pokrewnych. Biblia jest bowiem fundamentem kultury chrześcijańskiej i niezgłębnym źródłem natchnień dla ludzi sztuki.

W środowisku kościelnym konieczne są rozpoznanie, analizowanie i ocena współczesnych trendów kulturowych. Ocena ta winna być prowadzona w odniesieniu do kryterium, jakim są Pismo Święte i nauczanie Kościoła. Należy pytać, co w świetle tego kryterium można przyjąć ze współczesnej kultury, a czemu należy się sprzeciwić. Taka postawa jest

zgodna z wezwaniem Nowego Testamentu: „Wszystko badajcie, a co szlachetne – zachowujcie! Unikajcie wszystkiego, co ma choćby pozór zła” (1 Tes 5,21-22). Rola Kościoła nie powinna jednak sprowadzać się do prostej negacji współczesnej kultury. Być może pierwszym krokiem o charakterze edukacyjnym byłyby systematyczne spotkania twórców kultury i osób zainteresowanych tą tematyką w środowiskach parafialnych.

Istnieje potrzeba większego zaangażowania osób świeckich we współpracę z księżmi proboszczami na polu troski o kulturę i sztukę, tak aby zadania wiernych świeckich nie sprowadzały się do prostych czynności porządkowych przy budynkach sakralnych i czysto formalnych konsultacji w ramach prac rad duszpasterskich. Wartościowe wydaje się powołanie do życia takich gremiów, które koordynowałyby współdziałania świeckich z duchownymi. Członkowie takich grup czuwaliby nad powierzaniem odpowiedzialności za wystrój i architekturę świątyń właściwym osobom.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA DOBRA MATERIALNE

1. Miejsce dóbr materialnych w życiu lokalnego Kościoła

Nadprzyrodzony cel Kościoła realizowany jest w realiach życia doczesnego, dlatego Kościół posługuje się także dobrami materialnymi. Zaplecze materialne konieczne jest przede wszystkim do pełnienia misji ewangelizacyjnej, organizowania kultu Bożego, prowadzenia dzieł miłosierdzia, zapewnienia godziwego utrzymania duchowieństwa oraz innych pracowników kościelnych. Dobra materialne Kościoła należą do całej wspólnoty. Dlatego wszyscy wierni, duchowni i świeccy, winni czuć się odpowiedzialni i na miarę swoich możliwości wspierać dzieła prowadzone przez Kościół. „Otrzymaliśmy od Pana dar Jego miłości i jesteśmy wezwani, by stać się darem dla innych” (Homilia 2023).

W archidiecezji lubelskiej ostatnie dziesięciolecia charakteryzowały się szczególnym zaangażowaniem w uzupełnienie infrastruktury sakralnej. Ofiarność wiernych oraz pomoc przyjaciół i dobroczyńców

z zagranicy, połączone z gorliwością i zdolnościami organizacyjnymi kapłanów, zaowocowały wzniesieniem wielu nowych miejsc kultu – kościołów i kaplic, a także domów parafialnych, domu dla księży emerytów, wydawnictwa archidiecezjalnego, siedzib Caritas w Lublinie i Krasnymstawie oraz budynków innych instytucji archidiecezjalnych. Większość tych dzieł powstała dzięki staraniom abp. Bolesława Pylaka. Natomiast z inspiracji abp. Józefa Życińskiego podjęto kompleksowe remonty wielu obiektów, zwłaszcza zabytkowych, w tym archikatedry wraz z budynkami parafialnymi, kościołów Powiśla, kraśnickiej fary, bazyliki chełmskiej, krasnostawskiego kościoła pw. św. Franciszka Ksawerego, lubelskich kościołów pw. św. Piotra Apostoła i pw. Nawrócenia św. Pawła Apostoła, Domu na Podwalu, seminarium duchownego. Dzieła te są kontynuowane w szerokim wymiarze także obecnie.

Prace tego typu podjęły również zakony posługujące na terenie archidiecezji, co zaowocowało odnowieniem lubelskiej bazyliki ojców dominikanów czy lubartowskiego kapucyńskiego kościoła pw. św. Wawrzyńca. Wielkim dziełem była też rozbudowa kampusu Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, dokonana przy wielkim wsparciu przyjaciół KUL z kraju i z zagranicy, jak również budowa nowego ośrodka rekolekcyjnego w Łopocznie, będącego własnością Stowarzyszenia „Ogniska Światła i Miłości”. Do tego należy dodać ośrodki rekolekcyjno-wypoczynkowe w Pliszczynie, Kazimierzu Dolnym, Dąbrowicy, Firleju, Zalesiu, Częstoborowicach, Górecku i Nałęczowie oraz miejsca o charakterze domów pielgrzyma w Wąwolnicy i Chełmie. Wiele z tych dzieł otrzymało wsparcie z funduszy oferowanych w ramach różnych projektów publicznych.

2. Zarządzanie majątkiem

Roztropne i kompetentne zarządzanie dobrami materialnymi Kościoła jest nie tylko wymogiem wynikającym z uczciwości i sprawiedliwości, lecz także wyrazem szacunku dla wiernych, którzy z motywu pobożności swoimi ofiarami wspierają dzieła Kościoła. Dlatego też każdy zarządca majątku kościelnego winien swoje zadania wypełniać nie tylko z gorliwością dobrego gospodarza, lecz także w pełnej zgodzie z przepisami prawnymi.

Każda kościelna jednostka administracyjna i duszpasterska ma obowiązek prowadzić starannie, aktualizowany na bieżąco, spis inwentarza, będący podstawą do sporządzenia protokołu zdawczo-odbiorczego przy zmianie zarządcy dóbr (proboszcza, rektora kościoła). Obowiązkiem każdego zarządcy jest także skrupulatne prowadzenie rejestru wpływów i wydatków, zgodnie z odnośnymi przepisami. Rejestry te podlegają sprawdzaniu podczas corocznej wizytacji dziekańskiej i okresowej wizytacji biskupiej.

Przemiany społeczne, ekonomiczne, gospodarcze i demograficzne stawiają nowe wyzwania dla tej sfery funkcjonowania Kościoła diecezjalnego i poszczególnych parafii. Kościół jako wspólnota wiernych wpisana w struktury życia społecznego może stanąć przed koniecznością wypracowania i zaakceptowania nowych rozwiązań dotyczących finansowania życia religijnego.

Wyludnianie się terenów wiejskich i starzenie społeczeństwa powodują, że w małych parafiach coraz trudniej zapewnić bieżące utrzymanie budynków kościelnych, osób duchownych i pracowników świeckich. Wydaje się, że w niedalekiej przyszłości konieczne będzie, przy zachowaniu formalnej odrębności parafii, powierzanie ich jednemu proboszczowi.

W ramach budżetu archidiecezji pożądanym wydaje się stworzenie funduszu, którego zadaniem byłoby dofinansowanie małych wspólnot oraz niwelowanie dysproporcji w zakresie wynagradzania osób duchownych i świeckich. Innym sposobem zaradzenia trudnościom w utrzymaniu parafii może być system parafii partnerskich, które mogłyby się wspierać zarówno w sprawach materialnych, jak i w pracy duszpasterskiej.

3. Finansowanie dzieł charytatywnych i apostołskich

Zgodnie z najdawniejszą tradycją, skarbem Kościoła są ubodzy, chorzy i potrzebujący. Kościół jako wspólnota wiary nie może zapomnieć, że cierpiący mają prawo do różnorodnego wsparcia, do solidarności i miłości. Dlatego należy zadbać o to, aby spojrzenie na różne oblicza współczesnego ubóstwa – materialnego i duchowego – znajdowało odpowiedź w posłudze Kościoła lokalnego i jego instytucji. Posługa ta powinna się wyrażać w codziennej trosce o dzieła charytatywne,

światlice dla dzieci ze środowisk zagrożonych wykluczeniem, różne formy wspierania rodziny, w opiece nad przeżywającą trudności młodzieżą, w duszpasterstwie prowadzonym w domach poprawczych i więzieniach, hospicjach, a także przez towarzyszenie chorym w szpitalach.

Wszystkie te dzieła mają swoje źródło w wierze, a aktywność ta – o charakterze ewangelizacyjnym, formacyjnym, charytatywnym, edukacyjnym i wychowawczym – jest możliwa wtedy, gdy wspólna odpowiedzialność nie jest tylko słowną deklaracją, lecz wyraża się w zaangażowaniu każdego na miarę jego możliwości. W tym kontekście przemyślenia wymaga sposób finansowania duszpasterstw specjalistycznych, które ze swej natury stanowią misję Kościoła, a wymagają zarówno zaangażowania osób, jak i pozyskiwania środków materialnych.

Kościoły, domy archidiecezjalne i parafialne, należycie utrzymane, winny być wzorem dbania o dobra doczesne. Mają one swoim pięknem kierować myśl do Boga Stwórcy, a ich praktyczny walor ma dobrze służyć człowiekowi.

4. Działalność inwestycyjna i gospodarcza

Ważnym aspektem troski o dobra materialne jest prowadzenie działalności gospodarczej przez jednostki kościelne, zgodnie z przepisami kościelnymi i państwowymi. Taka aktywność, realizowana według zasad nauki społecznej Kościoła, powinna być powierzana w większym zakresie odpowiednio przygotowanym osobom świeckim. Działalność ta, jak i pozostałe zaangażowania ekonomiczne, mają być transparentne i podlegać w sposób rygorystyczny nadzorowi odpowiednich organów archidiecezji, które winny być wspierane przez niezależnych audytorów.

Wyrazem troski o własność Kościoła są modernizacje i remonty. Wskazane jest, aby kosztorysy przewidywanych prac były przygotowywane przez specjalistów wyłonionych w konkursach ofert. Także wybór wykonawców nie może być dokonywany intuicyjnie, w oparciu o subiektywne opinie i prywatne kontakty, ale w drodze przejrzystych przetargów finalizowanych w formie pisemnych umów, z zapisem precyzyjnych warunków, włącznie z karami umownymi za niedotrzymanie terminów i gwarancją obejmującą ukończone zadania. Po wykonaniu

prac konieczne jest sporządzenie dokumentacji ich odbioru. Konkursy, przetargi i odbiór prac winny być przeprowadzone pod nadzorem odpowiedzialnego wydziału kurii metropolitalnej lub komisji archidiecezjalnej.

Niektóre parafie są właścicielami gruntów rolnych. Pożytki z nich uzyskiwane stanowią własność parafii. Ewentualne przekazanie gruntów w dzierżawę może nastąpić tylko na podstawie pisemnej umowy, zawartej pod nadzorem kurii metropolitalnej. W umowie mają być zabezpieczone zarówno prawo własności, jak i zobowiązania dzierżawców. Analogicznie należy postąpić w przypadku zawierania umów użyczenia czy najmu w odniesieniu do wszystkich składników majątku parafii lub innego podmiotu kościelnego.

5. Budżety archidiecezji i parafii

Należy tak zaplanować budżety archidiecezji i poszczególnych parafii, by przed rozpoczęciem każdego roku finansowego nie tylko zostały sformułowane zamierzenia poszczególnych zarządców, lecz także wskazane źródła finansowania.

Warto w budżecie archidiecezji, uwzględniając jej dochody pochodzące z działalności gospodarczej oraz inne przychody, wskazać kwotę, która byłaby pokryta z wpłat poszczególnych parafii i rektoratów, a zastąpiłaby wielość okazjonalnych zbiorów, z wyłączeniem zbiorów na dzieła Caritas. W ten sposób zarówno archidiecezja, jak i poszczególne parafie mogłyby w sposób bardziej przewidywalny określić swoje możliwości finansowe na dany rok. Uprościłoby to również i uczyniło bardziej przejrzystym rozliczanie się parafii z archidiecezją.

W sporządzanie projektu budżetu i rocznego bilansu winny być włączone parafialne rady duszpasterskie, którym można powierzyć większe kompetencje, nie tylko doradcze, lecz także decyzyjne.

Wszyscy zarządcy dóbr kościelnych, a zwłaszcza proboszczowie, powinni pamiętać o obowiązku złożenia rocznego sprawozdania finansowego także wobec swoich wspólnot.

Ofiary składane przez wiernych, zarówno w formie indywidualnych darowizn, jak i w ramach kolekty zbieranej podczas liturgii oraz ewentualne dochody z działalności gospodarczej stanowią własność parafii.

Natomiast wpływy pochodzące z ofiar składanych przez wiernych przy okazji sprawowania sakramentów, sakramentaliów, pogrzebu, wizyty duszpasterskiej, modlitwy wypominkowej za zmarłych, opłat kancelaryjnych są źródłem utrzymania duchownych w proporcjach ustalonych prawem diecezjalnym. Przychody wpływające do budżetu parafii lub kościoła rektoralnego są przeznaczone na pokrycie kosztów ich utrzymania i funkcjonowania, przy czym ważną pozycję w budżecie parafii stanowi wsparcie działalności grup duszpasterskich. Należy wyrazić wdzięczność tym wszystkim, którzy – jako wolontariusze – ofiarują swój czas i umiejętności na rzecz poszczególnych wspólnot i wykonują szereg prac nieodpłatnie.

Warto zauważyć, że część ofiar składanych przez wiernych nie stanowi wkładu do budżetu parafialnego, ale środki te są przeznaczone na instytucje i cele pozaparafialne, jak np. seminarium duchowne, Caritas, szkoły i uczelnie katolickie, misje.

Zachęca się wiernych, by korzystając z możliwości, które stwarzają polskie przepisy podatkowe, przekazywali darowizny na cele kultu religijnego i działalność charytatywno-opiekuńczą oraz odpisy podatkowe na rzecz kościelnych osób prawnych. Podobnie kapłani, niech wielkodusznie wspierają potrzeby archidiecezji, w tym także zapisami testamentalnymi.

6. Zatrudnianie i wynagradzanie pracowników

Przy zatrudnianiu i wynagradzaniu pracowników należy sporządzać odpowiednie umowy, zgodnie z przepisami prawa państwowego. Trzeba precyzyjnie i w formie pisemnej określać zakres obowiązków i wypłacać sprawiedliwe wynagrodzenie.

Konieczne jest uproszczenie i ujednolicenie w archidiecezji zasad wynagradzania duchownych i pracowników świeckich, z uwzględnieniem korzystania przez nich ze świadczeń niepieniężnych jako składników wynagrodzenia. W odniesieniu do duchownych jest pożądane uwzględnienie w tych zasadach nie tylko pełnionych urzędów lub funkcji, lecz także stażu pracy kapłańskiej.

Wynagrodzenie duchownych uzyskiwane w ramach stosunku pracy w placówkach edukacyjnych, wychowawczych, leczniczych, opiekuńczych i innych, a także emerytury, renty i inne świadczenia stanowią osobiste dochody tych osób.

Warto rozważyć powołanie funduszu, który byłby zabezpieczeniem finansowym w leczeniu chorych kapłanów.

7. Udział w finansowaniu dzieł pożytku publicznego

Szczególnym obszarem troski są kościoły, inne budynki oraz obiekty ruchome stanowiące dobra kultury i wpisane do rejestru zabytków. Utrzymanie ich w należytym stanie, dokonywanie bieżących remontów i kompleksowych renowacji winno być prowadzone nie tylko z poszanowaniem odnośnych przepisów prawa kanonicznego i państwowego, lecz także przy wsparciu instytucji i funduszy publicznych. Obiekty te bowiem są dziedzictwem zarówno Kościoła, jak i wspólnoty państwowej i narodowej. Stąd też zarządcy dóbr kościelnych winni korzystać z możliwości, jakie stwarzają programy oferowane w tym zakresie, zważając, by nie zaciągać zobowiązań przekraczających możliwości konkretnych wspólnot ani nie zobowiązywać się do prowadzenia działalności, która mogłaby stać w sprzeczności do misji Kościoła lub ją ograniczać.

Zaciąganie zobowiązań finansowych i obciążanie w jakikolwiek inny sposób majątku kościelnego winno być uzgadniane, w zależności od ich charakteru i wysokości, z odpowiednimi agendami archidiecezji. W parafiach powinna się w tej sprawie uprzednio wypowiedzieć rada duszpasterska.

Archidiecezja, parafie oraz inne jednostki kościelne prowadzą dzieła charytatywne, które służą całemu społeczeństwu, niezależnie od światopoglądu. Warto zauważyć, że podmioty kościelne w wielu obszarach uzupełniają, a nawet wyręczają państwo i samorządy w realizacji różnorodnych usług społecznych. Stąd też na takich samych zasadach jak podmioty niekościelne powinny one występować o środki publiczne, szczególnie w zakresie ochrony zdrowia, kultury i sztuki, ochrony środowiska, rewitalizacji i energetyki.

8. Troska o cmentarze

Ważnym obszarem posługi Kościoła jest troska o cmentarze. Większość parafii w archidiecezji ma cmentarze własne, a niektóre korzystają z komunalnych. Cmentarze jako miejsca święte zasługują na szczególny szacunek. Wymagają starannego bieżącego utrzymania i skrupulatnego prowadzenia dokumentacji przewidzianej przez przepisy prawa państwowego. Warto ponadto pamiętać o wpisywaniu potrzeb związanych z rozwojem cmentarzy do gminnych planów zagospodarowania. Należy także dbać o odpowiednie zabezpieczenie cmentarzy oraz ich ubezpieczenie. W ostatnich latach administracja niektórymi cmentarzami parafialnymi została powierzona archidiecezjalnej spółce. Owocem tych decyzji jest zmniejszenie kosztów funkcjonowania nekropolii, dostosowanie zarządzania nimi do obowiązującego prawa oraz ujednolicenie regulaminów cmentarzy w archidiecezji.

MODLITWA SYNODALNA

Boże w Trójcy Świętej Jedyny,
Ty wzywasz nas nieustannie,
abyśmy stawali się świadkami Ewangelii.
Na Twoje Słowo wyruszamy w drogę,
podejmując dzieło III Synodu
Archidiecezji Lubelskiej.
Spraw, Panie, abyśmy się otworzyli
na odnawiające działanie Ducha Świętego
w naszych parafiach, rodzinach i wspólnotach.
Zawierzamy Ci wszystkich uczestników synodu
i cały Lud Boży archidiecezji lubelskiej.
Niech postanowienia i owoce synodu
uczynią nasz Kościół diecezjalny
domem i szkołą komunii,
abyśmy odkrywając Eucharystię
jako źródło jedności i miłości,
stawali się autentyczną wspólnotą wiary,
w której każdy znajduje swoje miejsce.
Maryjo, Matko Kościoła i Niewiasto Eucharystii,
prowadź nas i wspieraj w synodalnej drodze,
na której pragniemy spotkać Twojego Syna.

Święty Stanisławie Biskupie, *módl się za nami.*
Święty Janie Kanty, *módl się za nami.*
Święty Janie Pawle II, *módl się za nami.*
Błogosławiony Stefanie Wyszyński, *módl się za nami.*